PANORMIA V

[Incipiunt capitula quinti libri]

Quinta pars continet de clericis sola infamia sine testibus accusati quota manu se debeant purgare. De causis et negotiis laicorum. De vocatione excommunicandorum. De licita et illicita excommunicatione. De absolutione. De illis qui excommunicatis fidelitate aut sacramento astricti sunt, quod possunt sine periurio absolvi ab illo sacramento. De hereticis post mortem excommunicandis. Quod sit communicandum non ex ratione excommunicatis.

[Expliciunt capitula]¹

Incipit liber quintus²

 1 Inc. - libri. Quinta - Expl. capitula Tb; Quinta pars - ratione communicatis LaPhPrQeVm; om. AdBdBeCaCeDaDbEaEgFbFcGcHaLdLfLjLnMjMgMjMkMmMoOaPaPdPfPtQaRaSbSeSgSlTcTdVp VqWc

1

¹Ex concilio Agathensi², cap. iiii³

Si quis presbiter vite sue negligens pravis exemplis mala de se suspicari permiserit, et populus ab episcopo iuramento seu banno Christianitatis constrictus, infamiam eius patefecerit, et certi accusatores criminis eius defuerint, admoneatur primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel tribus testibus. Si non emendaverit, in conventu presbiterorum⁴ episcopus eum publica increpatione admoneat. Si vero neque sic se correxerit, ab officio suspendatur usque ad dignam⁵ satisfactionem, ne populus fidelium in eum⁶ scandalum patiatur. Si autem accusatores

² Incipit liber quintus BeLcMhMkPhPkQeSeSITbTc (PhQe *before capitula*); Incipit quinta pars Bb²CaEgFbGcLgPrVm; Quinta pars hic incipit Cb; Incipit v. BdDbEaLmOfPdSbVo; Quinta pars MgOemg; Liber qu<i>>ntus Oe²mg; Incipit quintus ObOcOdPfPw; Incipit quinta pars et liber nonus Pa; Incipit pars quinta Ra, Vp *in mg.; om.* CeDaMmMqOaPdPtQaSgWc

¹ (i. add. Bd) De clericis sola infamia accusatis quota manu se debeant purgare add. in mg. BdGaLj, in text Pa; Quod presbiter de sola infamia septem testibus sui ordinis se purgare debeat add. in mg. CadaLn²; De clericis – manu se debeant purgare Ea; De clericis sola infamia sine testibus accusatis, quota manu se debeant purgare add. DbOf; De clericis sola infamia sine testibus accusatis add Lm; Ieronimus add. Mo; De presbiteris accusatis sola infamia add. Ra; De accusatis sola infamia Vp(mg.). Quod presbiter de sola infamia septem testibus sui ordinis se purgare debeat add. in mg. Ca. Large lacuna in Pc

² Agathensi CaDaMgMqPcPfPrSbVmVoVp; Hylernensi Pq; Triburiensi QeTb; Mathensi Tc. Ex conc. Ag. *in mg*. Be

³ cap. iiii DaFbMgMqPfPrSbVoVp; om. BeCaPtTbTc; no insc.

BdCeGcLcOaOcOdPaPhPkPwRaTdWc; i in mg Be²

⁴ presbiterorum *CaMgPcPfTb; populi Tc

⁵ in mg. Ra²

⁶ eum BeCaGcPfTb; eo MgTc

legitimi non fuerint, qui eius crimina manifestis indiciis probare contenderint, et ipse negaverit, tunc ipse⁷ cum septem sociis suis eiusdem ordinis, si valet, a crimine semetipsum⁸ expurget. Diaconus vero si eodem crimine accusatus fuerit semetipsum cum tribus⁹ excuset¹⁰.

ID 6.226] cf C 2 q 5 c 12b, widely var.; X 5.34.2 to scandalum patiatur

⁷ tunc ipse *CaMgPfTb; om. Tc

2

Ex concilio Hilerdensi¹, cap. x

Si quis presbiter a plebe sibi² commissa mala opinione infamatus fuerit, et episcopus³ legitimis testibus approbare non potuerit, suspendatur presbiter usque ad dignam satisfactionem, ne populus fidelium in eo scandalum patiatur. Digna enim⁴ satisfactio est⁵ si⁶ eis a quibus reus⁷ creditur post rectam⁸ securitatem de imposito crimine innocens esse manifestetur. Quod ita a nobis et a maioribus constitutum esse docetur. Sed sive secundum canones sive ad arbitrium episcopi sibi collegas septem coniungat, et iuret in sacro coram posito evangelio, quod eum sancta Trinitas et Christus Filius Dei qui illum⁹ fecit et docuit quod evangelium continet et sancti quatuor evangeliste qui illud scripserunt sic adiuvent quod ille prenominatam actionem ita non perpetrarit¹⁰, sicut ei de illo¹¹ oblatum est, et in hac satisfactione¹² purgatus, secure deinceps suum exerceat ministerium. Quam¹³ satisfactionem nonnulli precedentium patrum sanctum Leonem papam in basilica¹⁴ sancti Petri apostoli coram reverendissimo cesare Carolo ac¹⁵ clero et¹⁶ plebe ita fecisse commemorant, atque ita

⁸ semetipsum *CaMgPfTb; om. Tc

⁹ testibus *add*. PrTcVm. *om*. *CaMgObOdPfTb

¹⁰ excuset BeCeDaMgMqPaPfPrTbVoVp; om. Ca; expurget HaPcPtRaTcTdWc

¹ Hilerd- *BeCaCeOcOd²PkTbTc; Hilern- GcMgObOdPcPfPw

² sibi *CaMgPfTc; om. PhTb

³ episc. *CaMgObOcOdPfPkPwTb; ipse Tc

⁴ autem Be

⁵ sat. est BeGc²PhPrRa²TbVo; sat. est fidelium Ca; sat. DaFbGcMgPf; satisfactione OaRa; est sat. Tc

⁷ ss Vo. esse add. CaMgTc, om. *BePfTbVo

⁸ rectam *BeCePaPfTbVo; factam CaGcHaMgTcTdVp

⁹ illum *MgPfTb; illud CaGcTc

¹⁰ -rarit *BeCaPfTbVo; -raverit Gc²MgTc

¹¹ ei de illo MgPfTbTc; eidem illi Ca

¹² corr. fr. -onem Ca

¹³ Quam *CaMgTbTc; Qua Pf

¹⁴ id est parva ecclesia (corr. fr. parvam ecclesiam) add. in mg. Ln²

¹⁵ ac *CaMgPfTb; et Tc

mox venerandum¹⁷ principem contra eiusdem sancti pape adversarios digne ultionis vindictam exercuisse.

ID 6.2291 C 2 q 5 c 13 to suum exequatur ministerium only, var.

3

¹Decretum et responsio Leonis pape ad Carolum²

Omnibus vobis visu aut³ auditu notum esse non dubitamus quod⁴ sepissime. suadente antiquo hoste, sacerdotibus crimina diversa⁵ obiciantur, sed quoniam qualiter ex eis ab⁶ his rationabilis⁷ examinatio et satisfactio fiat, licet tempore bone memorie domini genitoris nostri⁸ Pipini, sive priscis temporibus a sacris patribus et a⁹ reliquis bone devotionis hominibus sepissime ventilatum¹⁰ fuerit, nos¹¹ tamen pleniter et ad liquidum¹² diffinitum reperire minime¹³ quivimus. Nostris quippe temporibus idipsum a sanctis episcopis et¹⁴ reliquis sacerdotibus a ceteris¹⁵ ecclesiastice dignitatis ministris nostris in regnis seu in aliis Deo degentibus¹⁶, nobisque una cum eis agentibus, sepissime propter multas et nimias reclamationes que¹⁷ ex hoc ad nos¹⁸ ex diversis partibus venerunt ventilatum est, sed qualiter consultu domini et patris nostri Leonis¹⁹ apostolici²⁰ ceterorumque Romane ecclesie episcoporum et reliquorum

¹⁶ et CaMgPfTb: ac Tc

¹⁷ venerandum *MgPfSbTbTc; reverendum CaDa

¹ Quod Leo papa xii episcopos in sua purgatione habuerit *add. in mg.* CaDaGbLn²

² Decr. et resp. (repositio Mq) Leonis pape ad Carolum *BeCaDaEaGcLdLfLmMqOaPcPfPhPrSbVo; Karolus imperator Pt; Decretum Karoli et responsio Leonis pape add. in mg. Sb; Decr. - pape Tb; Decr. - ad Carolum Tc; Decr. Caroli imperatoris CbLj; om. Mg De eodem add. Pa

³ aut *BeCaCbGcLjLmMgPhTc; et Ld; ac Pf; an Vo; om. LfTb

⁴ quod *BeCaCbLdLfLjLmPfTbVo; quam GcMg(vel quod ss); quoniam Tc

⁵ crim. div. *BeCaCbLdLfLjLmMgPfTcVo; div. crim Lf; crim. adversa Ph; crim. Tb

⁶ ex eis ab *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; ab eis ex Tc

⁷ -abilis *CaMgPfTbTc; -alis Lf

⁸ gen. nostri CaLdLfLjMgPfTc; nostri gen. PhTb

a *Ca²CbLdLfLjLmMgPfTb; Ca erased; om. Tc

¹⁰ sep. vent. *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; vent. sep. PhTb

¹¹ nos *CaMgPfTbTc; non Ld

¹² ad liquidum CaMgPfTbTc; aliquidum Lm

¹³ rep. min *BeCaCbLdLfLjLmMgPfTb; min. rep. Lf; rep. non Tc

¹⁴ a *add*. CaGcLfMgRa, *om*. *BeDbPfTbTcVo

¹⁵ a ceteris LmOaPhTb; ac ceteris Be; et ceteris CaLdLfRa; ceteris CbLjMq(lacuna follows)PfVo; ceterisque GcMgPf²; et reliquis Tc

¹⁶ corr. fr. gentibus Ld

que *CaPfTbTc; qua Mg

ex hoc ad nos *BeCaCbGcLdLjLmMgPfTb; ad nos Lf; ad nos ex hoc Tc

¹⁹ unde add. and canc. Ca, papa add. Vo (moved from before Leonis)

²⁰ -lici *BeGcLfMgOaSb²TbTc; -li CaCbDbLdLjLmPfSb; om. Vo

sacerdotum²¹, sive orientalium et Grecorum patriarcharum et multorum sanctorum episcoporum et²² sacerdotum, necnon et nostrorum²³ episcoporum²⁴ omniumque²⁵ sacerdotum²⁶ ac²⁷ levitarum auctoritate et²⁸ consensu, atque²⁹ reliquorum fidelium et cunctorum³⁰ consiliariorum³¹ nostrorum consultu diffinitum est, vos³² omnes utriusque ordinis ministros scire volumus.³³ Statutum est namque³⁴ ratione et³⁵ necessitate atque³⁶ auctoritate predicta³⁷ consultu omnium, ut quotienscumque cuique sacerdoti³⁸ crimen imponitur, si ipse³⁹ accusator talis fuerit ut recipi debeat, quia quales ad accusationem sacerdotum⁴⁰ admitti debeant in canonibus pleniter expressum est. Si autem⁴¹, ut dictum est, ille accusator qui canonice est recipiendus eum cum legitimo virorum numero et bonorum⁴² testium approbare in conspectu episcoporum poterit, tunc canonice diudicetur⁴³, et si culpabilis inventus fuerit, canonice dampnetur⁴⁴. Si vero eum suprascripto⁴⁵ pretextu approbare ipse accusator minime⁴⁶ poterit, et hoc canonice diudicetur.⁴⁷ Ipse vero sacerdos, si⁴⁸ suspiciosus aut⁴⁹

21

²¹ -otum *CaMgPfTbTc; -otibus Lm

²² omniumque Vosm.; et reliquorum sac. - episcoporum et om. Sg

²³ sanctorum (suorum Lf) episcoporum - nostrorum BeCaEaLdLfLgLjMgMqOaObPfPrSbTbTcVoWc; om. Brant; in Vosm.

²⁴ necnon et (*om.* Oa) nost. episc. *BeCbGcLdLjMgMqOaObOcOdPfPwTbTdVoVpWc; necnon et nost. CaDaLfRa; necnon. Lm; *om.* PcPkTc; et sacerdotum necnon et ... episcoporum *add. in mg.* Mq, *om.* Vm

²⁵ omnium ceterorumque OaPrVm

²⁶ nec non et nostrorum episcoporum omniumque Romanorum sacerdotum necnon (*om. Vosm.*) *add. Brant, om.* BeCaEaGcLdLfLjMgObOeOfPfPtRaSgTbTcVo

²⁷ ac *BeCaPfTbTcVo; et CbGcLjMg

²⁸ et *BeCaCbLdLfLjMgPfTb; om. Lm; cum Tc

²⁹ atque *BeCaCbLdLjLmMgPfTb; ac Lf; om. Tc

³⁰ sacerdotum et *add*. Lm, *om*. * CaMgPfTbTc

³¹ consilianorum Lf

³² vos CaCbLdLfLjLmMgPfTb; et nos Tc

³³ episcoporum et reliquorum sacerdotum – volumus in cramped script over erasure Sb

³⁴ est namque *CaCbLdLfLjLmMgPfPh; namque est TbTc

³⁵ ratione et *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; om. Tc

³⁶ ss Be

³⁷ auct. pred. *BeCeLjLmPaTb; predicto CaCbHaLdMgMqPfTcTdVoVp; predicta Gc

³⁸ -oti *BeCaCbLfLjLmMgPfTbVo; sacerdoti ss Gc²; -otum LdTc

³⁹ ipse CaCbLdLjLmMgPfTb; om. Tc

otum *CaPfTbTc; otium Mg

⁴¹ autem *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; om. Tc

⁴² et bon. *CaPfTbTc; om. Mg

⁴³ can. diud. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; diud. can. Tc

^{44 -}etur *CaCbLdLfLjLmMgTbTc; -atur Pf

⁴⁵ -scripto *GcMgPfTbTcVo; -dicto BeCaCb

⁴⁶ minime *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; non Tc

⁴⁷ et si culpabilis inventus – diiudicetur *in mg*. Pr

⁴⁸ sit *add*. CbLj, *om*. *CaMgPfTbTc

⁴⁹ aut *BeLmTb; et CaGcMgPfTc; an Vo

incredibilis suo episcopo⁵⁰ aut reliquis suis consacerdotibus⁵¹ sive⁵² bonis et iustis⁵³ de suo populo⁵⁴ vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine aut predicta suspicione remaneat⁵⁵, cum tribus aut quinque vel septem⁵⁶ bonis ac vicinis sacerdotibus, exemplo Leonis pape, qui duodecim episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius si suo episcopo visum fuerit aut necesse propter tumultum populi prospexerit⁵⁷, et cum aliis⁵⁸ bonis et iustis⁵⁹ hominibus se⁶⁰ sacramento coram populo super quatuor evangelia dato⁶¹, purgatum⁶² ecclesie reddat⁶³. Si quis⁶⁴ autem scire⁶⁵ desiderat quales testes ad accusationem sacerdotum recipi debeant, et quid⁶⁶ de⁶⁷ accusatore⁶⁸ faciendum sit, pleniter in canonibus reperiri poterit⁶⁹.

ID 6.4191 C 2 a 5 c 19

⁵⁰ fuerit *add. and canc.* Ld

BdCbCeLjLmObOdPaPcPfPkPw; purg... add. Pf²

De purgatione¹ Leonis pape²

Auditum est³, fratres carissimi, et divulgatum est per multa loca, qualiter homines mali adversum me insurrexerunt et debilitare voluerunt et miserunt super me

⁵¹ consac- *CaMgPf²TbTc; sac- Lm

⁵² et add. ss Cb2

⁵³ de suo episcopo aut reliquis – et iustis *in mg*. Mq²

⁵⁴ suo pop. BeGcMgPfTbTcVo; pop. suo CaLf; episcopo Lm. aut reliquis suis - de suo populo repeated

⁵⁵ purgat se *add*. Tb, *om*. *CaCbLdLfLjLmMgPfTc septem *CaMgPfTbTc; vi Lf

⁵⁷ prospexerit BeCbDaGcLdLfLjLmMgTbTcVo²; perspexerit Ca; prospexerint Pf; prosxerit Vo

⁵⁸ aliis *CaCbLdLfLiLmMgPfTb; om. Tc

⁵⁹ bon. et (ac Lf) iust. BeCaCbLfLjLmMgPfPhTc; bon. et cum iust. Ld; iust. et bon. Tb

⁶⁰ se *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; om. Tb

⁶¹ dato *BeCaCbLdLjLmMgPfTc; dat Lf; om. Tb

⁶² purgatum *BeTbTcTdVo; purgamento BdCaCbCeDaFbHaLdLfLjLmMqObPaPcPfPkPwRaSbVp; pergamento GcMg; purgato PhPrVm

⁶³ reddat BeCaDaLdLfMgMqOcOd² Pc²PrRaSbTbTcVmVo; reddet <eum> Fb; om.

⁶⁴ Si quis *in mg*. Sb

⁶⁵ autem scire *CbGcLjMgPf(after lacuna)TcVo; autem scire se BeLfLmMqOaRa; scire se Ca; autem scire and erasure Ld: autem se scire PhTb

⁶⁶ quid *CaMgPfTbTc; quicquid Cb

⁶⁷ de *CaMgPfTbTc; om. Lm

^{68 -}atore *BeGcMgPfRaTbVo; -atione CaCbTc

⁶⁹ rep. pot. BeCaGcOaPfRaTb; reperiri potest Mg; reperire poterit Tc; repperire potest Vo

¹ De purg. CaMgPaPfTbVo; Deprecationes Ph; De purificatione RaDaSbVp

² sedis Romane *add*. Sb

³ est *BeCaOaPfTbTcVo; om. MgQa

⁴ debellare (?) add. in mg. Ra²

gravia crimina. Propter quam causam iste clementissimus ac serenissimus dominus⁵
Carolus una cum sacerdotibus et optimatibus suis istam pervenit ad urbem.
Quamobrem ego Leo pontifex sancte Romane ecclesie a nemine iudicatus neque coactus sed spontanea mea⁶ voluntate, purifico me in conspectu vestro coram Deo et angelis eius, qui conscientiam meam novit, et beato Petro principe apostolorum in cuius conspectu consistimus, quia istas criminosas et sceleratas res quas illi mihi obiciunt nec perpetravi, nec perpetrare⁷ iussi. Testis mihi est Deus⁸ in cuius iudicium venturi sumus et in cuius conspectu consistimus. Et hoc propter suspiciones malas tollendas mea spontanea voluntate facio, non quasi in canonibus inventum sit aut quasi⁹ ego¹⁰ hanc consuetudinem¹¹ aut decretum in sancta ecclesia successoribus meis nec non et fratribus et coepiscopis nostris imponam, sed ut melius a vobis abscidatis rebelles cogitationes.

ID 5.313] C 2 q 5 18 is remote

5

¹Ex registro Gregorii pape ad Iustinum² imperatorem³

Habet⁴ proprium antiqui⁵ hostis invidia ut quos in pravorum actuum perpetratione⁶ sibi resistentes⁷ decipere non valet, opinionem eorum falsa ad presens⁸ simulando dilaceret. Quoniam igitur quedam contra sacerdotale propositum de Leone fratre et⁹ coepiscopo nostro sinister rumor asperserat, utrum vera essent districta diutius fecimus¹⁰ inquisitione¹¹ perquiri, et nullam in eo de his¹² que fuerant dicta

⁵ rex *add*. BeMgQaTb, *om*. *CaGcMqPcPfRaTcVo

⁶ mea *CaMgPfTb; om. Tc

⁷ -are *CaMgPfTb; -ari Tc²

⁸ mihi est Deus BeCaGcMgTb; enim mihi est Deus Oa; est mihi Deus Pf?Tc; mihi Deus est PwVo

⁹ in can. inv. sit aut quasi *MgQaRa²Vp; om.

BdBeCaCeDaFbGcHaMqOaPaPcPfPhPkPrPwRaSbTbTcTdVmVo

 $^{^{10}}$ ss Be

¹¹ corr. fr. necessitate Pc

¹ Register liber est in quo institutiones suas scribebant apostolici add. Tc² mg

² Iustinum BdDaEaLdOaPc?PfPhQaSb(*pc*)TdVo; Iustinianum BeCaFbGcLfMgPaPrRaTcVp; iustissimum Tb

³ ad Iust. imp. om. CbLjMq. Stephanus papa V Leoni Teanensi episcopo Lm. De eodem add. Pa

⁴ hoc add. LgMgQaTc, om. BeCaCbFcGcLdLfLjLmMqOaPfPkPwRaSeTbVo

⁵ prop. ant. *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; ant. prop. Tb

⁶-ione PfTcVo; -ionem BeCaGcMg(vel e ss)PhTb

⁷-tes *BeCaPfPhTb²TcVo; -te (vel s ss) Mg; restentes Tb

⁸ falsa ad pres. *MgPfTbTc; ad pres. falsa Ca

et *TcVo; nostro et BeCaGcPfTb; om. Mg

¹⁰ fec- *CaPfTbTc; fac- Mg

culpam invenimus, sed ne quid¹³ videretur omissum¹⁴ nostro¹⁵ potuisset¹⁶ cordi dubium remanere, ad beati Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundanti¹⁷ fecimus¹⁸ sacramenta prebere, quibus prestitis magna sumus exultatione gavisi, quod huiuscemodi innocentia¹⁹ evidenter²⁰ enituit²¹. Pro qua re gloria²² vestra predictum virum²³ cum omni caritate suscipiat, et reverentiam ei²⁴ qualem sacerdotem decet exhibeat, nec ulla remaneat²⁵ de his²⁶ que iam sunt purgata²⁷ dubietas. Et ita suprascripto²⁸ vos episcopo devotissime oportet in²⁹ omnibus adherere, ut congrue decenterque Deum in eius persona videamini cuius minister est honorare.

ID 5.3091 C 2 q 5 c 6

¹¹ corr. fr. -iones Ld

6

¹Ex registro² ad³ Brunechildem⁴ reginam Francorum⁵

Menam⁶ vero reverendissimum fratrem coepiscopum nostrum⁷ postquam⁸ ea que de eo dicta fuerunt⁹ requirentes in nullo invenimus esse culpabilem, qui insuper¹⁰

¹² his *CaMgPfTbTc; iis CbLj

¹³ quid CaCbLdLfLjLmMgPfTbTc; quod Pf²

quod add. CaCbLd²LfLjMgTcTdVoVp, om. *BeGcLdLmOaPaPfTb

¹⁵ nostro *BeCaMg (vel v ss)PfTbTcVo; vestro Ld; non Oa

¹⁶ -set CaCbLd²LfLjMgPfTc; -se BeGcLdLmTb

¹⁷ -andi Cb

¹⁸ ex ab. fec. *CaPfTbTc; fec. ex ab. Mg

¹⁹ eius add. *Mg, om. BeCaGcPfTbTcVo

²⁰ evidenter *LmMgPfTbTc; om. Ca

²¹ enituit CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; innotuit Tb

²² re gloria *CaCbLdLfLjLmMgTbTc; regula Pf

²³ virum BeCaMgPf²TbTc; verum LmPf

²⁴ ei *MgPfTbTc; om. Ca

²⁵ remaneat BeCaCbLdLfLjLmPfTb; cordibus rem. Mg; rem. cordibus Tc

²⁶ his *BeCaMgPfTbTc; iis CbLj

²⁷ sunt purg. *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; purg. sunt Tb

²⁸ suprascripto *CaLdLfLjMgPfTc; dicto Tb

²⁹ his add. Ca, om. *MgPfTbTc

¹ Quod presbiter postquam se purgaverit non debet ulterius quasi reus affligi *add. in mg* CaDaLn², De eodem *add.* Pa

² registro BeDbLdLmMhMkMqTb; registro Gregorii pape (*om.* MjTc) CaEgGcLfMgMjOd²PrRaTcWc; registro eiusdem CbLj; regis Oa; eodem Pf; reg' Gr. Sb²; eodem reg.

³ ad *CaCbLdLfLiMfMgMiTbTc: et Pf

⁴ Brunechildem *BeGcLdLfLjLmMgTbVo; Bruchenildem CaCb; Burnechidem Db; Brunnihildem Mj; Prunehildam Mq; Brunchildem Oa; Brunegidem Pc; Burnechildem Pf; Brinegildem Tc

⁵ reg. Franc. *BeCaCbEgGcLdLfLjLmMgMhMkPtTbTc; whole insc. added Od²; om. Pf

ad sacratissimum¹¹ corpus beati Petri apostoli¹² sub iureiurando satisfaciens¹³ se monstravit alienum¹⁴, reverti illum¹⁵ purgatum absolutumque¹⁶ permisimus. Quia sicut dignum erat ut si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonice puniremus, ita dignum¹⁷ non¹⁸ fuit, ut eum adiuvante innocentia diutius retinere vel affligere in aliquo deberemus¹⁹.

ID 5.311] C 2 q 5 c 7a

BdBeCbEgGcLdLjMgMq²OcPcPfPrSbTcVmWc; Penam CePaPkPt; Nenam Lg; Zenam LmOa; Nenan Mq; Senam Ra; Mennam *Tb

⁸ corr. fr. postea Gc; -qua Ld

¹² Petri ap. *CaLdLfLjTbTcVo; ap. Petri BePf; Petri LgMg

RaSbSgSeTbTcVmVoWc [ab his que obiecta eius opinioni fuerant add. ID]; for Mg see below

¹Alexander II Rainaldo² Cumano³ episcopo

Super causas⁴ Gillandi presbiteri tui⁵ de morte episcopi sui⁶ predecessoris tui infamati⁷ in medium consuluimus. Itaque circum⁸ omnium astantium fratrum unanimi assensu tue dilectioni rescribimus, prefatum Gillandum presbiterum⁹ ante te

⁶ Menam CaDaHaLfMfMhMiMkOdPhPwOeRa²VoVp: Menan

⁷ coep. nost. BeCbGcLdLjLmMhMjMqPfPrSbTbVo; nost. et coepiscopum CaDaHaMkPtTcTdVp; coep. nost. et Cb; et coep. nost. EgMfMg; nost. et coepiscoporum Lf; nost. coep. Oa

⁹ dicta fuerunt BeLdLiMfMhMjMkOaPfTbVo²; dicta fuerint CaGcLfMg; dicta fuerant Pt; fuerant dicta Tc; dicta sunt Vo

qui insuper *om*. Mf corr. fr. sact- Ld

¹³ faciens Ph. ab his que ei obiecta fuerant add. EgTc, ab eis qui opinioni obiecta fuerant add. ss Fb²; ab his qui opinioni eius obiecta fuerant add. Ra²mg, ab his que obiecta fuerant eius opinioni de add. Brant,

¹⁴ ab his que objecta eius opinioni fuerunt *add*. Mg

¹⁵ illum *CaCbLdLfLjLmMfMgMhMjMkPfTb; illuc Tc

^{16 -}tumque *BeCaGcLdLfLmMfMgMjTbTcVo; -tum MhMkPf

¹⁷ erat add. and canc. Lm

¹⁸ non *CaMfMgMhMjMkOaPfTbTc; om. CbLj

¹⁹ affl. (iam add. Mk) in aliquo (non add. CbLj) deb. *BeCaLfLjLmMfMhMjMkOaPfTb; aufugere in aliquo deb. Gc; <in> aliquo affl. deb. Ld; affl. deb. in aliquo MgTc

¹ Quod presbiter solo iuramento non vulgari lege de obiectis se purgare debeat *add. in mg.* CaCeLn², De eodem add. Pa

² -aldo *BeCaGcOaPfTbVo; -allo Ea; Reinaldo Mg; Rumaldo Mg; -oldo Tc

³ corr. fr. Cumaldo Ra

⁴ causas *CaGcMgPfTb; causa Pt; om. Tc

⁵ Gill. pres. tui CaMgPfTb; Gillaldo (corr. fr. -aldi) presbitero tuo Tc

⁶ sui *CaMgPfTb; om. Tc

⁷ infamati *CaMgPfTb; om. Tc

⁸ circum *CaMgPfTb; om. Tc

⁹ Gill. pres. *BeCaGcMgPfPhVo; presb. Gillandum (-aldum Tc) TbTc

presentandum. Ubi si certi accusatores defuerint, tunc dictante iustitia sine omni controversia presbiter quecumque ob hoc iniuste amisit ac¹⁰ sacerdotium accipiat, et integra beneficia. [8] Purgationem tamen antea¹¹ duobus sibi sacerdotibus¹² iunctis ubi accusator cessaverit eumdem ex¹³ se prebere tuo committimus¹⁴ arbitrio. Vulgarem denique¹⁵ ac¹⁶ nulla canonica sanctione fultam¹⁷ legem ferventis scilicet sive frigide aque ignitique ferri contactum¹⁸, aut cuiuslibet popularis inventionis, quia fabricante hec sunt omnino ficta¹⁹ invidia, nec ipsum exhibere nec aliquo modo te volumus postulare, immo apostolica auctoritate prohibemus firmissime.

ID 10.15] C 2 q 5 c 11 to integra beneficia, C 2 q 5 c 7b from Purgationem (cf c 6)

9

Ex¹ epistola Gregorii²

De presbitero vel quolibet sacerdote a populo accusato, si certi non fuerint testes³ qui crimini illato veritatem dicant, iusiurandum erit in medio et illum testem proferat de innocentie sue puritate cui nuda et aperta sunt omnia, sicque maneat in proprio⁴ gradu.

ID 6.231] C 2 q 5 c 5 var. to sunt omnia

10

¹Ex concilio Triburiensi, cap. xxi²

¹⁰ ac *BeCaGcMgPfVo; ad PhTb; et Tc

¹¹ corr fr. anna in mg. Ra

¹² sibi sac. *CaMgPfTb; sac. sibi Tc

¹³ ex *CaMgPfTb; se Tc

¹⁴ -imus CaMgPfTc; -amus Tc

¹⁵ denique *CaMgPfTb; namque Tc

¹⁶ ac *Tc; a BeCaMgPfTbVo

¹⁷ -tam *CaMgPfTc; furtam Ph; fulgatam Ra (with obsc. corr. in mg.); -tum Tb

¹⁸ Lex ignis et aque frigide vel calide popularis est, non canonica, et eius prohibetur examinatio *add. in* mg. Tc²

¹⁹ ficta *BeCaCeDaHaMq²PaPfPrTcTdVo; facta GcMg(vel fic ss)MqPhTbVp

¹ om. Ld

² II *add*. Tc, papa *add*. Ea, ad Bonefacium episcopum *add*. DaSb² (*cf Arsenal 713 fo. 151r*), *om*.

^{*}BeCaLcLdMgOaPcPfTbVo; *no insc.* Ln. Quod presbiter sola manu se purgare possit si certi accusatores defuerint *add. in mg.* CaCeDaLn

³ non fuer. testes *CaMgPfTc; testes non fuer. Tb

⁴ proprio *CaMgPfTb; primo Pc; pristino Tc

¹ Qualiter finienda sit (sit fin. Da) controversia inter presbiterum et laicum *add. in mg.* CaCeDaLn², De eodem aliter *add.* Pa, Hic agatur de negotiis clericorum ac laicorum *add in mg.* Tc²

² xxi *BeDaGcMgOaPfTbTcVo; xxii Ca; xxx Lm; xxxi Pc

Si quis presbiter contra laicum vel laicus contra presbiterum aliquam habet querimonie controversiam³, episcopo precipiente sine personarum acceptione finiatur. Laicus per iuramentum si necesse sit se expurget, presbiter vero vice iuramenti⁴ per sanctam⁵ consecrationem interrogetur, quia sacerdotes ex levi causa iurare non debent.⁶ Manus per quam corpus et sanguis Christi conficitur⁷ iuramento⁸ polluatur⁹? Absit, cum Dominus¹⁰ in evangelio discipulis suis quorum vicem nos¹¹ indigni in sancta gerimus ecclesia¹² dicat, Nolite omnino iurare¹³. Sit autem sermo vester, est, est, non, non. Quod autem his abundantius est, ex¹⁴ malo est¹⁵.

ID 6.227] C 2 q 5 c 4

11

Ex concilio Remensi, cap. v^1

Ut nullus ex ecclesiastico ordine cuiquam laico quicquam supra sacra vel super sancta² evangelia iuret, sed simpliciter cum puritate et veritate dicat, Est, est, non, non. Sed si est aliquid quod eis³ a laicis obiciatur, ad episcopum in cuius territorio est deferatur, et iuxta id⁴ quod illi qui eiusdem sunt ordinis diudicaverint aut corrigatur aut expurgetur.

 $ID \ 6.233] + C \ 22 \ q \ 5 \ c \ 22$

³ hab. (habeat Ld) quer. cont. *CaCbLdLfLjLmPfPhTc; quer. cont. hab. Tb

⁴ iuramenti *DaMgPfTbTc; sacramenti Ca

⁵ sanctam *BeCaGcLd²LfLmMgPfTbVo; sacram CbLjTc

⁶ presbiter vero vice – debent *in mg*. Pc

⁷ et sang. Chr. conf. *CaCbGcLdLfLjLmMgPfPhVo; Chr. et sang. conf. BeTb; et sang. conf. Chr. Tc

⁸ ut *add*. Pf, *om*. *CaCbLdLfLjLmMgTbTc

^{9 -}atur CaGcLmLdLfMgPfTb; -etur CbLjTc

¹⁰ dicat add. Tc, om. *CaCbLdLfLjLmMgPcPfTb

¹¹ vicem nos *CaMgPfTbTc; nos vicem Lm

¹² ger. eccl. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; eccl. ger. Tc

¹³ omn. iur. *CaMgPfTbTc; iur. omn. CbLj

¹⁴ est ex CaCbCeLjLmMgPaPfTd; est a BeLdLfMqPtTcVoVp; ex PhTb

¹⁵ Cavendum est sacramentum fidelibus *add. in text* Tc, *om.*

^{*}BeCaCbCeDaGcLdLfLjLmMgMqObOcOdPaPfPkPtPwQaRaTbVoWc

¹ v *BeMgPfTbTcVo; i Ca; xxi FbVp

Quod nullus clericus iurare debeat add. Pa

² vel super sancta CbEaLcMqOaObPkPtPwTbTc; vel supra sancta BeCaFbGcMgQaRaVo; om. Pf

³ eis *CaMgTbTc; his Pf

⁴ id *CaMgPfTb; hoc Tc

12

¹Nicholaus ad consulta Bulgarorum², cap. lxx³

Consulendum⁴ decernitis utrum presbiterum habentem uxorem debeatis sustentare et honorare an a vobis proicere. In quo respondemus, quoniam licet ipsi⁵ valde sint reprehensibiles vos tamen Deum⁶ convenit imitari, qui solem suum oriri facit, ut evangelium testatur⁷, super bonos et malos⁸, et pluit super iustos et iniustos⁹. Deicere enim a vobis¹⁰ ideo non debetis, quoniam¹¹ nec¹² Iudam Dominus cum esset mendax discipulus¹³ de numero apostolorum deiecit¹⁴. Verum de presbiteris vobis qui laici estis¹⁵ nec iudicandum est nec de vita eorum quicquam investigandum¹⁶, sed episcoporum iudicio quicquid illud est, reservandum.

ID 2.82] D 28 c 17

13

Item cap. lxx^1

Sciscitantibus vobis si a sacerdote qui sive comprehensus² in adulterio sive de hac³ sola fama respersus est⁴, debeatis communionem suscipere⁵ necne, respondemus.

¹ Quod presbiteri uxorati aut prave conversationis donec episcoporum suorum reprobentur iudicio, non sunt a plebe reprobandi *add. in mg.* CaCeDaLn², Quod laici de vita sacerdotum iudicare non debent *add.* Pa, Quod a populo missa sacerdotum uxoratorum debeat patienter audiri *add. in mg.* Tc²

² Bulg- *BeDaGcMgMqPfPhTcVo; Burg- CaTb; Burgalorum Oa

³ cap. lxx *om*. Be

⁴ esse add. CaMgRaTc, om. *BeGcPfTbVo

⁵ lic. ipsi *CaMgPfTb; ipsi lic. Tc

⁶ Deum *BeCaGcMgTcVo; Dominum PfTb

⁷ ut ev. test. *CaMgPfTb; sicut test. ev. Tc

⁸ bon. et mal. *BeCaCeDaFbOaPaPcPfTbTcTdVo; iustos et iniustos GcMgPrQa

⁹ iust. et iniust. *BeCaCeDaFbOaPaPcPfTbTcTdVo; bonos et malos GcMgPrQa

¹⁰ vobis *MgPfTbTc; nobis Ca

¹¹ quoniam *CaMgPfTb; quia Tc

¹² nec *Be²GcMgTbTcVo; om. BeCaPf

¹³ discipulus *BeGcMgOaTbTcVo; a discipulis nec Ca; discipulus nec Pf

¹⁴ deiecit *CaPfTbTc; eiecit Mg

¹⁵ corr. fr. istis Mg?

¹⁶ est add. Tb, om. *CaMgPfTc

¹ It cap. lxx *BeCaCbEaGcLcLdLjLmOaPaTbTcVo; Idem cap. lxx Lj; Item idem cap. lxx Mg; Idem in eodem Pf

Quod communio recipienda sit a sacerdote licet criminoso donec episcoporum iudicio reprobetur *add*. Pa

² comp. BeCaCbGcLjLmMgPfTb; comp. est Ld; comp. sit Lf; dep- TcVo

³ de hac *CbLjMqPfTcVo; de hoc BeCaGcLdLmMgTb; clericis Lf

⁴ resp. est *BeGcMgPfRa²TbTcVo; reprehensus CaDaLf; comprehensus est Ra

⁵ susc- *BeCaCbLdLjLmMgPfTbVo; rec- Lf; acc- Tc

Non potest⁶ aliquis quantumcumque pollutus sit⁷, sacramenta divina polluere que purgatoria cunctarum contagionum⁸ existunt⁹. Nec potest solis radius¹⁰ per cloacas et latrinas transiens aliquid exinde contaminationis attrahere¹¹. Proinde qualiscumque sit sacerdos que¹² sancta sunt¹³ coinquinari non possunt. Idcirco ab eo usquequo¹⁴ episcoporum iudicio reprobetur communio percipienda est, quoniam mali bona 15 ministrando se tantummodo ledunt. Et cerea fax¹⁶ accensa sibi quidem detrimentum prestat, aliis vero lumen in tenebris administrat, et unde 17 aliis commodum exhibet inde¹⁸ sibi dispendium¹⁹ prebet²⁰. Sumite igitur²¹ ab omni sacerdote intrepide Christi misteria, quoniam omnia in fide purgantur. Fides est enim²² que vincit hunc²³ mundum²⁴.

ID 2.831 C 15 q 8 c 5a

In¹ libro VIIII²

Quicumque alium de homicidii crimine periculosa vel capitali³ obiectione pulsaverit non prius a iudicibus audiatur quam se similem penam quam reo intendit

⁶ corr. to potat Ld

⁷ poll. sit BeGcLdLjLmMgPfTb; sit poll. CaLfTc; poll. nsit Vo

⁸ cunctarum contagionum BeCbGcLdLjLmMgPfTb; contagionum cunctarum CaDa; cunctarum cogitationum OaVo; cunctorum contagiorum Tc

exsistunt Lf

¹⁰ sol. rad. *CaCbLdLfLjMgPfTb; aliquis sol. rad. Lm; rad. sol. Tc

¹¹ attr- *CaPfTbTc; abstr- Mg

¹² que *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; quia PhTb

¹³ sunt *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; om. PhTb

¹⁴ usquequo *BeCbGcLdLjLmMgOaPfTb; usquoque CaLfTc

¹⁵ in *add.* and canc. Ld

¹⁶ igne add. Tc, om. *CaCbLdLfLmLjMgPfTb

¹⁷ unde *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; tamen Tc

¹⁸ inde *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; unde Tc

¹⁹ dispendium *CaMgPfTbTc; disponendum Lf

²⁰ prebet CaMgPfTbTc; probat Lm

²¹ igitur BeCaGcMgMqPfTbTcVo; ergo *LdLj

²² est enim *BeCbGcLdLjMgMqPfTbVo; enim est CaLfLmPkTc

²³ vinc. hunc *GcMgMqPfTbTc; hunc vincit CaRa

²⁴ quia non dantis meritum sed accipientis fit add Brant with ID (cf Gratian), om. Be Ca Cb Da Db Gc Lc Ld Lf Lg Lj Lm Mg Mq Oa Ob Oc Od Oe Of Pf Ph Pk Pt Pw Qa Ra Sg Tb Tc Vm Vo Wc Color C

¹ In BeCaCeMgOaTcVo; Hec deflorata sunt a Romanis legibus in Qe(mg.)Tb; om. Pf

² VIIII BeCaFbGcLdLnMqOaPhPrSbVo; IX Thedosiane legis Da; om. Ea; IX idem Mg; In novo libro Pc; VIII PfTbTc; IX ... Qa; no insc. PaPk. (ii. add. Bd)

De causis et negotiis laicorum. in mg BdLj, in text EaPh. ii add. in mg. Be². CePk have a large initial here, and space for an extended rubric; in mg. Ce has De conscriptione accusatoris quam facere debet antequam accuset

³ crimine add. Ca, om. *MgPfTbTc

conscripserit⁴ subiturum.[15] Et si servos alienos accusandos esse crediderit, se simili inscriptione constringat futurum ut supplicia innocentum⁵ servorum aut pena capitis sui aut facultatum amissione⁶ compenset.

ID 16.247]

⁷Quicumque inscriptione premissa cuiuscumque criminis reum accusare voluerit, ab eo die quo inscripsit intra annum peragat propositas actiones. Qui⁸ si distulerit infamis effectus bonorum suorum quarta parte multabitur.

ID 16.249]

16

Cap. cciiii¹

Convinci² nemo potest in iudicio sine testibus aut scriptura³. Sententia absente parte alia a iudice data nullam obtinet firmitatem. Causa inter presentes iudicata post decennium revolvi non potest, nec inter absentes post vigennium. In causa capitali nemo absens dampnetur⁴. Neque absens per alium⁵ accusatorem accusari potest.

ID 16.316]

17

Qui debeant iurare¹

Lex precipit ut probatio non a possessore² sed a petitoris partibus requiratur³, quia omnem probationem ab eo queri debere dicit qui petitam rem desiderat obtinere⁴,

⁴ sive dicto vel scripto *add*. Mg *ss*

⁵ -tum *BePhTbTc; -tium CaGcMgPfVo

⁶ constringat – amissione in mg. Pt

⁷ Item *add*. RaTb, cap. cciii *add*. Mg *mg*, *om*. *BeCaMqPaPcPfPhTc; Ex eadem lib' viiii *add*. *in mg*. Bd²

⁸ Qui *BeCaPc²PfPkTbVo; Quod GcMgMqPrTc

¹ iiii Pt; *no insc*. Fb ² Non vinci CeHa

³ vel privilegio ss Mg

⁴ corr. fr. –nabitur Pk

⁵ alium *CeOaPaPhPkTb; aliquem BdBeCaDaEaFbGcMgMq²PcPfPrPwRaSbTcTdVmVoVp; aliquam Mq?

¹ deb. iur. *BeCaEaGcMgMqOaPhPkQaRa²TbTcTd²; deb. probare Pf; bene deb. iur. CbDa; benedicant iur. BdPaOcPw; bene dicantur iurare PcVo; bene debeant RaSb. Item *add*. Bd². Qui - iur. *in mg*. CeGc, *om*. FbPtSeWc (SeWc *with no break*)

² -ore *MgPfTbTc; -oris Ca

³ req- *CaMgPfTb; inq- Tc

non ab illo⁵ qui se iuste tenere contendit⁶, preter illum tantum casum⁷ ubi⁸ interrogare necesse est possidentem utrum ex sua persona aut ex successione⁹ ceperit¹⁰ possidere. *ID 16.203*]

⁴ des. obt. *CaMgPfPhTc; obt. des. Tb

18

Libro XXII, titulo ii¹

Ei² incumbit probatio³ qui dicit non qui negat.

ID 16.179]

19

Constitutionum LXIIII^{1}, cap. i^{2}

Testimonia autem sic exhiberi oportet ut dicant testes quod sub presentia sua vel susceptum est depositum vel quod depositarius suscepisse conscripsit³.

ID 16.136b] C 3 q 9 c 15 is quite distinct

20

¹Cap. vii

Testium productio non aliter habeatur nisi presente quoque adversaria parte vel contumaciter non veniente, scilicet ut salva eius prescriptio ei competat quam

⁵ illo *MgPfTbTc; alio Ca

⁶ cont-*BeMgTbTc; int- CaPfRa; vel con- ss Ra²

⁷ illum tant. casum *BeOaPhTb; illam tant. causam CaGcPfRaTc; illam tamen causam MgVo

⁸ ubi *MgPfTbTc; de qua Ca

⁹-ione *Be²GcMgPfTb; -ore BeCaTc

¹⁰ -erit *CaMgPfTb; -it Tc

¹ I ih XXII tit ii (v Da i Vo) ReCh

¹ Lib. XXII tit. ii (v Da, i Vo) BeCbCeMgOcPaPcPfPkPtSeVo; Lib. XXIV const. lxiiii cap. i Gc (*cf c 19*); Lib. XXVII CaFbOd²; Lib. XXVII tit. ii Ob; *om.* OdPwTb; Lib. XII tit. ii Pa; Lib. XXII const. lxiiii cp. i Pq; cap. iiii Qa; Lib. XXII tr? v const. ix.iiii.i Ra; Libro XXII Pr(*reversing insc. of cc 18-9 before corr.*)Sb; Item Tc; *om. with no break* MqPhTd

² Ei BeCaCe²DaDb²GcMgMj²MqPfPtRaSbTbTcVoWc; Si CeDbMoPaPcPdPk; Et LfPhPt

³ testibus *add. ss* Mg

¹ Const. LXIIII *CaCbEaFcMgOaPaPcPfPtSbTbWc; Const. XLIIII Be; Constantinopol' LXIIII Mq; Lib. XXVII tit. ii Pw (*cf c 18*); Ex lib. XXII Constitutionum Tc

² cap. om. Da, cap. i om. CaFbSb, Const. - i om. GcPaQaRaTdVo. Const. - i] Libr. XXII tit. ii. const. lxiiii Ph

³ conscribit Wc

¹ Const. LXIIII add. DaSb²; Item add. PfTc, Item II add. GcMg, om. *BeCaOaTb

opponendam² existimaverit. Contumaciter autem non videtur³ abesse qui ex necessitate abfuit, forte enim intra loca sanctorum fugerat⁴.

ID 16.156]

21

De lege Theodosiana

Testes priusquam de causa interrogentur sacramento debent constringi ut¹ iurent se nichil falsi² esse dicturos³. Honestioribus autem magis quam vilioribus fides adhibeatur. Unius autem testimonium quamlibet splendida et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum⁴.

ID 16.204a]

22

cccxiiii¹

Ut² testimonium unius³ hominis non accipiatur. Nam si ex utraque parte plures sint, veraciores atque religiosiores⁴ et honestiores eligantur qui sacramento suum confirment testimonium, nihilque se falsi⁵ esse dicturos.

ID 16.210]

23

¹ccclxvi²

Omnes³ itaque⁴ cause que⁵ vel⁶ pretorio iure vel civili tractantur⁷ episcoporum sententiis terminate perpetuo stabilitatis iure⁸ firmentur. Nec liceat ulterius retractari

² -dam BeCaMgTc; -dum GcPfTbVo

³ -etur *CaGcMgTbTc; -erunt Pf

⁴ fug- *BeDa²GcMqOaPfTbVo; confug- CaDaMgRaTc

[.]

¹ deb. const. ut CaMgPfTb; const. deb. ne Tc ² se nich. fal. *CaMgPfTb; nich. fal. se Tc

³ esse dict. *BeMgPfTb; dict. esse CaTc

⁴ aud. *BeCaDaGcMgOaPfTbVo; audiatur Cb; aud. est Tc

¹ cccxiiii *BeDaEaGcMgMqPa²PfPrRa; *after* accipiatur *below* CaSl; cccxxiiii Oa; Cap. ccclxiiii PcTc; cccxxxiiii Tb; ccclvi. xiiii Vo; *om.* Lc

² Et Ce

³ om. Vo

⁴ corr. fr. -sores Ca

⁵ se fal. *BeCaPfPhRaTcVo; fal. se GcMgTbVm²; falsi Vm

¹ Cap. add. Tc, om. *CaCbMgPfTbVo

negotium quod episcoporum sententiis⁹ deciderit. Testimonium etiam¹⁰ ab uno¹¹ licet¹² episcopo perhibitum omnes iudices indubitanter accipiant, nec alius audiatur cum testimonium episcopi a qualibet¹³ parte fuerit repromissum. Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacrosancto homine conscientia mentis illibate protulerit. Hoc nos edicto salubri aliquando censuimus¹⁴, hoc perpetua lege firmamus, malitiosa litium semina¹⁵ comprimentes.

ID 16.312b] C 11 q 1 c 36, last sentence var. but much here part of later addn

```
    <sup>2</sup> ccclvi Be; ccclxvii Sb
    <sup>3</sup> corr. fr. Dominus Ce
    <sup>4</sup> itaque *CaMgPfTb; igitur Tc
    <sup>5</sup> que *BeDaMgPc²Pf²TbTcTdVoVp; om. CaPcPf
    <sup>6</sup> vel *Be²CaMgTbTc; om. BePf
    <sup>7</sup> vel civ. tr. *CaPfTbTc; tr. vel civ. Mg
    <sup>8</sup> stab. iure *CaMgPfPhTc; iure stab. Tb
    <sup>9</sup> sententiis *CaMgPfPhTc; iudiciis Tb
    <sup>10</sup> etiam *CaMgPfTb; enim Tc
    <sup>11</sup> deciderit. Test. etiam ab uno in mg. Pc
    <sup>12</sup> licet *BeMgPcPfTb; fidelis Ca; videlicet Da; om. Tc
    <sup>13</sup> a qual. *CaMgPfTb; ab aliqua Tc
    <sup>14</sup> censuimus *MgPfTbTc; censum Ca
```

¹⁵ lit. sem. *BeMgOaPfTb; sem. lit. CaGcPcPtTc

24

$[Item]^1$

Summopere² admonendi sunt comites et iudices ne viles et indignas personas coram se permittant ad testimonium accedere, quoniam multi sunt qui periurare pro nihilo ducunt, in tantum ut pro unius diei satietate aut pro quolibet parvo pretio ad iuramentum conduci possunt et³ animas suas perdere minime⁴ formidant. Quamobrem tales⁵ nequaquam ad quodlibet testimonium admittendi sunt. Et hoc notandum quod⁶ non solum illi⁷ qui periurant sed etiam illi qui periuris consentiunt simili plectendi sunt dampnatione.

ID 16.3371

¹ Item FbTbTcWc; ccclxxviii LdMg; ccclxvi Ln; ex canone Turonensi cap. xxxiiii Sb, *cf XP 6.5.1 (11)*; *om.* BeCaCeDaEaGcMqOaPaPfPrPtQaRaVmVo

² corr. fr. Cum opere Ce

³ possunt et BeCaGcMgPfVo; possint PhTb; possint et RaTcVo²

⁴ minime *CaMgPfTb; non Tc

⁵ tales *CaMgPfTb; talem Tc

⁶ ad quodl. - not. quod *BeOaPhTb; admittimus quia

CaCbDaDbFbGcLgMgMqObOcOdOeOfPcPfPtQaRaSbTcTdVmVoVp; audiantur ad quod CePa; permittimus quia Pw; ad quodl. test. admittimus quia PrVm

⁷ illi *CaMgPfTb; om. Tc

25

$Constitutionum^1 LXXX^2$, cap. i^3

Nullius recipiatur testimonium nisi eius⁴ qui sit bona opinione⁵ vel quem dignitas commendat vel militia vel vite honestas⁶ vel artis titulus laudabilis vel etiam aliorum testium vox de bona vita eius⁷ consentiens. Alius autem testis vilissimus si productus in iudicio⁸ fuerit liceat iudici, si hoc existimaverit, tormentis eum subigere. Item⁹. Non admittimus autem testimonia eorum qui dicere solent transeuntes se audisse aliquem dicentem¹⁰ pecuniam sibi solutam¹¹ esse. Sed nec tabulariorum sola presentia sufficit nisi testes quoque¹² rogati subscripserint.¹³

ID 16.152a and section in med.1

26¹

²Cap. iiii

Si testis productus servus esse³ dicatur, ille autem dicat se liberum esse, siquidem⁴ ingenuum scribatur testimonium⁵ eius ⁶. Postea autem si⁷ probatus fuerit servus⁸, nullius momenti sit. Sin⁹ autem libertinum¹⁰ se esse dixerit¹¹, siquidem¹²

¹ Constantinus Mq

² LXXXIV Da

³ cap. i *BeMgOaPfPhTcVo; om. Ca; ? Tb

⁴ eius *CaMgPfTb; illius Tc

⁵ bona opinione *BeCaDbMg(vel bone opinionis ss)OaPfPhRaTbVo; bone opinionis Tc; bona opinione habitus Brant

⁶ vite honestas CaMgPfTb; vita honesta Tc

⁷ vita eius *CaPfTbTc; eius vita Mg

⁸ iudicio *BeCeMqOaPaPfPrTbVo; medio CaDaGcMgRaTdVp; vel iudicio *add*. Ca²Td *ss*; medium Tc ⁹ *as rubr. to new cap.* BePrVo

¹⁰ se aud. al. dic. *BeCaGcPfRaVo; se al. aud. dic. Mg; se aud. al. Oa; se al. dic. aud. PhTb; aud. se al. dic. Tc

¹¹ solutam *BeCeMqOaPaPfPrTbTdVo; sublatam CaDaMgRaTc; vel solutam *add*. Ca²Da²?; vel solv *ss* Mg; vel solutam esse *add. in mg*. Ra; vel sublatam *add*. Td²

¹² test. qu. *CaPfTbTc; qu. test. Mg

¹³ Item. Non admittimus – subscripserunt *om*. Fb

¹ repeated Oa

² Ex eisdem *add*. Pf

³ servus esse *BeCaOaPfTbTcVo; esse servus GcMg; servus Lf

⁴ siquidem *BeCaGcMgPfTbTc; si quod DbLmVo; quidem Vm

⁵ repeated and cancelled Oe

⁶ ing. (ingenium Mq, Ra before corr., Vo) scrib. (quidem add. Be) test. eius

BeCaCbDbGcLdLfLjLmMqOaObOcOdOeOfPkPwRaSgTbVo*Brant*; ing. scrib. eius test. LgMgPf; scrib. ing. test. eius Tc; ex nativitate impleatur testimonium eius *Vosm*.

⁷ autem si *BeGcMgTbVo; si CaCbLdLfLjMqPfRaTc; aversi Lm

⁸ fu. serv. *CaMgPfTbTc; servus fu. Lm

⁹ Sin *BeCbGcMgTb; Si PfTc

^{10 -}inum *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; -um Tc

strumentum¹³ manumissionis sue ostenderit, dicat testimonium. Sin¹⁴ autem in alio loco dicat¹⁵ strumenta¹⁶ sui status¹⁷ habere, scribatur quidem¹⁸ testimonium¹⁹ eius. Postea autem²⁰ si non produxerit²¹ strumenta²² nullius momenti sit.

ID 16.153]

²² strum- GcLdLjMgMqPfTbVoWc; instrum- BeCaLfRaTc

27

De lege Theodosiana¹, cccxliiii²

Servo³ penitus⁴ non credatur si super aliquem crimen obiecerit aut si etiam dominum suum⁵ crimine impetierit⁶. Nam si in tormentis positus exponat quod obicit⁷, credi tamen⁸ illi nullomodo oportebit⁹.

ID 16.224, cf 16.57]

28

Constitutionum¹ XLII, cap. ii²

Si hereticus contra hereticum litiget liceat³ cuivis eorum⁴ hereticum⁵ testem adducere⁶. Sin⁷ autem orthodoxus⁸ contra hereticum litiget⁹ pro¹⁰ orthodoxo quidem¹¹

¹¹ esse dix. *CaCbLdLfLjLmPfTc; esse dixit Be; dix. esse MgPhTb

¹² siquidem *BeCaGcMgPfTbTc; si quod Lm; si quod Vo

¹³ strum- CbGcLd²LjLmMg(vel instr ss)MqPfTbVo; instrum- BeCaLfRaTc

¹⁴ Sin *BeCaCbGcLdLjLmMgOaTbVo; Si LfPfTc

¹⁵ ss Vo. se add. Pf, om. CaCbLdLfLjLmMgTbTc

¹⁶ strum- GcMgMqPfTbVo; instrum- BeCbPcRaTc

¹⁷ sui status *BeCaCbLdLfLjLmMgPf²TbTcVo; sui status sui Lj; sui stratus Pc; sua status Pf

¹⁸ quidem *CaMgPfTbTc; quod Lm

¹⁹ Sin autem in – test. *in mg*. Pc

²⁰ autem CaCb²PfTbTc; om. Mg

²¹ non produxerit *CaCbLdLfLjLmMgPcPfTb; non probaverit Tc; comprobaverit Wc

¹ -osiana BeCaEaGcMgMqOaTb; -osii PfVo; -osiani cap. Tc

² ccexliiii *CaMqOaPfTbVo; ccexliii Be; ccclxiiii GcMgTc; cccliiii Le; ccexiiii Pa²; *om.* Ea

³ autem *add*. Py

⁴ paratus Pk

⁵ in add. BeGcCaMqTb, om. MgPf

⁶ aut si - impet. (non petierit Mq) *CaMgMqPfTb; om. Tc

⁷ obicit CaMgPfTb; obiecit Tc

⁸ credi tamen *CaDa(after corr.)MgRaSbTcTdVoVp; credi tum Be; creditum

CeGcLcMqOaPaPfPhPrTb; credi tunc Pc

⁹ -ebit CaMgPfTb; -et Tc

¹ Constantinopo Mq

² Const. - ii *om*. Ld

³ -eat *BeCaCbLdLfLjLmMgPkPwTbVo; -et PfTc

⁴ obsc. corr. Ld

⁵ -icum *CaMgPfTbTc; -icorum Lf

⁶ add- *BeCaCbLfLmMgPkPwTbTc; abd- Pf; ducere Ph; producere LdOc²

heretici etiam testimonium¹² valeat. Contra orthodoxum autem solius orthodoxi testimonium valeat¹³. Orthodoxis autem litigantibus ad testimonium¹⁴ nullus¹⁵ heretico¹⁶ pateat aditus¹⁷.

ID 16. 131] +C 2 q 7 c 26, Palea

¹⁸Cap. v

Si quis dixerit testem productum inimicum suum esse, si quidem ex criminali causa¹⁹, omnino non dicat testimonium. Sin²⁰ autem²¹ ex alia occasione²² dicat testimonium²³ sed perscriptio²⁴ eius ei²⁵ opponatur²⁶. ID 16.154]

⁷ Sin *BeCaCbLdLjLmMgTbVo; Si PfTc ⁹ licest cuivis eorum – litiget *om*. Pq ¹⁰ pro *CaCbLdLfLjLmMgOcPkPwTbTc; om. Pf 11 quidem *CaCbLdLfLjLmMgOcPfPkPwTb; om. Tc ¹² her. etiam test. (-onum Lm) *BeLmOaTbVo; her. test. CaCbLdLjMgPcPfRaTc; test. her. Lf ¹³ Contra orthodoxum autem (om. CePaPk) - test. (om. DaEgGcMgPqSeSITcVmWc) valeat Be²CaCeDaEbEcEgFbGcEgLgLmMgMjOaPaPfPhPkPqQaSeSg²SlTbTcVmVpWaBrant [in text of IDc, in mg of IDp]; om. AbAdBbBdBeCbDbEaKaLbLdLfLjMhMkMmMoMqObOcOdOePcPdPtPwSbSdSgRaTdVoVtVqWbZ 15 ad test. null. (vel add. Lm) *CaCbLdLfLjLmMgOcPwTbTc; null. ad test. Pf ¹⁶ corr. to -ticorum Ca ¹⁷ aditus *CaEgPfQaTbTc; accessus Mg ¹⁸ Earumdem add. Pf, om. *CaCbLdLfLjLmMgOcTbTc ¹⁹ est add. Pf, om. *CaCbLdLfLjLmMgOcPkPwTbTc ²⁰ Sin *BeCaCe(short erasure follows)GcRa²TbTcVo²; Si MgPaQaRa ²¹ autem *CaMgTbTc; ante Lf ²² occasione *CaMgRaTbTc; accusatione Cb; de aliis ei add. in mg. Ra²

²³ Sin autem - testimonium BeCaCeEaFb²GcLdLfLgLjLnMgMqObOcOdOeOfPaPcPkPrPtPwRaSbSgSlTbTcTdVo²Vp²VmWc /in

text of IDc, in mg of IDp]; om. DaFbPfVo

²⁴ persc- CeOaPfTbVo; presc- BeCaDaGcLfMgPrQaTc; prosc- EaMqPc ²⁵ eius ei *om.* Ra; eius *add. ss* Ra

²⁶ -atur *MgPfTbTc; -at Ca

29-30

$^{1}cccix^{2}$

Placuit ut³ testes non admittantur⁴ qui sunt socii criminis⁵ nec infames nec calumniatores, vel ceteri quos canones et lex prohibet.

¹ Cap. add. PfTc, om. *CaMgOaTb

² cccix CaCeFbGcMgPaPfPkTbTcVm; cccxiii Mq; cccxi Ph; cccix.ii Ra; ccclx Vo

³ ut *CaMgPkTbTc; om. Pf

⁴ -tantur *CaMgPkTbTc; -ti Pf

ID 16.2081

⁵ sunt soc, crim. BeCaEaMg(followed by lacuna)OaPkSbTbVo; sunt soc, divinis Lc; sunt crim. soc, Pc; socii sunt criminis Pf; sint crim. soc. Tc

31

¹cccxiii²

Placuit ut qui de se confessus est super alium non credatur.

ID 16.2091

¹ Cap. add. Pf; om. BeCaMgObTbTc

32

Tit iiii¹

Ne² invito denuntietur ut testimonium litis dicat adversus socerum, generum, victricum, privignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum³, eosve⁴ qui priore gradu sint⁵. Item. Ne⁶ liberto ipsius⁷ liberorum eius⁸, parentum, viri, uxoris⁹. Item¹⁰. Patrone et ut ne patroni patrone¹¹ adversus libertos¹² neque liberti adversus patronum cogantur testimonium dicere. 13

ID 16.180] +dp C 4 q2/3 c 3

² cccxiii *BeCaCeEaGcMgMqOaOcPaPhTcVo; ccxii Cb; cccx Ob; cccxiii titl' iiii Pc; ? PfTb; om. Pk; cccix Ra

¹ Tit. iiii BdCaCeGcMgOcPaPkTbTcVo; Tit. iii Be; Tit. ii Cb; om. MqPc(cf c 31)Pf. Paulus lege Iulia et Papia add. Vp

² Ne *BeCaMgOdPcPhRa²TbTc; De AdBdCeEaGcHaLgMqPfObPkPvVoVqWc; []e Oa; Nec OcOd²; Neve Vp

⁻tum *CaMgPfTb,; -tam Tc

⁴ eosve *CaMgPfTb; eosque Tc

⁵ priore gradu sint (sunt Vo) CaEaGcMgOaPhRaVo; priores gradu sint Pf; propriore gradu sint Be; priores gradu sunt Tb; in priori gradu sint Tc

⁶ Ne *BeCaMgPhPt²QaRaTb; De CeGcEaMqOaPfPtPySbTcVo

ne add. ss Mg, vel add. Pa²

⁸ ne add. ss Mg

⁹ eius *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb

¹⁰ om. PaVm

¹¹ Patrone et (om. Oc) ut ne (om. Tc) patroni patrone (-ve add. Tc)

BdBeCaDaDbEaGcLgObOcOdOe²OfPcPhPrPwRaSbSgTcTdVmVoWc; Matrone et ut ne patroni patroneve (ve om. Ce) CeMqVp; Patrone et ne patroni (corr. fr. –one) patroni Fb; Ne patroni patroneve Mg; Ne patroni Oa; Patrone Oe; Matrone et ut ne matrone patroni patrone Pa; Patrone, patroni patrone Pf; Latrone et ut ne patroni patrone Pk; Ne patrone <Et> ut ne patroni patroneve Qa; Matrone eiusve patroni vel patrone Qe; Matrone eius nec patroni Tb ¹² -ertos *CaMgTbTc; -eros Pf

¹³ dare Ra. Ne liberto ipsius – dicere om. Vc, add ss Vc²

 33^{1}

 2 Item

Idonei non videntur³ esse testes, quibus imperari potest ut testes sint. [34] Testis idoneus pater filio, aut filius patri⁴ non est. [35] ⁵Item. Qui falso vel varie⁶ testimonia dixerunt⁷ vel utrique parti⁸ prodiderint⁹ a iudicibus puniantur¹⁰. [36] Item. Pater et filius qui in potestate eius est¹¹. Item¹². Duo fratres qui in eiusdem patris potestate sunt¹³ testes¹⁴ utrique in eodem testamento vel¹⁵ eodem negotio fieri possunt, quoniam nihil nocet ex una domo plures testes alieno¹⁶ negotio adhiberi. [37] ¹⁷Item¹⁸. Ex eo quod prohibet lex Iulia¹⁹ de adulteriis²⁰ testimonium dicere condempnatam mulierem, colligitur etiam mulieres testimonium in iudicio dicendi ius habere.

ID 16.1811 cf +dp C 4 q 3 c 3; C 15 q 3 c 2a from Ex eo quod

¹ to patri only Lc

38

 xvi^{1}

Homines² liberi qui uxores fiscalinas regias et femine libere que homines fiscalinos regios accipiunt, nec de hereditate parentum nec de causa querenda nec de testimonio³ pro hac re abiciantur.

² no break CaDbLdLfLjMqRa

³ Idon. non vid.] Non vid. idon. Vp

patri CaCbLdLfLjLmMgPfTb; patris Tc

⁵ Paulus li. iii *add*. Vp

⁶ varie *CaMgPfTbTc: vane Cb

⁷ -erunt *BeCaCbGcLfLmTbVo; -erint MgPfRaTc

⁸ utrique parti *CaCbLdLfLjLmTbTc; utramque patrem Pf

⁹ -erint *PfTc; -erunt BeCaCbGcLfLjLmRaTbVo; secreta alterius s. add. Ra

¹⁰ puniantur CaMg(vel proiciantur ss)PfRaTbTc; perimantur BdCb; puniuntur BeGcLmMqPrVo; perimuntur Ea; punnantur Oa

11 Pater et – pot. eius est (eius pot. est Mq)

^{*}BbBdBeCaCbCeDaEaFbGcLdLfLjLmMfMhMjMkMmMqObOcOdOeOfPaPfPhPkPqPrPtPwRaSbSg TbTdVmVoWc; Pater et filii qui in eius potestate sunt Vp; om. LgMgMoPcPdQaTc

¹² Item *CaCbLdLmTb, om. Pf

¹³ pot. sunt BdBeCaMgPfTbTc; sunt pot. et Ca; sunt pot. Ld

¹⁵ in add. Ca, om. *MgPfTbTc

¹⁶ alieno *CaCbLdLfLjLmMgTbTc; communi Pf

¹⁷ Paulus *add*. Vp

¹⁸ Item *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; om. Tc

¹⁹ deiulia Vo

²⁰ -eriis *BeGcMgRaTb; -eris CaPfTcVo

¹ xvi *CeGb(repeated in mg.)MgMqOaPaPkTbVo; Item BeEa; cap. xvi Pf; om. CaCbDaRaTc

² Homines *BdBeCaCeEaFbGcPaPcPfPhPkPqPwRaSbTbTcVmVo; Omnes homines MgQa; Omnes Pt

ID 16.346, cf 8.51]

³ vel in judicio jus habere *add*, Mg, *om*, CaGcPfOaRaTbTc

39

 $ccxv^1$

Omnium anathematum² vox in accusatione vel testimonio aut humano iudicio plenius³ non audiatur.

ID 16.3571

 1 ccxv *DaGb(repeated in mg.) GcMgPfTbTcVo; Item Be; om. Ca 2 -atum *BeCaCeGcMgOaPfPhTdVoVp; -atizorum Ce 2 PaTbTc

³ plenius *BdCeEaFbGcMqOaPfPhPkPqPrPwTbTdVmVo; penitus Be²CaMgPaPcQaRaSbTcVp

40

clxxvii¹

Servus si super dominum fuerit delator, etiamsi obiecta probaverit, puniatur.

ID 16.356]

¹ Item Be

41

¹Iudices qui inscriptione premissa criminalia negotia audire ceperint, a die inscriptionis, si inducias aut accusator aut reus petierit², intra annum prestare debebunt³, ut hec actio intra anni circulum finiatur. Quod si accusator intra annum que proposuerit probare distulerit, absoluto reo penam suscipiat legibus superioribus comprehensam.

ID 16.250a]

¹ Ex septimo libro add. and canc. La

² aut reus pet. *add*. Ca²

³ -ebunt *CaMgOaPfTb; -ent Tc

42

Ex libro VII. cap. clxxxi¹

In civilibus² causis vel levioribus criminibus³ legibus dilatio prestanda est. Homicide, adulteri, malefici, venefici, convicti si appellare voluerint non audiantur. ID 16.226, cf 16.3151

43

Ex libro V

Quicumque tribus auctoritatibus iudicis conventus¹, vel tribus edictis ad iudicem fuerit² provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam exstinguit³, fuerit evocatus, et presentiam suam apud eum iudicem a⁴ quo ei denuntiatum est exhiberi⁵ noluerit, adversus eum quasi in contumacem iudicari potest; quin immo nec retractari per⁶ appellationem negotia possunt quotiens in contumacem fuerit iudicatum. ⁷[44] Probat illa vera esse que adversus ⁸ se dicta sunt, qui ad ea confutanda minime vult adesse⁹. Unde in secularibus legibus invenitur¹⁰ scriptum, Iniuste victus infra tres¹¹ menses reparet¹² causam. Quod¹³ si facere neglexerit¹⁴, sententia que adversus¹⁵ eum collata¹⁶ fuerit¹⁷ perseveret¹⁸. Et ne sit vobis contrarium

¹ Ex libro VII cap. clxxxi Fb(mg.)MgPr; De VII libro cp. lxxxi Be; De libro VII cap. i. l.xxxi Ca; Ex VII libro cap. lxxxi CeGcOaPh; Ex (Quia Da) VII libro cp. lxxvi DaSb; De (Qui Vo) VII libro cap. clxxvi EaVo: VII libro cap, clxxx Ld : VII lib, cap, clxxvi LnPf; Cap, clxxxi Mq; Ex VII libro cp, lxxi Pa; De VII libro cap. clxxxi Pt; De VII libro cap. lxxx OaTd; De VII libro cap. clxxviii Tc; L. v cap. clxxvi Vp; om. Cb; ? Tb

² vel quibuslibet *add. in mg.* Ra

³ criminibus *DaMgPfTbTc; causis crim. a Ca

¹ conventus *BeMgOaPfPkPrTbVo; convictus CaDaEaGcPcRaSbTc; vel conventus in mg. Ra²

³ -guit *CaOaPfTb; -g' Mg; -guet Tc ⁴ a *CaPfQaTbTc; de Mg

⁵ -eri *CaMgPfTb; -ere Tc

⁶ per *CaMgTbTc; om. Pf

For Ra see Conspectus

⁸ -sus CaMgPfTb; -sum Tc

⁹ que adversus se – adesse *in mg*. Fb

¹⁰-itur *CaMgPfPh(obsc. corr.)Tc; -imus Tb

¹¹ tres *CaMgPfTb; iiii Tc

¹² reparet *CaEaGcMgMqPaPfPrTdVoVp; reparat BeCeOaPhRa; reperiet Pc; recipiat Tb; reperiat Tb²; repetet Tc

¹³ Quam Ce

¹⁴ neglexerit *CaMgPfTb; noluerit Tc

^{15 -}sus CaMgPfTc; -sum PhTb

¹⁶ corr. fr. collocata Pc

¹⁷ fuerit *CaMgPfTb; est Tc

¹⁸ ss Pc

vel etiam ne miremini quod de secularibus legibus locutus sum in nostro iudicio, quia ecclesiastice leges et divine eas¹⁹ recipiunt.

ID 16.258, 16.343 from Probat]

19 eas *CaMgPfTb; has Tc

45

$cccxl^{l}$

Si quis ex familiaribus vel ex servis cuiuslibet domus cuiuscumque² criminis delator atque accusator emerserit, eius estimationem³ caput⁴ atque fortunas petiturus, cuius familiaritati vel dominio inheserit, ante exhibitionem testium, ante examinatum iudicium in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio ultore gladio feriatur. Vocem enim funestam potius intercidi⁵ quam audiri oportet. Eorum vero accusandi sacerdotes vel testificandi in eos⁶ os⁷ obstruimus, quos non humanis sed divinis vocibus mortuos esse scimus.

ID 16.3321

46¹

²De his criminibus de quibus quis absolutus est ab eo qui accusavit, refricari³ accusatio⁴ non potest.

⁵Flagitari⁶ iudicium non debet de causa que definita⁷ vel iudicata est.

Si quis autem⁸ iudicem recusaverit⁹, et alium pro eo petierit, eumque iterum recusare¹⁰ maluerit, ut aliquem sibi iudicem petat, non audiatur.

¹ cccxl BeCaGcPfRaTbVo; ccclx Mg; Al' Qa; om. OaTc

² cuiuscumque *CaMgPfTb; cuiusque Tc

³ estim- CaMgPfTb; existim- Tc

⁴ caput *BeMgPfTbVo; om. Ca; etiam caput Ca²; capit Pc; capites Tc

⁵ -cidi *BeCaPfTb; -dici GcMgTcVo

⁶ in eos *CaMgTbTc; om. Pf

⁷ os *MgPfTbTc; omnes Ca

¹ to acc. non potest only Lc

² Item titulo cccxli add. in mg. Bd², Item add. Tb, om. *BeCaMgOaPfTc

³ refricari *BdBeCa(scil. retractari *add*. Ca²)CbGcMg(vel retractari *in mg*)MqPcPfPkTb; testificari (vel refricari *in mg*.) Ra; iterari Tc

⁴ vel act... add. in mg. Ra

⁵ Item add. Tb, om. CaMgPfTc

⁶ Flagitari *CaGcMgMqPfTc; Litiganti Fb?; Flagellari Tb; litigare ss Mq

⁷ defin- *CaMgPfTb; fin- Tc

⁸ autem *CaMgPfTb; ante Tc

⁹ iud. rec. *CaMgPfTc; rec. iud. Tb

¹¹Iudices autem sententiam scriptis¹² dicant, et provocationes¹³ condempnato non denegentur, nisi forte ter appellare aliquis¹⁴ maluerit, vel contumax in absentia fuerit. Nam¹⁵ et tertia provocatio preiudicata est, et contumaces condempnati appellare non possunt.

ID 16.319 to non potest; 333 to iudicata est; 133b to non audiatur; 147 from Iudices to end]; cf X 5.1.6 for first para.

47

¹Si servus quem possidebam² fugerit, etiam si pro libero³ gerat, videbitur⁴ a domino possideri. Sed hoc tunc⁵ intelligendum⁶ est⁷, si cum⁸ apprehensus fuerit non sit pro libertate sua paratus⁹ litigare. Nam si paratus est litigare¹⁰, non videbitur a domino possideri¹¹, cui se adversarium preparavit.

ID 16.75]

48

¹Nexum² non facit prediorum nisi persona que³ iure potuit obligare⁴. Per⁵ servum autem, colonum⁶, procuratorem vel auditorem⁷ conductoremve preiudicium

¹⁰ recusare *CaMgPfPhTb; revocare Tc

¹¹ Item add. Tb, om. CaMgPfPhTc

¹² scriptis *CaMgPfTb; om. Tc

¹³ et prov. *BeCaEaMgOaPfQaTbTc; provocationis licentia *Brant*

¹⁴ app. al. *CaMgPfTb; al. app. Tc

¹⁵ in mg. Ra²

¹ Item add. LmTb, om. CaCbLdLfLjMgPfPhTc

² quem possidebam *BeCaCbGcLdLfLjLmMgOaOcOdPaPtTbTcTdVo²Vp; qui possidetur Pf; qui possidebatur Pk; quem possidebant Vo

³ pro lib. *GcLdLmOaTbVo² (si pro ss); pro lib. se BeCaCbLfLjTc; se pro lib. Gc²MgPf; libero Mq ⁴ videbitur *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; iubebitur PcTc

⁵ tunc *CaMgPfTbTc; om. Lf

⁶ vel videli.. agendum *add. in mg.* Ra²

⁷ est *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; om. Tb

⁸ cum CaMgPfTc; eum PhTb

 $^{^{9}}$ pro lib. sua par. CaCbGcLdLfLjMgPfTcVo; ausus pro lib. sua Be; pro lib. sua LmMq; par. pro lib. sua Tb

Nam si paratus est litigare (lit. est Lg) *CaCbGcLdLfLgLjLmMgObOcOdOeOfPkQaSgTbTcVm; parat. pro lib. sua Ph; om. PaPf
1 a domino possideri *BdBeCeDaFbGcLfLjMgMqPaPcPfPhPkPqPwRa²SbTbTcTdVmVoVp;

¹¹ a domino possideri *BdBeCeDaFbGcLfLjMgMqPaPcPfPhPkPqPwRa²SbTbTcTdVmVoVp; possideri CaRa; a domino possideri suo Lm; a domino poss. ab eo Ra². Sed hoc – possideri *om*. Vc, *add. ss* Vc²

¹ Item *add*. Tb, *om*. BeCaMgPfTc. Non debere quemquam continentie causa filios negligere *add*. *in mg*. Tc², *or*, *less probably*, *against c53*

² Nexum *BdCaCbCeDaFbMgPaPf²PhPrPwSbTbTcTdVmVp; Sexum PcPqPy; Reum Pk

³ iuste vel *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb

possessioni invito vel inscio domino imponi non posse, et⁸ iure⁹ et legum actoribus¹⁰ declaratur¹¹.

ID 16.94]

⁴ pot. obl. *CaMgPfPhTc; obl. pot. Tb

ss Ra

⁶ et add. Tb, om. CaMgPfTc

⁷ auditorem MgPfTbTc; auctorem Ca

⁸ et CaMgTbTc; om. Pf

⁹ et legibus *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb

¹⁰ actoribus MqOaPfPrTbTc; auctoritatibus BeCaCbDaRaSbVp; auctoribus CeGcMgPaVo

¹¹ actoribus declara... in mg. Mq

49

¹Qui² metu et³ impressione alicuius terroris apud acta⁴ presidis servum se esse mentitus est⁵ postea statum suum defendendi⁶ non preiudicetur.

ID 16.1001

¹ Item add. Tb, om. BeCaCbMgPfPhTc

50

¹Si quis ex servo alieno² aliquid comparaverit nesciente domino suo, si dominus firmam noluerit esse³ emptionem, reddet pretium emptori, ut emptio nihil habeat firmitatis.

ID 16.101]

51

¹Si² invito vel³ ignorante te, partus ancille tue⁴ expositus est, repetere eum non prohiberis, sed restitutio eius, si non a fure vindicaveris, ita fiat ut si qua⁵ in alendo eo vel forte ad discendum artificium iuste consumpta fuerint, restituantur.

² et add. MgQa, om. BeCaGcPfTbTc

³ metu et] metuens Mq

⁴ corr. fr. dicta Pr

⁵ si *add*. Pf, *om*. *CaMgTbTc

⁶ defendendi *BdBeCaCbCeEaFbGc²MgOaPaPhPkPqPrRaSbTdVmVoVp; descendendi Gc; defendi Mq; defendere PcTc; defendere voluerit Pf; defendendo Tb

¹ Item add. Tb, om. CaMgPfPhTc

² ser. al. *CaMgPfTb; al. serv. Tc

³ nol. esse BeCeDaGcMgMqPaPhPfVo; voluerit esse Ca; voluit esse Oa; esse voluerit Pc; esse nol. TbTcTd

¹ Item add. Tb, om. CaMgPfPhTc

² om. CePa

ID 16.951

³ vel *BeGcMgOaPfTbVo; et CaEaRaTc; invito vel ss Ce

52

Tit. ii¹

Unusquisque sobolem suam nutriat. Quod si exponendam putaverit, animadversioni que constituta est subiacebit. Sed nec dominis vel² patronis repetendi aditum relinquimus. Si ab ipsis expositos quodam modo ad mortem, voluntas que misericordie³ est amica, non collegerit. Nec⁴ enim suum dicere poterit⁵, quem pereuntem contempsit⁶.

ID 16.96]

¹ Tit. ii *CaCeGcMgOaRaTbTcVo; om. BeCbMqPaPf

53

Tit ii¹

Sancimus nemini licere, sive ab ingenuis genitoribus puer parvus procreatus, sive a libertina progenie, sive servili conditione maculatus expositus sit², eum puerum suum dominum³ vindicare sive⁴ nomine⁵ sive ascriptione⁶, sive colonarie conditionis⁷. Sed neque his qui eos⁸ nutriendos sustulerunt, licentiam concedi penitus eum⁹ quadam distinctione eos¹⁰ tollere, et¹¹ educationem eorum procurare¹², sive masculi sint sive

⁴ anc. tue *CaEaMgPcPfTb; tuus Tc

⁵ qua *MgPfTbTc; que Ca

² vel *CaMgPfTb; et Tc

³ corr. fr. -dia Pf

⁴ Nec *CaMgPfPhTc; Neque Tb

⁵ poterit *CaMgPfPhTc; potuit Tb

⁶-sit *MgPfTbTc; -serit Ca

¹ Tit. ii CaMgTb; Tit. iii BeCeOaPh; Item Tc; om. CbGcMqPaPfVo

² exp. sit *CaMgPfTb; sit exp. Tc

³ eum puerum suum dominum BdEgFbGcMgMqOaPaPcPhPqPtQaVm; eum puerum in dominium suum BeLd?; eum puerum in sinum dominum Ca; cum puerum suum (sium Vp) dominum BdCeEaLnPrPwSbTdVmVp; eum in dominium suum Pf; eum puerum in suum dominium Da(*after corr.*)Ra; cum puero suo dominium Tc; cum puerum dominum suum Vo

⁴ a *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb

⁵ domini *add*. Ca, *om*. MgPfTbTc

⁶ ascriptione *CeMgPaPfPhTbTdVp; ascripticie Ca; *corr. fr.* adscr- *to* a scr- Tc. maculatus expositus – ascr. *om.* Pk

⁷ colonarie conditionis *BdBeCaFbGcMgPaPwSbTcVmVo; colonaria conditione OaPfTb

⁸ eos *CaMgTbTc; huiuscemodi Pf

⁹ eum *Ca; cum BeMgTbTc; om. Pf

¹⁰ distinctione eos CaMgTbTc; districtione Pf

¹¹ et *CaMgTbTc; nec qui Pf

femine, ut¹³ eos vel loco liberorum, vel loco servorum aut colonorum habeant, sed nullo discrimine habito, hi qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi et ingenui appareant.

ID 16.97]

¹² -are CaGcTbTcVo; -avit Be; -ant MgPf

54

$[Item]^1$

Si is² ad quem ancille pertinet usus³ fructus partum suum esse credens vendiderit, aut donaverit, furtum non committit. Furtum enim sine affectu furandi non committitur.

ID 16.105]

³ et *add*. Tc, *om*. BdCaMgPfTc

55

[*Item*]¹

Capitali crimine dampnatorum bona non ad lucrum presidis preferri² sed cognatis punitorum reddi oportet.

ID 16.119]

56

¹Hec² constitutio iubet neminem lenonem³ esse neque⁴ in urbe imperiali neque⁵ in provinciis, et hoc prohibere debent pretores et presides. Ultimo enim supplicio subiciuntur qui contra constitutionis normam lenones⁶ esse ausi sunt. Omnia

¹³ ut *CaMgTbTc; om. Pf

¹ Item TbTc; De eodem Vo; om. BdBeCaCeGcMg(with no break)MqOaPaPfRa

² Si is BeCeGcMgMqPaPc²PfPkPrRaTbTcTdVp; Hiis Bd; Si his CaFbPa²PcVo

¹ Item TbTc, De eodem Vo; om. BdBeCaCeEaGcMgMqOaPaPcPfPh

² pref- *CeGcMqOaPaPrTbVo; perf- BdBeCaMgPfTcTdVp

¹ Item add. Tb, De eodem add. Vo; om. *BeCaGcMgMqOaPfPhTc

² Hec *CaMgPaPfTbTc; Nec CePk

³ corr. fr. leonem Da

⁴ neque *CaMgPkTbTc; om. Pf

⁵ neque *CaMgPkTbTc; seu Pf

⁶ lenones *DaMgPfTbTc; leones Ca

autem instrumenta et fidei iussiones apud lenones interpositas, vel a lenonibus contra bonos mores factas⁷, infirmas atque invalidas esse constitutio iubet.

⁷ in mg. Pf. corr. fr. leones Ca

57

¹Si quis nefarium et² incestum atque dampnatum matrimonium contraxerit³ liberos⁴ autem⁵ ex priore legitimo matrimonio⁶ non habuerit⁷ statim suis facultatibus careat, et dos que data est ei fisci iuribus vendicetur. Post publicationem autem et cinguli sui patiatur⁸ amissionem, et exilio puniatur. Quod si vilior sit et corporali questioni subsistat, et uxor eius contra leges⁹ nupta easdem penas patiatur, scilicet si nulla iusta excusetur ignorantia.

ID 16.1221

ID 16.1211

¹ De eodem *add*. Vo

58

$[Item]^1$

Si quis nepotes ex filio reliquerit, et ex filia nepotes vel neptes², pariter ad hereditatem ab³ intestato avi defuncti vocentur, et non minus⁴ tertiam partem sicut ante accipiant, sed integram portionem sequantur⁵, nepotes ex filia talem accipiant nati⁶ qualem accipiunt nepotes⁷ ex filio procreati.

Item

² et *BeOaPfTbTc; om. Ca; ac Mg

³ -axerit *CaMgPfTb; -axit Tc

⁴ -eros *MgPfTbTc; -ero Ca

⁵ lib. autem *CaMgTbTc; <et> liberos Pf

⁶ matrimonio *CaMgPfTb; coniugio Tc

⁷ -uerit *CaMgOaTbVo; habuerit et Pf; -uit Tc

⁸ patiatur *DaMgPfTbTc; *om.* Ca ⁹ leges *MgPfTbTc; legem Ca

¹ Item PcTbTc; De eodem Vo; om. BeCaCeGcMgMqOaPaPfPh

² nepotes vel neptes *BeFbGcLcMgOaPcPfTbVo; neptes (corr. fr. nepotes Sb) vel nepotes CaDaSb; nepotes Tc

³ ab *CaMgPfTb; ex Tc

⁴ minus *CaMgPfPhTc; om. Tb

⁵ seq- CaMgPfTb; asseq- Tc

⁶ talem acc. nati *CaMgPfTb; nati talem accipiant partem Tc

⁷ nepotes *CaMgPfTb; om. Tc

Si avia decesserit⁸, nepotibus⁹ ex filio et¹⁰ nepotibus ex filia derelictis¹¹ omnes pariter ad hereditatem avie sue vocentur, et omnino nulla sit differentia¹² utrum omnes nepotes sint aut neptes¹³, utrum ex filio an ex filia procreati sunt¹⁴.

ID 16.123]

⁸ dec- *CaMgPf; dec- et Tb; discesserit et Tc

59¹

$Item^2$

Non scripto in ius³ venit quod usus probavit⁴. Nam diuturni mores, consensu utentium comprobati⁵, legem imitantur. Item⁶. Ea que ipsa sibi⁷ queque civitas⁸ constituit, sepe mutari solent, vel tacito consensu principis p.p.⁹ vel alia postea lege data¹⁰.

ID 16. 184; cf 2. 160a above].

60

Tit. iii^2

Ingenuus is³ est, qui statim⁴ ut natus est liber est, sive⁵ ex⁶ duobus ingenuis⁷ matrimonio editus, sive ex libertinis, sive ex altero libertino⁸ et altero ingenuo. Sed et⁹

⁹ nepotibus *CaMgPfTbTcTdVp; obsc. corr. Pf²; et nepotis Ph

et *CaMgPfTc; om. PhTb

^{11 -}ictis *CaMgTbTc; -icti Pf²

¹² sit diff. *CaMgPfPhTc; diff. sit Tb

¹³ neptes *CaMgPfPhTc; nepotes Tb

¹⁴ sunt BeLcOaPfTbVo; sint CaGcMgTcWc

¹ We has only 'C' and a lacuna.

² Item BeTbTc; De eodem Vo; Inst. lib. I (*after corr*.) in primo titulo Ln; Institution' lib. I titulo ii Sb (*cf 2.160 above*); *om.* CaGcLdMgMqPfPhPr

³ Non scripto in ius Bd²EaFbGc²MgMqPfPhPrPwQeSITbTcVmVo; Conscripto in ius AdBdCeGcOaPaPy; Cum scripto in ius Be; Ex conscripto ius Ca; Ex non scripto in (*ss* Ra, *om*. Da, *om. with lacuna* Sb) ius DaLdPtRaSb; Non scriptio in ius Pc; Conscripto vivis Pk; *obsc. corr.* Td (Ex *add. in mg.* Td²)

⁴ propriavit Oa; approbavit Pt

⁵ cum propriati Oa

⁶ om. Mq

⁷ ipsa sibi] sibi ipsa Oa; sibi ipsi Sl

⁸ queq. civ. *BeDa²PfPtSlTbTc; quecumque civ. CaDa; civ. queq. GcMgVo

⁹ princ. pp *FbMgMqPh; princ. pape BdBeCeGcOaPaPcPfPkPrPwSITdVmVo; princ. CaTb; populi Da Td²; principi pape Pa; princ. vel pape PtSb; proprii ?Ra (*with* principis *in mg in second hand*); princ. et pape Tc

¹⁰ postea lege data *Bd²CeDaFbGcMgMqPaPcPfPhPrQeSITbTcVm; lege postea data CaPw; data lege postea (*with* lata, data *added later in mg.*) Ra

¹ Lc has only Testamentum facere non possunt – iudicium est below

² Tit. iii *CaCbEaGcLdMgOaPcPrSbTbTcVo; Tit. iiii CePa; om. BeDaLfLjLmMqPfRa

si quis de matre libera¹⁰ nascitur patre servo, ingenuus nihilominus nascitur¹¹, quemadmodum qui ex matre libera¹² et incerto patre natus est, quoniam¹³ vulgo conceptus est. Sufficit autem liberam habuisse matrem¹⁴ eo tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit, et econtrario si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eum qui nascitur liberum nasci¹⁵, quia non debet calamitas¹⁶ matris¹⁷ ei nocere qui in utero est. Ex his et¹⁸ illud quesitum est si ancilla pregnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta¹⁹ pepererit, liberum an servum pariat. Marcellus probat liberum nasci. Sufficit enim²⁰ ei qui in ventre est, liberam matrem vel²¹ medio²² tempore habuisse²³, quod et²⁴ verum est.

²⁵Non omnibus licet facere testamentum. Statim enim hi²⁶ qui alieno iuri subiecti²⁷ sunt, testamenti faciendi ius non habent. Item. Testamentum facere non possunt impuberes²⁸, quia nullum eorum animi²⁹ iudicium est³⁰. Item. Furiosi,³¹ qui

```
<sup>3</sup> is BeGcMgMqPfTbTcVo; om. CaDaEaLfOaRaTd
<sup>4</sup> corr. fr. statione Ld
<sup>5</sup> sive *CaMgPfTbTc: vere Lm
<sup>6</sup> ex *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; a Tc
<sup>7</sup> in add. Tb, om. *CaCbLdLfLjLmMgPfTc
<sup>8</sup> -tino *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; -to Tc. editus sive ex – libertino ss Fb
<sup>9</sup> et *CaCbGcLfLjLmMgTb; om. Ld; etiam PfTc
10 libera *CaCbLdLfLjLmPfTb; ingenua Tc
11 (et add. Be) patre servo (servo patre CaObOdOeSg) - nascitur
*BeCaEaLgMgOaObOcOdOeOfPfTbSgTcVm; om. Lm
<sup>12</sup> nascitur Lj???
<sup>13</sup> quoniam *CaMgPfTbTc; quin Lm
<sup>14</sup> hab. mat. CaCbLdLfLjLmMgPfTb; mat. hab. Tc
15 vel esse add. ss Mg
<sup>16</sup> camitas Ca
<sup>17</sup> matris *CaMgPfTbTc; om. Ld
<sup>18</sup> et *CaCbLdLjLmMgTbTc; etiam Pf
<sup>19</sup> postea (ss Tb) facta *BeGcLdLmMgOaPfTbVo; facta sit et Lf; postea facta sit et CaCbLjTc
enim *CaMgPfTbTc; vel Lf
<sup>21</sup> in add. Ca, om. *MgPfTbTc
<sup>22</sup> me Lm
<sup>23</sup> ut liber nascatur add. Vosm.; om.
*BeCaCbDbGcLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOeOfPfPtPwQaSgRaTbTcVmVo\textit{Brant}
<sup>24</sup> quod et *BeCaCbLdLfLjLmOdMgPfTb; quod Oe; quia Tc
<sup>25</sup> Libro II titulo xii add. Sb; Item add. Tb, Titulo iiii add. Vo, om.
BeCaDaGcLdLfLjMgMqOaPfPhPrRaTc. Non rubricated LfLj.
De testamento add. in mg. Cb<sup>2</sup>, Qui debeant facere testamentum add. in mg. Ce, De testamentis add. in
mg. Tc^2
<sup>26</sup> enim hi BeCaMgPfTbTc; ii CbLj
<sup>27</sup> subiecti *CaMgPfTbTc; suditi Lm
<sup>28</sup> impubes BeCaCbGcLdLfLjMgOaPfRaTbVo; impuberes *LmTc
<sup>29</sup> quia nullum eor. an. *BeCbGcLfLjLmMgPfRaTbVo; quia ullum eor. an. Ca; et nullum eorum an. Ld;
quia nullum an. eor. Tc
  iud. est *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; est iud. Tc
<sup>31</sup> Curiosi La
```

mente carent. Non ad rem pertinet³², si impubes³³ postea pubes³⁴ factus, aut furiosus postea compos³⁵ mentis factus fuerit³⁶, et decesserit³⁷. Furiosi autem si per id tempus fecerint testamentum³⁸ quo furor eorum intermissus est, iure testati esse videntur. Item. Mutus et surdus non³⁹ semper testamentum facere⁴⁰ possunt. Utique autem⁴¹ de eo⁴² surdo loquitur qui omnino non exaudit⁴³, non qui tarde exaudiat. Nam et mutus is⁴⁴ intelligitur qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur.

$[Titulo v]^{45}$

Cum⁴⁶ lex in⁴⁷ preteritum quid⁴⁸ indulget in futurum vetat.

ID 16.185 to et verum est; 188 from Non omnibus to loquitur; 192 from Cum lex to end]

32 set add. Ld

61¹

Tit. v^2

Septimo mense nasci perfectum partum iam receptum est propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis. Et ideo credendum est eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum filium esse³.[62] Item. Cum legitime nuptie facte sint⁴ patrem liberi sequuntur, vulgo quesiti⁵ matrem sequuntur⁶.[63] Item.⁷ Vulgo concepti⁸

³³ impubes *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; impub<er>is Tc

³⁴ -es *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; -er Tc

³⁵ compos *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; pie compos Vp; om. Tc

³⁶ ment. fact. fuer. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; fact. fuer. ment. Tc. postea pie compos – fuerit *over erasure and partly in mg*. Vp

³⁷ dec- *CaPfTbTc; disc- Mg

³⁸ fec. test. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; test. fac. Tc

³⁹ non *CaMgPfTbTc; om. Lf

⁴⁰ non add. LfLm, om. *CaMgPfTbTc

⁴¹ autem *MgPfTbTc; om. Ca

⁴² eo *CaMgPfTbTc; illo Lf

⁴³ exaudit *Be²CaCbGcLjMgPfTcVo; audit Ld(*obsc. corr.*)LfTb; exaudivit Lm

⁴⁴ is *MgPfTbTc; his Ca

⁴⁵ Tit. v DaFbMgPhSbTbVoVp (DaFbMg *in mg.*), Item Tc; *om.* BeCaCbCeEaGcLdLmMqOaPaPfPrRaTdWc [tit. ii *add. ID*]

⁴⁶ Dum Pk

⁴⁷ in *BeCaCbGcLdOaOdMgTbTcVo; om. EaLmPfSb

⁴⁸ quid *BeCaCbLdMgOdTbTc; quod Lm; quidem Pf

¹ Le has only sections 62 and 64

² Tit. v *CeEaGcOaOcPcPkPw; De eodem Vo; Tit. Od; Item Tb; Tit. x Tc; *om*. BeCaCbDaMgMqPaPfPhPrRaSb

³ fil. esse *CaMgPfPhTc; esse fil. Tb

⁴ sint GcMgPfTb; sunt CaTc. Sl *replaces* Item. Cum legitime nuptie facte sunt *with* Vulgo concepti dicuntur (*repeated below*) and a lacuna of several words

⁵ quesiti *CaCeMgPfTc; quasi PhTb

dicuntur qui patrem demonstrare non possunt vel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet⁹.[**64**] Item. Lex nature hec est ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur.[**65**] Item. Qui in utero sunt, in toto pene iure civili intelliguntur in rerum natura esse¹⁰. Nam et legitime hereditates¹¹ his¹² restituuntur, ita ut si pregnans mulier ab hostibus capta sit, id quod natum erit, quamvis apud bone fidei emptorem pepererit, tanquam furtivum usu non capitur¹³.

⁶ vulgo quesiti mat. seq. ss Fb

66

¹Item²

Si aliquis³ unam⁴ rem per legitimas scripturas duobus donaverit, uni prius et alteri postea, non querendum est in his donationibus qui prius, qui posterius acceperit, sed qui rem tradente donatore possederit, is⁵ eam cui est tradita⁶ possidebit⁷. Nec interest utrum in⁸ parentes an in⁹ extraneos facta sit talis donatio.¹⁰

¹¹Licet prior petitor offerat sacramentum¹², tamen cum nulla¹³ probatione debiti, is¹⁴ qui accusatur potest fidem suam iurisiurandi religione firmare. Si quando pulsatus repetenti¹⁵ pecuniam obtulerit sacramentum et ille ei iurisiurandi necessitatem ultro concesserit, non potest postea ab eo debitum postulare. ¹⁶Heres¹⁷

⁷ om. Ph

⁸ excepti CePa

⁹ hab. non lic. *MgPfTbTc; non lic. hab. Ca

¹⁰ esse *BeMgPfTb; est CaTc

¹¹ corr. fr. etates (?) Ra

¹² his *CaMgTbTc; iis Pf

¹³ -itur *BeCaPfTbVo; -iatur GcMgTc

¹ De donatione inter vivas in mg. Ca

² Item *BeGcMgTbTc; De eodem Vo; om. BdCeEaCaMqPaPfPhPr

³ aliquis *BeCaGcMgPfPwTb; quis Tc; quis aliquis Vo

⁴ unam *BeCeFbGcMgMqPaPfPrRaSbTbTcVoVp; legitimam BdEaCaDaPkPwTd(*pc*); *obsc. corr.* Pc; vel legitimam *add. in mg.* Ra

⁵ is *MgPfTbTc; his Ca

⁶ est trad. *CaMgPfPhTc; trad. est Tb

⁷ cui est trad. poss. om. with large lacuna S1

⁸ in *CaMgPfTb; inter Tc

⁹ in *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁰ For TdVo see Conspectus

¹¹ Item add. TbTc, om. *CaGcMgMqPfPhPwVo

¹² offerat sac. *BeCaPfTbVo; sac. efferat Gc; sac. off. MgQa; faciat sac. Tc

¹³ tamen cum nulla *CaMgTbTc; cum nulla tamen Pf

¹⁴ is *MgPfTbTc; his Ca

^{15 -}etenti BeMgPfPhTc; -etendi CaTb

¹⁶ Item add. MgTb, om. *BeCaPfTc

eius cui pecunia credita dicitur, ad sacramentum vocari non potest¹⁸, quia que egerit auctor suus ad integrum scire non potuit¹⁹. [67] ²⁰Quicquid in rem commodatam ob²¹ morbum vel aliam rationem impensum est a domino recipi potest²². ²³Si facto incendio, ruina, naufragio aut quolibet simili casu²⁴ res commodata amissa sit²⁵, non²⁶ tenebitur eo nomine is cui commodata est, nisi forte cum possit rem commodatam salvam facere, suam pretulit²⁷.[**68**] ²⁸Si servum vel equum vel quecumque alia aliquis ab altero ad usum tantum²⁹ serviendi commodata susceperit, et eos ad pugnam vel ubi vite periculum³⁰ incurrant³¹ duxerit, ad redditionem commodate rei merito a³² domino retinetur³³.

ID 16.195-8, 199a].

²¹ corr. fr. ab Ca

²⁶ non *CaMgPfTb; nec Tc

³² a *MgPfTbTc; om. Ca

69¹

²Si facto pretio rem vendendam aliquis cuicumque³ crediderit⁴, et dum ab eo⁵ vendenda⁶ profertur, quacumque occasione perierit, ei perit qui eam⁷ dederat

pecunia *add*. CePk

18 quia (*om*. Mq) postea ab eo debitum postularet (-are Mq, -ari Oa) *add*. FbGcMgMkMmMoMqOaQa, om. *BbBdBeCaCeDaEaMfMhMjPaPcPdPfPhPkPrPtPwRaSbTbTcTdVmVoVp. Heres eius cui – non potest *om.* Pq

19 potuit *CaMgPfTb; potest Tc

²⁰ Item add. MgTb, om. *CaPfTcVo

²² a domino (non add. Pa) recipi potest *BeCeGcMgMqObOcPaPkQaSb²TbTcTdVmVoVp; restituendum (-us Ca) est CaDaRa; vel a domino recipi potest in mg. Ra; vel restituendum est add. in mg. Td2; om. CbEaPfPwSb

²³ Item *add*. Tb, *om*. *BeCaMgPfPhTc

²⁴ sim. casu *CaPfTbTc; casu sim. Mg

²⁵ amissa sit *BeCaMgTb; missa sit Pf; amissa fuerit Tc

²⁷ pretulit *BeCeGcOaPaTb; protulerit Ca; pretulerit Ce²MgPfTcTdVo

²⁸ Item *add*. GcMgTb, *om*. *BeCaPfTcVo

²⁹ tantum *CaMgPfTb; tamen Tc

³⁰ vite per. *CaMgTb; per. vite Tc; per. Pf

³¹ incurrant *CaMgPfTb; incurrerint Tc

³³ *retinetur *BeGcMgPfSbTbVo; tenetur CaDaRaTc; retinebitur ut reus add. Ca², re add. ss Da

¹ Lc lacks sections indicated

² Item add. TbTc, om. CaGcMgMqPfPhVo

³ cuic- CaMgPfPhTc; quic- Tb

⁴ -derit *CaPfTbTc; -dit ?Mg

⁵ ab eo *MgPfTbTc; om. Ca

⁶ in mg. Be²

⁷ eam *MgPfTbTc; ea Ca

distrahendam. Ceterum si rem acceptam, non rogante domino sed permittente⁸ eo qui accepit, dum velit venundare, perdiderit, sibi rei perdite ingerit detrimentum⁹.

Creditor si sine conditione pignus sibi depositum¹⁰ tenens, ter debitorem suum convenerit ut soluto debito¹¹ pignora sua recipiat¹². Quod¹³ si debitor noluerit post tres admonitiones soluto debito¹⁴ pignora sua suscipere¹⁵, creditor¹⁶ distrahendi¹⁷ pignoris liberam habebit potestatem.

ID 16.199b]].

[Item]¹⁸

Si alienum animal cuicumque dampnum intulerit aut alicuius fructus leserit, dominus eius aut estimationem dampni reddat aut ipsum animal tradat. Quod etiam de cane similiter est statutum¹⁹. ²⁰Ei qui²¹ irritatu suo feram bestiam vel quamcumque aliam quadrupedem in se proritaverit²², ea que dampnum dederit, neque in eius dominum neque in custodem actio²³ datur²⁴.[70] ²⁵Cum multi fideiussores institerint, etiamsi²⁶ ad solvendum que promiserunt, probantur idonei, et possint²⁷ omnes in solidum retineri²⁸, tamen restitutio debiti²⁹ inter eos dividenda est, ut unusquisque id quod eum³⁰ pro³¹ portione sua contingit exsolvat.³²

ID 16.253-51

³² Ei qui irritatu – exsolvat *om*.Lc

```
<sup>8</sup> permittente *CaMgPfTb; permitte Tc
 sibi rei – det. om. Pt
<sup>10</sup> pignus add. and canc. Ca
11 debito *CaMgPfPhTb; precio Tc
<sup>12</sup> rec- *BeGcMgPfTbVo; recipere Ca; accipiat Tc
<sup>13</sup> Quod *GcMgMqTb; erasure Pf; om. BeTc
<sup>14</sup> debito *MgPfTb; precio Tc
<sup>15</sup> Ouod si debitor - suscipere *MgPfTbTc; om. Ca
16 ss Ph
<sup>17</sup> dist- *BeCaTb; det- GcMgPfTcVo
<sup>18</sup> Item TbTc; om. BeCaGcMgMqPfPhRaVoWc
<sup>19</sup> statutum *MgPfTbTc; constitutum Ca
<sup>20</sup> Item add. Tb, om. *CaLcMgPfPhTc
<sup>21</sup> Ei qui *MgPhTb; Et qui BeCaGcPrSlTc; Et his qui Ea; Si quis MqPfPwVo; Si qui Oa
<sup>22</sup> in se proritaverit BeBdCeEaMqOaPa<sup>2</sup>PhTdVo; in se irritaverit CaDaMq<sup>2</sup>SbTd<sup>2</sup>; proritaverit in se
GcMgPrQa; in se propritaverit Pa; in se proritavit Pf; in se irritavit TbTc
<sup>23</sup> auctio Ca
<sup>24</sup> datur *BeGcMgPfPhTb<sup>2</sup>Vo; detur CaOaTbTc
<sup>25</sup> Item add. Tb, om. *BeCaMgPfPhTc
<sup>26</sup> etiamsi *MgPfTbTc; et si Ca
<sup>27</sup> -int *CaMgPfTb; -unt Tc
<sup>28</sup> retineri *CaMgPfPhTc; reverti Tb
<sup>29</sup> et add. BePfTbVo, etiam add. Ca, om. *GcMgTc
<sup>30</sup> eum *MgRaTcTdVo; cum BeCaCeGcPaPfTb; ei Ph; vel cum add. Ra<sup>2</sup>
<sup>31</sup> pro *CaGcMgPfPhTcVo<sup>2</sup>; om. TbVo
```

 33 Quicumque falsam monetam percussisse comprobatus 34 fuerit, manus eius amputetur, et qui hoc 35 consensit 36 , si liber est lx^{37} solidos componat 38 , si servus 39 lx^{40} ictus accipiat 41 .

⁴²Apud quem scelus agnoscitur et pars rapine fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quod si⁴³ nominare noluerit⁴⁴, teneatur ad vindictam.

⁴⁵Filio⁴⁶ vel heredi contra priorum⁴⁷ iustam aut⁴⁸ legitimam diffinitionem venire non liceat, quia iuste repellitur presumptio illius qui facta seniorum iniuste⁴⁹ conatur irrumpere.⁵⁰

Non solum ille qui furtum fecerit, sed etiam et⁵¹ quicumque conscius fuerit, vel furto ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur, et simili vindicte subiaceat.

ID 16. 278 to ictus accipiat; 299-301 from Apud quem to end]

```
<sup>33</sup> Item add. TbTc, om. *BeCaGcMgMqOdPfPhVo
<sup>34</sup> compr- CaMgPfTb; pr- Tc
35 hoc *CaPfTbTc; huic Mg
<sup>36</sup> -sit *BeMgPfTb; -serit Ca; -tit Tc
<sup>37</sup> lx *MgPfTbTc; xl Ca
<sup>38</sup> -onat *MgPfTbTc; -erat Ca
est add. Tc, om. *CaMgPfTb
40 lx *MgPfTbTc; xl Ca
<sup>41</sup> acc- *CaPfTbTc; rec- Mg
<sup>42</sup> Item add. Tb, om. *CaMgPfTc
<sup>43</sup> nom. cogatur. Quod si in mg. Mq<sup>2</sup>
<sup>44</sup> nom. nol. *CaPfTbTc; nol. nom. Mg
<sup>45</sup> Item add. TbTc, om. *CaGcMgPfPhVo
<sup>46</sup> corr. fr. ilio Ca
<sup>47</sup> priorum *BeCaCbGcMgMqOaPrTb<sup>2</sup>TcTd<sup>2</sup>; pravorum CeEaObOcPaPfPhTd; piorum Fb; maiorum
Vo; om. Tb
<sup>48</sup> aut *CaMgPfTb; vel Tc
<sup>49</sup> iniuste *CaMgPfTb etiam iuste (?) Tc
<sup>50</sup> Filio vel heredi contra – irrumpere om. Lc
```

71

¹Ut nullus comparet caballum², bovem aut iumentum vel³ aliud animal, nisi illum hominem cognoscat qui eum vendiderit, et de quo⁴ est, et ubi manet, et quis⁵ est eius⁶ senior.

⁵¹ et *CaMgPfTc; om.Tb

¹ Item add. Tb, om. BeCaMgMqPfTcVo

² corr. fr. gab- Mg

³ vel *BeCaGcMgTc; aut PfTb; an Vo

⁴ de quo *CaMgPfTb; unde Tc

⁵ quis *CaMgPfTb; qui Tc

ID 16.308].

⁶ est eius *CaPfTbTc; eius est Mg

72

¹Si bos alicuius bovem alterius² vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendant³ bovem vivum et dividant⁴ pretium et cadaver⁵. Si vero sciebat dominus eius quod bos vitiosus erat⁶ et noluit eum⁷ custodire, reddat bovem pro bove⁸, et cadaver⁹ integrum accipiat.

ID 16.350]

¹ xvii add. Od; om. BeCaCbLdLfLjLmMgOcPfTcVo; Item Ea

² bov. alt. BeCaGcMgPfTbTc; alt. bov. CbLj

⁵ et cad. *CaLdLfLjMgOdPfTb; om. Tc

⁸ pro bove *CaMgPfTbTc; om. Lf

73

 xviii^1

Qui² furatus fuerit bovem aut ovem³, quinque boves pro uno⁴ restituat, et quatuor⁵ oves pro una⁶.

ID 16.3511

74

xviiii¹

Si effregerit fur domum² sive suffodiens³ fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus⁴ sanguinis. Quod⁵ si orto sole⁶ hoc fecerit, homicidium perpetravit⁷.

³ -ant CbLd²LjLmPfTbVo; -ent BeLd; -at CaGcLfMg; -et Tc

⁴ -ant CbGcLdLjLmMgPfTbVo; -ent Be; -at CaLfTc

⁶ quod (quos Cb) bos vit. erat *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; bovem esse vitiosum Tb

⁷ eum *BeGcMgOaTc; om. CaCbCeLcLdLfLjLmMqPaPfPhTbTdVo

⁹ cadaver *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; cadat Tc

¹ xviii *EaGcMgOaPrTbVo; xvii BeCaCePaTc; om. DaMqPfLc

² Si quis Da

³ aut ovem *BeGcMgMqPrTbTc; om. CaCeEaPaPfTdVo

⁴ bove add. MqRaTc, om. *CaCeEaGcMgPfPrTb

⁵ quatuor *CaEaMgPfTbVo; tres Tc

⁶ det add. Mq, restituat add. Tc, om. *CaEaGcMgPfTb

¹ xviiii *BeCaCeEaLdMgOaPaPrTbTc; om. DaLcLnMqPfSbVo

² fur dom. *CaPfTbTc; dom. fur Mg

³ suffod- *CaGcMgPfTc; fod- PhTb

⁴ non erit reus *CaMgPfTb; reus non erit Tc

ID 16.352].

⁵ Quod *CaMgPfTb; Qui Tc

⁶ corr. fr. solo Mg

⁷ hom. perp. *CaPfTbTc; perp. hom. Mg

74[bis]

 xx^{1}

Si leserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit iumentum suum ut depascatur aliena, quicquid optimum habuerit in agro vel in vinea pro dampni estimatione restituat².

ID 16.3531

¹ xx *BeCaCeEaGcLdMgOaPaPhSbTbTcTd; om. DaLnMqPfPrVo

² -uat CaMgPfTb; -uet Tc

75

 xxi^{1}

Si egressus ignis invenerit spicas² et comprehenderit acervos frugum sive stantes segetes in agris, reddat dampnum³ qui ignem succenderit⁴.

ID 16.354]

¹ xxi *BeCaCeEaGcMgPrTb; xx LdTc; *om*. DaLnMqPaPfVo

² spicas *CaMgPfTb; spinas Tc

76

¹Institutionum libro II², titulo i³

Fere⁴ bestie et⁵ volucres et pisces, id est⁶ omnia animalia que in terra, mari celoque⁷ nascuntur simul atque⁸ ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur, nec

³ dampnum *BeGcMgPfTbVo; agrum dampnum Ca; dampna Tc

⁴ reddat dampnum qui ignem succ. in mg. Mq

¹ Ex add. Tc, om. *BeCaMgPfTbWc

² II *BeDaMgOaPcPfTbVo; V Ca; om. Tc

³ tit. i *BeCaMgOaTbVo; Inst. - i in mg. Ca, in text Wc, om. Mq; cap. i Tc [Pf mf illeg.]

⁴ The 'F' in Vo is a very large and fully decorated initial depicting a horned beast grappling with a serpent. Seve Pk

⁵ et *BeOaPhTb; om. CaGcMgPfTcVoWc

⁶ id est *BeCaOaPfPhVo; et GcMgTcTb; om. Wc

⁷ mari celoque *CaMgPfTbWc; celo marive Tc

⁸ atque *Be²CaMgPfPhTc; om. Be; ut Tb

interest⁹ feras bestias et¹⁰ volucres utrum in suo fundo quisque capiat¹¹ an in alieno.¹² Plane qui¹³ alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi¹⁴ gratia, potest a domino, si is¹⁵ providerit, prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem eorum ceperis eo usque tuum esse intelligitur donec tua custodia cohercetur. Cum vero evaserit custodiam tuam et in naturalem libertatem se¹⁶ receperit, tuum esse desiit¹⁷ et rursum¹⁸ occupantis fit¹⁹. Naturalem autem libertatem recipere²⁰ intelligitur cum vel²¹ oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo ut difficilis sit eius²² persecutio. Illud quesitum est, an si²³ fera bestia ita vulnerata sit ut capi possit statim²⁴ tua esse intelligatur. Quibusdam placuit tuam esse, et eo usque tuam videri donec eam²⁵ persequaris. Quod si²⁶ desieris persequi desinit tua esse²⁷, et rursus fieri occupantis. Alii non aliter putaverunt tuam esse quam si ceperis. Sed posteriorem sententiam nos confirmamus, quia multa accidere solent ut eam non capias²⁸. Apium quoque natura fera²⁹ est. Itaque que in arbore tua consederint³⁰, antequam³¹ a te³² alveo includantur, non magis tue esse intelliguntur quam volucres que in tua arbore³³ nidum fecerint³⁴. Ideoque si alius eas incluserit, is³⁵ earum³⁶ dominus erit. Favos quoque si quos³⁷

⁹ et add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁰ et *CaMgPfTb; om. Tc

¹¹ capiat *CaMgPfPhTc; captet Tb

¹² Here Ra has several passages in the margins in a later hand which has not appeared before, but much of it is illegible in the mf since it is in the gutter.

¹³ in add. Ca, om. *MgPfTbTc

¹⁴ vel alterius add. Brant, om. CaEaMgPfTbTc

¹⁵ is *MgPfTbTc; his Ca

 $^{^{16}}$ ss Mq 2

¹⁷ -siit *Tc; -sinit BeCaGc²Ra; -sit GcMgOaPfTbTdVo

^{18 -}um *BeCaPfTc; -us GcMgTb

¹⁹ sit CaMgPfTb; fit Tc

²⁰ tuum esse desinit – libertate recipere *in mg*. Mq²

²¹ vel *CaMgPfTb; om. Tc

²² sit eius *CaMgPfTb; eius sit Tc

²³ si *CaMgPfTb; om. Tc

²⁴ statim *CaMgPfTb; si Tc

²⁵ eam *MgPfTbTc; om. Ca

²⁶ eam *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb

²⁷ tua esse CaPfTbTc; esse tua Mg

²⁸ eam (ss Tb) non cap. CaPfTbTc; non cap. eam Mg

²⁹ nat. fera *CaMgPfTb; fera nat. Tc

³⁰ considerint GcMgPf; consederint BeCaGc²TbTcVo

 $^{^{31}}$ om. Vo

³² a te *BeCaGcMgTbVo; a te in CaTc; erasure Pf

³³ tua arb. *BeGcMgPfTb; arb. tua CaTc

³⁴ -int *CaMgPfTb; -unt Tc

³⁵ is *MgPfTbTc; his Ca

³⁶ earum *CaMgPfPhTc; eorum Tb

³⁷ ss Mg

effecerint³⁸, quilibet eximere potest. Plane integra re³⁹ si⁴⁰ provideris⁴¹ ingredientem in fundum tuum⁴², potes eum jure prohibere ne ingrediatur. Examen quoque ex⁴³ alveo tuo⁴⁴ eo usque tuum esse intelligitur, donec in conspectu tuo est⁴⁵, nec difficilis eius⁴⁶ persecutio est, alioquin occupantis fit⁴⁷. Pavonum⁴⁸ et columbarum fera natura est, nec ad rem pertinet, quod ex consuetudine avolare et recedere solent. Nam et apes idem faciunt⁴⁹ quarum constat feram esse naturam. Cervos quoque ita quidam⁵⁰ mansuetos habent, ut in silvas ire et redire soleant, quorum et ipsorum⁵¹ feram esse naturam nemo negat. In his autem⁵² animalibus que ex consuetudine abire et redire solent, talis regula comprobata est, ut eo usque tua esse⁵³ intelligantur donec animum revertendi habeant. Nam cum revertendi animum habere⁵⁴ desierint, etiam tua esse desinunt, et fiunt⁵⁵ occupantium. Revertendi autem videntur animum⁵⁶ desinere⁵⁷ habere, cum⁵⁸ revertendi consuetudinem deseruerint. Gallinarum et anserum non est fera natura, idque ex eo possumus intelligere, quod alie sunt galline ⁵⁹ quas feras vocamus. Item⁶⁰ alii anseres quos feras appellamus. Ideoque si anseres tui aut⁶¹ galline tue aliquo casu turbati⁶² turbatique⁶³ evolaverint⁶⁴, licet conspectum tuum effugerint⁶⁵,

³⁸ effec- *BeGcMgPfTb; fec- CaTc

³⁹ int. re *GcMgPfTc; integrare BeCaPh; om. Tb

⁴⁰ ss Pf

⁴¹ prov- MgPfTbTc; prev- Ca

⁴² plane *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb ⁴³ ex *CaMgPfPhTc; in Tb

⁴⁴ quod *add*. Ca, *om*. *MgPfTbTc

⁴⁵ est *CaMgPfTb; erasure Tc

⁴⁶ eius *CaMgPfTb; om. Tc

⁴⁷ fit *BeTb; sit CaMgPf; est Tc

⁴⁸ -onum *CaMgPfTb; -orum Tc

⁵⁰ quidam *BeCaGcMgPfPhTb²; quid Tb; quidem Vo; om. Tc

⁵¹ et ipsorum *CaMgPfTb; om. Tc

⁵² autem *CaPfTbTc; vero Mg

⁵³ iure add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁵⁴ rev. an. hab. *BeTbVo; an rev. hab. CaTc; rev. (-andi Oa) hab. an. GcMgOaPf

⁵⁵ fiunt *CaMgPfTb; sunt Tc

⁵⁶ vid. an. GcMgPfTb; an. vid. CaTc

⁵⁷ esse add. and canc. Ca

⁵⁸ from here to near end of cap. Mq has long apparent erasures in mid-text, though none is missing

⁵⁹ al. sunt gall. *BeCaTbTc; al. gall. sint Gc; gall. sunt Mg; sunt al. gall. (galliene Vo) PfVo

⁶⁰ Item *MgPhTcVo; om. PfTb

⁶¹ aut *CaMgPfTb; et Tc

⁶² -ati *CaMgPf²TbVo; turbari Gc; turbiaritur Oa; turbantur Ce²Pa; -ate Tc

⁶³ turbatique CePaGcMgOaPfTd; turbateque BeDbPhRaVo; turbateve Ca; sint Tb; fuerint turbatique Tc

⁶⁴ evolaverint *MgPfTbTc; violaverint Ca

⁶⁵ effug- *CaMgPfTb; aufug- Tc

quocumque⁶⁶ loco sint, tui tueve⁶⁷ esse intelliguntur⁶⁸, et qui lucrandi animo ea animalia retinet, furtum intelligitur committere.

ID 13.351

66 tamen add. Tb, om. *CaMgPfTc

77

¹Epistola prima Clementis² ad Iacobum³

Clementi⁴ trado, ait beatus Petrus, a Domino mihi traditam potestatem ligandi atque solvendi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit⁵ in celis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expedit⁶ solvi, tanquam qui ad liquidum ecclesie regulam noverit. Item. O⁷ Clemens, omnes⁸ cum tanta reverentia tua verba suscipiant, ut sciant⁹ te legatum et preconem¹⁰ esse veritatis, et quodcumque¹¹ ligaveris super terram erunt ligata¹² et in celo, et quodcumque solveris super terram, etiam ibi esse solvendum¹³, quoniam quidem¹⁴ ut dixi que oportet ligabis, et que expedit solves.

⁶⁷ tui tueve *MgPfTbTc; tue tuive Ca

^{68 -}untur *CaMgTbTc; -antur Pf

¹ Incipit de excommunicatione *add. in mg.* BbDaGcPtRaSlTd, *in text* Fb; Incipit de exc.. Ex *add.* BdBeCaMgSbTcTdVoWc; De vocatione excommunicandorum add. Db; De absolutione in mg. Lj; Incipit de excommunicatis add. in mg. Ln²; l. x in mg. Ce, Explicit liber nonus. Incipit decimus add. in text Pa, De illo qui habet potestatem ligandi et solvendi que oporteat eum ligare et solvere CePa in text; iii. De licita et illicita excommunicatione add. in mg. Bd; De licita et illicita excommunicatione, de absolutione, de vocatione excommunicandorum Ph; De potestate excommunicandi add. in mg. Tc². De excommunicatione in text Vp. om. *GaLdMhMjMkMqPfPrPtSgTbVo

pape add. Tb, om. *BdBeCaMgPfPhTc

iii. De licita et illicita excommunicatione in mg. Bd; iii add in mg Be²; De illo qui habet potestatem ligandi et solvendi que oporteat eum ligare et solvere add. Ce mg. No insc. Oa

⁴ The initial 'C' much enlarged, CePaPk, Ce illuminated (the first since the opening of Bk I., Pk with a wide space left blank for a rubric; large space left for missing initial BeDb. episcopo et pape add. ss Ln^2

⁵ et *add*. BeGcMgOaTbVo, *om*. BdCaPfTc

⁶ expedit *CaMgPfTb; oportet Tc

⁷ O] *om.* MfMf; Omnes O BeOa; Omnes Py

⁸ omnes ss Mg

⁹ corr. fr. sciam Oe; ut sciant in mg. Mo²

¹⁰ legatum te et preconem *ID*; legem et predicationem BdDaDbEaMfOePfPtQaSgVo; te legem et predicationem BdCaOf; legem te et preconem BeCe; vel legatum et preconem add. in mg. Da; legem <hunc?> te et predicatione Fb; legem te et predicationem GcMhMmMqVm; te et legis te et predicatorem Lg; legis te et predicatorem MgTd; legem esse et predicationem Mk; legem et predicatorem Mj; te (in mg.)legatum et predicatorem Mo; leges te et preconem Oa; te legis et predicatorem ObPw; legis te et preconem Pa; te legatum (corr. fr. legem) et predicatorem Pc; te legis et preconem Ph; lege te et preconem Pk; lacuna in Pq; te legem et preconem Ra; legatum et preconem Sb; legem et preconem Tb; te legatum et preconem Tc

¹¹ quode- *CaPfTbTc; quee- Mg
12 erunt ligata GcMgPfPh; erit ligatum BeVo; e.l. CaTc; erit legatum Tb

etiam ibi esse sol. BeCaPfTbVo; etiam ibi sol. esse Mg; e.s. et in c. Tc

ID 14.1-21

14 quoniam quidem CaMgPfTb; quando quidem Tc

78

[De indignis prelatis]¹. Gregorius in homelia xxvi²

Plerumque contingit ut iudicis locum teneat cuius ad locum minime vita concordat, ac sepe agitur ut vel³ dampnet immeritos⁴ vel alios ipse⁵ ligatus solvat. Sepe in solvendis ac ligandis⁶ subditis sue⁷ voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur pastor. [79] Unde⁸ fit ut ipsa ligandi ac⁹ solvendi potestate se privet¹⁰ qui hanc pro suis voluntatibus et non pro subiectorum¹¹ moribus exercet. Sepe fit ut erga quemlibet proximum odio vel gratia moveatur pastor.[80] Iudicare autem digne de subditis¹² nequeunt, qui in subditorum¹³ causis sua vel odia, vel gratiam sequuntur. Unde et recte per prophetam dicitur¹⁴, Mortificabant animas que non¹⁵ moriuntur¹⁶, et vivicabant animas que non¹⁷ vivunt¹⁸. Non morientem quippe mortificat qui iustum dampnat, et non victurum vivificare nititur qui reum a supplicio absolvere nititur¹⁹. Cause ergo pensande sunt, et tunc ligandi atque²⁰ solvendi potestas exercenda²¹. Videndum que culpa aut²² que sit penitentia²³ secuta post culpam, ut quos

¹ De indignis prelatis *in mg*. CaDaGcLdLjMgOcPw, *in text* BeEaFbLnPfRa²SlTdVoVp; De dignis prelatis PcTc; De licita et illicita excommunicatione et excommunicationibus *add. in mg*. Cb²; *om*. MqOaPhPt

² xxvi *BeCaCbGcLmMgMqOaTbVo; xxvii PfTc. Ld has no insc. in text but Greg. in mg.

³ ut vel *BeCaGcMgTb; vel Lm; ut PfTcVo

⁴ immeritos *CaCbLmMgPfPhTc; innoxios Tb

⁵ ipse *CaMgPfTbTc; sepe Lm

⁶ solv. ac lig. *BeCaCbLmMgPfPh; lig. ac solv. TbTc

⁷ sue *CaCbLmMgPfTb; sive Tc

⁸ Unde *CaMgPfPhTc; Inde Tb

⁹ ac *BeCbLmMgPfTbVo; atque CaTc

¹⁰ se priv. *CaPfTbTc; priv. se GcMg

¹¹ subiectorum BeCaGcMfMqPfPtRaTbTdVo; subditorum *CeLmPaTc

¹² subjectis Be

¹³ subditorum *BeCaMgPfPtTbTcVo; subiectorum CbLj

¹⁴ et recte – dicitur *in mg*. Ra²

¹⁵ ss Ld

¹⁶ moriuntur *BdBeCbCeLjLmOaPaPcRa²TbTc; moriebantur

CaDbFbGcLdLfLgMgMqOcOeOfPfPwRaSbSgTdVmVo

¹⁷ mor. et viv. an. que non (ss Be)

^{*}BdBeCaCbDbGcLdLfLgLjLmMgMqObOcOeOfPfPhPtPwQaRaSgTbTcVmVo; mor. et viv. - non om. OdBrant; moriebantur et vivificat Od mg.

¹⁸ vivebant Oe

¹⁹ nititur BeCaGcMgPfRaTbTc; conatur CbLjPt

²⁰ atque *CaMgPfTbTc; et Lm

²¹ -enda *BeCbGcLiLmMgPfTbVo; -enda est CaLdLf; -erda est Tc

²² aut *CaCbLmMgPfTbTcBrant; precessit Vosm.

omnipotens Deus per compunctionis gratiam²⁴ visitat, illos sententia pastoris absolvat. [81] Tunc enim vera est absolutio presidentis cum interni arbitrium²⁵ seguitur iudicis, quod bene quatriduani Lazari illa resuscitatio designat²⁶, que videlicet demonstrat quia²⁷ mortuum Dominus²⁸ vocavit et vivificavit dicens, Lazare veni foras, et postmodum is²⁹ qui vivens fuerat egressus³⁰, a discipulis est solutus³¹ sicut scriptum est, Cumque egressus esset qui fuerat ligatus institis tunc dixit³² discipulis³³, Solvite eum, et sinite³⁴ abire. Ecce illum discipuli iam viventem³⁵ solvunt³⁶ quem magister resuscitaverat mortuum. Si enim discipuli mortuum solverent³⁷ fetorem magis ostenderent quam virtutem.

ID 14.31 C 11 q 3 c 88, Plerumque contingit – abbrev, and paraph.; C 11 q 3 c 60, Ipse ligandi – moribus exercet; C 11 q 3 c 61, Iudicare digne – gratiam sequuntur; C 11 q 3 c 62, Tunc vera est -sicut scriptum est

³⁸De prelatis iniuste ligantibus³⁹

Ex qua consideratione nobis⁴⁰ intuendum est quod⁴¹ illos nos⁴² debemus per pastoralem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum⁴³ per suscitantem⁴⁴ gratiam scimus⁴⁵ vivificare⁴⁶. Que nimirum vivificatio⁴⁷ ante rectitudinem operis in ipsa iam⁴⁸

```
<sup>23</sup> sit pen. CaMgPfTbTc; pen. sit Lf
<sup>24</sup> comp. grat. *CaMgPfTbTc; grat. comp. Lm
<sup>25</sup> interni arbitrium *CeMq<sup>2</sup>PaPf<sup>2</sup>Ra<sup>2</sup>TbTcVo; in tantum arbitrium Be; intimi arbitrii Ca; eterni (vel int
ss Mg) arbitrium GcMgRa; interni arbitrum Mq; in terra arbitrium Td
<sup>26</sup> obsc. corr. Ca
<sup>27</sup> prius add. CbTc, om. BeCaGcLmMgPfTb; erasure here Mq
<sup>28</sup> mort. Dom. *CaCbMgPfTc; Dum mort. Lm?; Dom. mort. PhTb
<sup>29</sup> is *MgPfTbTc; his Ca
<sup>30</sup> fu. eg. *CaMgPfTbTc; eg. fu. Cb
31 est sol. *CaCbLmMgTbTc; sol. est Pf
<sup>32</sup> Iesus add. Cb, om. *CaMgPfTbTc
<sup>33</sup> suis add. Tc, om. *CaCbLmMgPfTb
<sup>34</sup> eum add. Lm, om. *CaMgPfTbTc
35 illum disc. iam viv. *CaCbGcLmPfTbVo; illum iam viv. disc. Mg; disc. illum iam viv. Tc
<sup>36</sup> -unt *CaMgPfTbTc; -erunt Lm
<sup>37</sup> corr. fr. -int Pf
<sup>38</sup> whole section om. Lc
<sup>39</sup> (Idem add Pf) De - lig. (litigantibus Pf ac) in text EaFbPf, in mg. BeCaCeGcLdMgPw<sup>2</sup>RaTd; Item
Tb; om. with no break BdCbLkLmMqOaPaPcPhPkPrPwSbTcVmVoWc; om. with break Da
<sup>40</sup> nobis CaPfTbTc; vobis Mg
```

⁴¹ quod *BeCaGcLmMgPfTbVo; quia CbTc

⁴² illos nos *CaMgPfTbTc; nos illos Cb

⁴³ cognoscimus *add*. Cb, *om*. *CaMgPfTbTc 44 sus- *BeCaGcMgMqPfTbVo; resus- CbLmTc

⁴⁵ scimus *CaFbGcMgPcPfRaSbTcTdVo; novimus (Be after vivificare) BeMq²Tb; videmus Ce²Pa; om. CbCeLmMqPhPkPr

^{46 -}are *CaMgPfTbTc; -aret Lm
47 nim. viv. *CaCbLmMgPfPhTc; viv. nim Tb

cognoscitur confessione peccati. Unde et huic ipsi⁴⁹ mortuo nequaquam dicitur, Revivisce⁵⁰, sed, Veni foras. Omnis quippe peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsus latet, in suis penetralibus occultatur. Sed mortuus venit⁵¹ foras cum peccator nequitias suas⁵² sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur, Veni foras, ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur, Cur reatum tuum intra conscientiam⁵³ abscondis? Foras iam per confessionem egredere qui apud te per confessionem⁵⁴ interius lates. Veniat itaque foras mortuus, id est culpam⁵⁵ confiteatur peccator, venientem⁵⁶ vero⁵⁷ solvant discipuli, ut pastores ecclesie ei penam debeant amovere⁵⁸ quam meruit qui non⁵⁹ erubuit confiteri quod fecit. Hec de solutionis⁶⁰ ordine dixerim breviter ut sub magno moderamine pastores ecclesie vel solvere studeant vel ligare.

ID 14.3d]

⁴⁸ iam *MgPfTbTc; anima Ca

82

Gregorius¹ in Moralibus, libro III²

Cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis sed ex iustitie examine erumpunt. Intus subtile iudicium aspiciunt, et mala foris urgentia qua maledictione ferire debeant cognoscunt³, et eo maledicto non peccant quo ab interno iudice non discordant. Item. Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod dampnat.⁴ Aliter enim maledictum profertur iudicio⁵ iustitie, ut ipso⁶ primo homine⁷ peccante⁸ prolatum est

⁴⁹ huic (obsc. corr. Ca) ipsi CaCbLmMgPfTc; ipsi huic PhTb

⁵⁰ Revivisce *BeCaCbLmMgPfPhPkVo; Revisce TbTc

⁵¹ corr. fr. veni Ca

⁵² suas *CaPfTbTc; om. Mg

⁵³ tuam add. Ca, om. *MgPfTbTc

⁵⁴ confessionem BeGcMgPfTbTcVo; conscientiam Ca; negationem Cb

⁵⁵ culpam *CaMgPfTbTc; om. Cb

⁵⁶ viventem (vel venientem in mg. Ra²) Ra

⁵⁷ vero *BeGcMgPfTbTc; ergo CaRa; vero foras Cb; om. Vo

⁵⁸ amov- *CaPfTbTc; admov- Mg

⁵⁹ non *MgPfTbTc; cum Ca

⁶⁰ de solutionis *CaGc²MgPfPkTbTc; dissolutionis GcLm

¹ Greg. *CaMgTbTc; Idem Pf

² III BeCaEaMgOaPfTb; II Tc. iiii *add. in mg.* Be². Greg. – III *om.* Ld (Greg. *in mg.*). De ordine excommunicationis *add.* Pa

³ cogn- *MgPfTbTc; agn- Ca

⁴ quandoque maledictum infertur iudicio iusticie, quandoque livore vindicte *add. in mg.* Ld²

⁵ iudicio *CaCbMgPfPhTc; voto Tb

cum audivit, Maledicta terra⁹ in opere tuo, et cum Abrahe dicitur, Maledicentibus tibi maledicam¹⁰. Rursum quia¹¹ maledictum non iudicio iustitie profertur, sed livore¹² vindicte promitur,¹³ voce Pauli¹⁴ predicantis¹⁵ admonemur¹⁶ qui ait, Benedicite et nolite maledicere.

ID 14.4, 5a] C 24 q 3 c 12

83

Augustinus, De verbis Domini, cap. xvi¹

Cepisti² habere fratrem tuum tanquam publicanum³, ligas illum in terra sed ut iuste alliges vide. Nam⁴ iniusta vincula dirumpit⁵ iustitia⁶. Cum autem correxeris et concordaveris cum fratre⁷ tuo, solvisti illum in terra. Cum solveris in terra⁸ solutus erit et⁹ in celo.

ID 14.5b] C 11 q 3 c 48

84

Hieronimus super¹ epistolam Pauli ad Philemonem

Si quis² dixerit iustum iniustum, et³ iniustum⁴ iustum⁵ abominabilis uterque⁶ apud Deum⁷. Similiter qui sanctum dicit⁸ esse non sanctum⁹, et rursum¹⁰ non sanctum asserit sanctum, abominabilis apud Deum est¹¹.

⁶ ut ipso *BeCaGcMgMqPfPhQaRaVo; ut in ipso Tb; aliter livore vindicte. Maledictum quippe iudicio iustitie ipsi CbTc

⁷ -ine *CaMgPfTb; -ini Tc

⁸ -te *CaMgPfTb; -ti Tc

⁹ terra *MgPfTbTc; terre Ca

¹⁰ Maledicentibus tibi maledicam *BeCaPfQaTbTc; Maledicam tibi maledicentibus Mg

¹¹ Rursum quia *BeCaGcMgPfPhQaTcVo; Rursumque Tb; Rursum quia vero aliter Brant

¹² iustitie add. and canc. Ca

¹³ promitur *CaCbMgPfQaTbTc; punitur a quo *Brant*

apostoli *add*. Tb, *om*. *CaMgPfTc

¹⁵ cessare add. Brant, om. *CaMgPfQaTbTc

¹⁶ -emur *CaMgTbTc; -emus Pf

¹ xxi Da (not Sb)

² Incepisti Fb

³ al *add*. ss. Ra²

⁴ ut *add. and canc.* Ra

⁵ dirumpit *FbGcMgWc²; durumpit BeWc; disrumpit CaCeMqPaPkRa; dirumpunt CbVo; disrumpunt DaEaPfSbTd; corrumpunt PhTb; rumpit Tc

⁶ -tia *CaGcMgOaTc; -tiam PfTbVo

⁷ cum fr. GcPfTbTcVo; confratri CaGc²Mg

⁸ Cum solv. in terra *CaMgPfTbTc; om. Brant

⁹ et *CaMgPfTc; om. PhTb

ID 14.6] C 11 q 3 c 57

¹ ad *add*. Vo

85

Hieronimus¹ super Mattheum², libro III³

Tibi dabo claves⁴ regni celorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in celo⁵. Istum locum episcopi et presbiteri non intelligentes, aliquid sibi⁶ de Phariseorum assumunt supercilio⁷, ut vel dampnent⁸ innocentes vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum⁹ non¹⁰ scientia¹¹ sacerdotum sed¹² reorum vita queratur. Legimus in Levitico de leprosis ubi iubentur ut ostendant se sacerdotibus, Et si lepram habuerint¹³, tunc a sacerdote immundi¹⁴ fiant. Non quod¹⁵ sacerdotes immundos¹⁶ faciant¹⁷, sed quod habeant notitiam de leprosis et non leprosis¹⁸ et possunt discernere qui mundus quive immundus sit¹⁹.[**86**] Quomodo ergo²⁰ leprosum

² aliquis Pt

³ rursum add. CaMg²PfPtVp, rursus add. DaEaRaSbTcVo, om. *GcMgMqOaPhTb

⁴ et iniustum *in mg*. Mq

⁵ et iniust. iust. om. CePa

⁶ ab. uterque *BeEaGcSbTbVo; est uterque CaCe²Da; ab. uterque est Mg; utique Pa; ab. Pf; ab. est uterque RaTc

⁷ est add. Pf²Sb, om. CaMgPfTbTc

⁸ dicit *CaMgTbTc; dixit Pf

⁹ esse non san. *BeCaGcPfTcVo; non esse san. MgOa; non san. esse Ph; san. non esse Tb

^{10 -}um *BeCaPfTb; -us GcMgTc

¹¹ apud Deum est *BeCaLcMgPfVo; est apud Deum GcMqOaRaTbTc. Similiter qui sanctum – est *om*. CePaPk

¹ Hier. *CaMgTbTc; Idem Pf; om. Fb

² in *add*. Vo

³ III *BeDaEaGcMgOaTbVo; IIII CaTc; IIII Gr' Fb; ? Pf

⁴ hee sunt discretio et potestas *add. in mg.* Wc

⁵ celo *CaMgPf; celis BeTbVo; c. Tc

⁶ sibi *CaMgPfPhTc; om. Tb

⁷ ass. sup. *CaMgPfPhTc; sup. ass. Tb

⁸ corr. to dampnare Ra

⁹ repeated Mg

¹⁰ non *CaMgTbTc; om. Pf

¹¹ vel senten add. ss Da; sententia Mq, sententia in mg. Ra²; non sententia set in mg with tie-mark Wc

¹² sed *CaMgTbTc; et Pf

¹³ -uerint *MgPfTbTc; -uint Ca

¹⁴ immundi *CaMgTbTc; mundi Pf

¹⁵ Numquid Pk

¹⁶ immundos *CeGcMgMqPaPfTbTc; mundos vel immundos BeCaDaRaTd²; et immundos *after corr*. Sb; mundos Td; Pf *mf illeg*.

¹⁷ -iant *CaMgPfTb; -iunt Tc

¹⁸ et non lepr. *BeCeDaPaPc²PhPkPrRaSb²(partly over erasure)TbTcVm; om. CaFbGcMgPcPfPqPw; et non de lepr. Oa; et de non lepr. Vo; ubi iubentur ut ostendant – leprosis om. Bd

¹⁹ imm. sit CaMgPfTb; sit imm. Tc

²⁰ ergo *CaMgPfTb; om. Tc

sacerdos²¹ inmundum²² non facit, et sic et hic²³ alligat vel solvit²⁴ episcopus vel²⁵ presbiter²⁶ non eos qui insontes sunt vel innoxii²⁷, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates²⁸, scit qui ligandus sit²⁹, qui³⁰ solvendus.

ID 14.7] C 11 q 3 c 44, Quomodo sacerdos mundum - end

87

Augustinus super Iohannem, parte prima, tractatu xliiii¹

Cum excommunicat ecclesia in celo ligatur excommunicatus, cum reconciliat ecclesia, in celo solvitur reconciliatus.

ID 14.47] cf C 24 q 1 c 6 med.

88

 $^{1}Chrisostomus\ super\ epistolam\ ad\ Hebreos,\ sermone\ iiii^{2}$

Nemo contempnat vincula ecclesiastica. Non enim homo est qui ligat sed Christus qui hanc potestatem dedit, et dominos fecit homines³ tanti honoris⁴.

ID 14.48] C 11 q 3 c 31

²¹ lep. sac. CaMgPfTb; sac. lep. Tc

²² inmu- *MgPfTbTc; mu- Ca; mundum vel inmundum Ra

²³ et sic et hic GcMgTbTc; sic et hoc Be; et hic Ca; et sic Pf; sic et sic Ra; sic et hi Vo

²⁴ vel solvit *BeCaMgPfPhVo; om. Tb; et solvit Tc

²⁵ vel CaMgPfPhTc; et Tb

²⁶ vel solvit *add*. Tb, *om*. *CaMgPfPhTc

²⁷ vel innoxii *CaMgPfPkPwQaTbTc; nec solvit noxios *Brant*

²⁸ corr. fr. vanitates Ca²

²⁹ in mg. Ra²

³⁰ qui *BeCaGcPfTbTcVo; quive MgPw

¹ tr. xliiii *CaGcMgOaPfPhSbTcVo; tr. xliii Be; tit. xliiii Da; tr. xlv Mq; lt. xl Vp; *om*.EaQaTb Quid possit excommunicacio ecclesie et reconciliatio *add*. Pa

¹ Iohannes add. PfTcVo, om. *BeCadaGcMgMqOaPhRaTbTd

² sermone iiii BeDaGcMqPfTbTcVo; feria (?) iiii Ca; sermo iiii Mg; iiii (with secr' (?) in mg) Ra; om. EaQaVp

Quare non est contempnenda excommunicatio add. Pa

³ dom. fec. hom.] homines (corr. fr.duos) fecit Pc

⁴ dom. (Dominus Be) fecit hom. tanti hon. *BeCaCbMgPfPhQaVo; dom. fecit tanti hon. hom. Tb; hom. fecit dom. tanti hon. Tc

89

$Quinte^1$ sinodi, actio² v^3

Certum est quod qui impius demonstratus est, omnimodo separatus est a Deo, sicut etiam⁴ ille qui anathematizatus⁵ tanquam impius separatus est. Nihil enim aliud significat anathema nisi a Deo separationem.

ID 14.49a] +C 24 q 3 c 9

90^{1}

²Ex concilio Meldensi, cap. iii³

Episcopus in cuius parochia aliquis consistens aliquid iniuste fecerit et⁴ semel et bis atque tertio, si necesse fuerit, vocabit illum⁵ sua admonitione per suum nuntium canonice ad emendationem sive compositionem et ad penitentiam, ut Deo et ecclesie satisfaciat quam lesit⁶. Si autem despexerit atque contempserit eius admonitionem et saluberrimam invitationem, feriat illum pastorali virga, hoc⁷ est sententia excommunicationis, ut a communione sancte ecclesie omniumque Christianorum sit separatus⁸ usque ad congruam satisfactionem et dignam emendationem. Quam⁹ excommunicationem debet idem¹⁰ episcopus seniori¹¹ illius notam facere, et omnibus suis coepiscopis, et omnibus suis parochianis¹², ne eum recipiant usque ad satisfactionem.

ID 14.83]

^{1 -}ti Ca

² auctio Ca

³ Quinte – v *om.* Ea; v *om.* Vo. Danathemate^a quid significet et de vo<ca>cionem^a et de pena contempnentium *add.* Pa

⁴ etiam *CaMgPfTb; et Tc

⁵ est add. CaMgTbTc, om. *Pf

 $^{^{1}\,\}mathrm{Td}$ fo. 80va has c 90 - c 91 med. in a cramped hand, returning to the former layout at the nead of 80vb

² (iiii. *add*. Bd) De vocatione excommunicandorum *add*. *in mg*. BdCbLjTc², *in text* Ea; Quod episcopus post terciam (ternam Ca) ammonitionem reum debeat excommunicare *add*. *in mg*. Be²CaCeDaLn²Td ³ cap. iii *BeCaEaEgGcMgOaPcPfTbVo; cap. iiii CbFb; *om*. QaTc. Ex - iii *om*. Lm

⁴ et CaCbLmMgTbTc; erasure Pf

⁵ illum *CaCbLmMgPfPhTc; eum Tb

⁶ lesit *CaCbLmMgPcPfTb; contempsit Tc

⁷ hoc *CaCbLmMgPf; hec Ph; hac Tb; ? Tc

⁸ sep- *CaMgPfTbTc; rep- Cb

⁹ Quam *CaMgPfTbTc; Quarum Lm

¹⁰ idem *CaCbLmMgRa²TbTc; om. PfRa

^{11 -}iori CaCbLmMgPfPhTc; -ior Tb

¹² omn. suis par. CaMgPfTbTc; par. omn. suis Lm

91

¹Ex concilio Rothomagensi, cap. iii²

Noverit caritas³ vestra, fratres mei⁴, quod quidam vir, nomine ill', diabolo suadente, postponens Christianam promissionem⁵ quam in baptismo professus est, per apostasiam conversus post Satanam cui abrenuntiavit et omnibus operibus eius⁶, vineam Christi, id est ecclesiam eius devastare et predari⁷ non pertimescit, pauperes Christi quos pretioso⁸ sanguine⁹ suo redemit violenter opprimens et interficiens et bona eorum diripiens¹⁰. Misimus ad eum presbiterum nostrum et litteras commonitorias semel et iterum atque tertio, invitantes eum canonice¹¹ ad emendationem et ad satisfactionem et¹² penitentiam, corripientes eum¹³ paterno¹⁴ affectu¹⁵. Ait enim Dominus in evangelio, Si peccaverit in te frater tuus¹⁶, corripe eum. Frater in unumquemque¹⁷ peccat qui in sanctam ecclesiam peccat¹⁸. Si enim sancta ecclesia unum corpus est, cuius corporis¹⁹ caput est Christus²⁰, singuli²¹ autem sumus²² alter alterius membra, et si patitur²³ unum membrum compatiuntur omnia membra²⁴, procul dubio in nos peccat qui membra nostra ledit. Iubet ergo Dominus²⁵

¹ De licita et illicita excommunicatione add. in mg. Tc²

² cap. ii Vp; cap. iii om. Ea. De eodem add. Pa

³ -ita Lf

⁴ mei *BeCaCbLdLfLjMgPfphTcVo²; carissimi Tb; *om*. Vo

⁵ promis- *BeGcMgOaPfTbTcVo; profes- CaDaLd

erasure follows Li

⁷ pred- CaCbGcLdLfLjMgMqPfTcVo; depred- *BePhTb

⁸ om. Vo; pretio in mg. Vo²

⁹ sagne Ca

¹⁰ diripiens *BeCaCbLfLjMgPfTcVo; diripens Ld; opprimens PhTb

¹¹ in mg. Be

¹² ad satisfactionem et *CaLdLfMgPfTbVo; satisf. et ad CbLj; satisf. et Tc

¹³ canonice ad emendationem – eum *in mg*. Pc

¹⁴ paterno *CaPfTbTc; patrono Mg

corripientes - affectu *CaMgPfTbTc; om. Lf

¹⁶ in te fr. tuus *CaMgPfTbTc; fr. tuus in te Lf

¹⁷ unumquemque *CaGcPfTbTc; unumquodque Mg

¹⁸ Td fo. 80vb begins.

¹⁹ corporis *CaCbLdLfLjMgTbTc; corpus Sb²; om. PfSb

²⁰ est Chr. BeCaPfRaTbTcVo; Chr. est *Mg

²¹ eius add. and canc. Ca

²² sumus *MgPf?TbTc; om. Ca; sumul Lf

²³ patitur CaGcPfTbTc; compatitur Mg; paritur Mq

²⁴ et si patitur - membra CaCeDaFbGcMgMqPaPcPfPhPkPqPwRa²(*mg*)SbTbTcTdVmVo; *om*. BdCbLjRa

ut frater, id est Christianus in nos peccans²⁶, primo secrete²⁷ corripiatur, deinde cum testibus redarguatur, novissime in conventu ecclesie publice conveniatur²⁸. Ouod si has tres commonitiones²⁹ et pias correptiones contempnit³⁰ et satisfacere despicit³¹. post hec, Sit tibi, inquit, sicut ethnicus et publicanus, id est³² gentilis atque³³ paganus, ut iam non³⁴ pro Christiano sed pro pagano habeatur. Et in alio loco, Membrum quod a sua compage resolvitur, et a iunctura caritatis dissociatur, et omne corpus scandalizat, Dominus³⁵ et³⁶ abscidi et proici iubet dicens, Si oculus³⁷, manus vel pes³⁸ tuus³⁹ scandalizat te, erue eum et proice abs te. Et apostolus, Auferte, inquit, malum a vobis⁴⁰. Et item⁴¹. Si quis⁴² frater nominatur et est fornicator⁴³ aut adulter aut homicida aut rapax, cum huiusmodi nec⁴⁴ cibum sumere licet⁴⁵. Et Iohannes electus pre ceteris Christi discipulus⁴⁶, talem nefarium hominem salutare prohibebat dicens, Nec ei ave dixeris, nec eum in domum receperis⁴⁷. Qui enim ei ave dicit⁴⁸, communicat operibus eius malignis⁴⁹. Dominica itaque et⁵⁰ apostolica precepta adimplentes, membrum putridum et insanabile quod medicinam non recipit ferro excommunicationis a corpore ecclesie abscidamus, ne⁵¹ tam pestifero morbo reliqua membra corporis veluti⁵² veneno inficiantur⁵³.

```
<sup>25</sup> ergo Dominus *DaMgPfTbTc; noster Deus Ca
<sup>26</sup> obsc. corr. Cb
<sup>27</sup> om., but with a lacuna Ce
<sup>28</sup> deinde - conveniatur *BeCaCbEaLdLfLjObOcOdMgPfTbTcBrant; om. Migne
<sup>29</sup> comm- *CaMgPfTbTc; adm- Lf; vel conventiones add. ss Ea
<sup>30</sup> -mpnit *CaCbLdLfLjMgPfTb; -mpserit Tc
<sup>31</sup> -icit *CaCbLdLfLjMgPf; -icit et Tb; -exerit Tc
<sup>32</sup> id est *CaMgPfTbTc; et Lf
<sup>33</sup> atque *CaCbLdLjMgPfPhTc; et LfTb
<sup>34</sup> iam non *BeCaLdLfMgOaPfTb; non iam CbLjTc
<sup>35</sup> Dom. *MgPfTbTc; om. Ca
<sup>36</sup> et *CaMgPfTbTc; om. CbLj
<sup>37</sup> vel add. LfTc, om. *BeCaCbLdLjMgPfTb
^{38} ss Lf
<sup>39</sup> tuus *CaCbLdLfLjMgPfTb; om. Tc
<sup>40</sup> a vobis CbLdLfLjMgPfTb; om. Ca; ex vobis Tc
<sup>41</sup> Et item *BeLdPfPhRa; Et iterum CaCbGcLfLjMgTcVo; Item Tb
<sup>42</sup> autem add. Tb, om. *CaCbLdLfLjMgPfPhTc
<sup>43</sup> aut avarus add. Tc, om. *CaCbLdLfLjMgPfTb
44 nec *CaCbLdLfLjMgTbTc; ne Pf
<sup>45</sup> sumere licet *BeCbLdLjMgTbTcVo; licet sumere CaLf; sumere liceat Pf
<sup>46</sup> Chr. discipulus *GcLdLiMgPfTbVo<sup>2</sup>; Chr. discipulis BeCaCbLjVo; om. Tc
<sup>47</sup> dom. rec. *CaCbLdLfLjMgPfTb; domo recipias Tc
<sup>48</sup> ei ave dicit *Ca<sup>2</sup>CbLdLfLjMgPfTb; ave ei dicit Ca; dixerit ave Tc
<sup>49</sup> op. eius mal. *BdCaCbCeLdLfLjMgPaPfPkPwTcVm; op. mal. Ph; eius mal. op. Tb
<sup>50</sup> et BdBeCaCbCe<sup>2</sup>LdLfLjMgPaPfPwTcVmVo; om. CeTb; atque *PhTb<sup>2</sup>
<sup>51</sup> ne *CaPfTbTc; nec Mg
<sup>52</sup> veluti *CaCbLdLfLjMgPfTb; om.Tc
<sup>53</sup> -iantur CaMgPfTbTc; -iatur Lf
```

ID 14.75 with omissions]

92

¹Ex concilio Aurelianensi

Dominicis igitur et apostolicis informati preceptis, iudicio Patris et Filii Domini nostri Iesu Christi, et Spiritus sancti, et auctoritate et potestate apostolis et apostolorum² successoribus a Deo concessa una vobiscum³ predictum pessimum virum a liminibus sancte matris ecclesie⁴ excludimus, et ab omni⁵ societate et communione Christiana separamus, et separatum esse in eternum decernimus⁶, id est in presenti seculo et in futuro. Nullus ei Christianus ave dicat, aut eum³ osculari presumat. Nullus presbiter missam celebrare cum eo audeat⁶, vel sacrosanctum corpus et sanguinem Domini⁶ tradere. Nemo ei iungatur¹o in consortio neque in aliquo negotio. Et si quis ei se sociaverit et communicaverit eius operibus malignis, noverit se simili percussum¹¹ anathemate, his exceptis¹² qui ob hanc causam ei iunguntur ut eum revocent ab errore et provocent ad satisfactionem, nisi¹³ forte resipuerit, et, Dei gratia inspirante, ad penitentie remedium conversus fuerit, et digna emendatione ecclesie Dei quam lesit, humiliter satisfecerit.

ID 14.781

93

¹Ex concilio Meldensi, cap. iii²

¹ Item de excommunicatione *add. in mg*. Bd, *in text* Ea, De licita et illicita excomm. *in marg*. Lj², De eodem *add*. Pa, Forma excommunicationis *add. in mg*. Tc²

² apostolis et apostolorum BeCaLcMgPfTbVo; apostolicis et apostolorum Oa; apostolici et apostolorum Pr; apostolis apostolorum Qa; apostolorum ab apostolis Tc

³ vob- *BeGcMgPhTc; nob- CaMqPfTbVo

⁴ s. mat. eccl. *BePfPhTcVo; s. eccl. mat. CaGcMg; eccl. s. mat. Tb

⁵ ab omni *BeCeLcMqOaPaPrTbVo; a bonorum CaDaMgTcTd; ab omni bonorum Gc; a bona Pf

⁶ decern- *BeCaGcMgPfPhVo; decrev- OaTbTc

⁷ eum *MgPfTbTc; *om*. Ca

⁸ cum eo aud. *CaMgPfPhTc; aud. cum eo Tb

⁹ Domini *CaMgTbTc; om. Pf

¹⁰ ei iung. *CaMgPfTb; iung. ei Tc

sim. perc. *CaMgPfTb; perc. sim. Tc

¹² his exc. *CaMgPfTb; exc. his Tc

¹³ nisi *CaMgPfPhPkTc; si Tb

¹ Ut nullus (nemo Be) episcoporum aliquem communione privet sine manifesta causa *add. in mg*. BeCaCeDaLn², Quid sit anathema et pro quo debeat imponi *add*. Pa, Non excommunicare debemus nisi pro mortali crimine *add. in mg*. Tc²

² cap. iii *om*. BeEaVp

Ut³ nemo⁴ episcoporum quemlibet sine certa et manifesta peccati causa communione privet ecclesiastica. Sub anathemate autem⁵ sine conscientia archiepiscopi aut coepiscoporum episcopus⁶ nullum ponat nisi⁷ unde canonica docet auctoritas, quia anathema eterna est⁸ mortis dampnatio et nonnisi pro mortali debet imponi crimine⁹, et illi qui aliter non poterit corrigi.

ID 14.80] +C 11 q 3 c 41

94

¹Calixtus² episcopis Gallie

Excommunicatos quoque³ a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis examinationem iustam, nec cum eis oratione aut cibo vel⁴ potu vel osculo communicet, nec ave eis dicat, quia quicumque in his vel aliis prohibitis scienter excommunicatis⁵ communicaverit, iuxta apostolorum institutionem et ipse simili excommunicationi subiaceat.

ID 14.102] +C 11 q 3 c 17

95

¹Fabianus papa Romanus² ecclesie comministris

Cum excommunicatis³ non⁴ communicandum. Et si quis cum excommunicato avertendo⁵ regulas scienter saltem⁶ in domo simul⁷ locutus fuerit vel oraverit, ille communione privetur.

³ Ut *BeCaMgOcQaTbTcVo; Et PfSb

⁴ nemo *BeCeEaFbMqOaPaPfPkPrTbTcTdVoVp; nullus CaGcLnMgPyQaRaTd²

⁵ autem *CaMgTbTc; om. Pf

⁶ episc. MgPfTbTc; om. Ca

⁷ nisi *CaMgPfTb; om. Tc

⁸ et. est *Ca²MgPfTb; et. Ca; est et. Tc

⁹ deb. imp. cr. *CaMgPfTb; cr. deb. imp. Tc

¹ De excommunicatis *add. in mg.* BeDaGcTd, De excommunicatione *add. in mg.* CaLn², Quod nullus recipiat excommunicatos neque cum eis communicet, et de pena scienter communicantis *add.* Pa, Cum excommunicatis non communicandum *add. in mg.* Tc²

² Calixtus BeCaMgOaPfTb; Cal. papa Ea; om. Tc

³ quoque *BeCaMgPfTb; quidem Tc

⁴ vel *BeCaPfPrTcVo; et Mg; aut Tb

⁵ sc. exc. *CaMgPfTb; exc. sc. Tc

¹ Ut nullus cum excommunicatis communicet *add. in mg.* BeCaCeDaLj²Ln²; De excommunicatis *add.* Be(*after* comministris)Ea; De excommunicatis *in mg.* Ld²; De iis qui cum excommunicatis communicant *in mg.* Lj²: De eodem *add.* Pa

² Romanus BeDaGcMgPcPfTbVo; Romane Ca; Rome Tc; om. Oa

³ excom- *CaMgPfTb: com- Tc

ID 14.24] +C 11 q 3 c 16b

⁴ est *add*. *Mg, *om*. CaEaPaPfPkTbTcVo

96

Canones Martini¹ ad laicos²

Non liceat³ communicare excommunicatis, neque in domos eorum introeuntes orare cum eis. Si autem aliquis episcopus vel presbiter aut diaconus aut quilibet ecclesiasticus⁴ excommunicato communicaverit, quasi perturbans omnem disciplinam ecclesiasticam, excommunicetur.⁵

ID 14.311

De eodem add. Pa

97

Ex Antiocheno concilio¹, cap.ii²

Si³ quis de episcopis aut presbiteris vel diaconis⁴ seu quilibet⁵ ex clero deprehensus fuerit⁶ cum excommunicatis communicare, etiam iste⁷ privetur communione tanquam qui regulam confundit ecclesie⁸.

ID 14.26]

98

¹Concil. Cartag. II², cap. viii³

⁵ avertendo *CaEaMgPcPfTb; adulterando Tc

⁶ avert. reg. sc. (?) erased in Fb

⁷ erased in Fb. vel add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹ Marciani Be; pape add. Tc, om. BeCaEaMgPfTb; can. Mart. om. Mn

² cp. xxx add. Da; cap. lxxx... add. Sb

³ liceat *BeCa²GcMgOaPfTb; licet CaTc

⁴ cum add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁵ Mn ends

¹ Ex - conc. PfTbTcVo; Antiocenum concilium BeCaCeGcMgPaRa; Antiocene concilio EaOa

² om. DaRa. De eodem add.Pa

³ Oi Ca

⁴ vel diaconis *BePfTbVo; vel diaconibus CaDaGcMgQaRaSb; aut diaconis Oa; aut diaconibus Tc ⁵ quil- *CaMgPfPhTc; quisl- Ph²Tb

⁶ dep. fuer. *BeMgPfTbVo; fuer. dep. CaTc

⁷ iste *MqPfPhTb; ipse BeCaGcMgQaRaTcVo

⁸ conf. eccl. in mg. Pc

¹ Ex add. MiPf. om. *BdBeCaCbGcLdLfLiMgMhMoMqOaPhPkPrPtTbTc

² II BdBeCaCeEgFbGcLdLfLmMgMhMjMkMoMqPaPfPkPrPtPwSbTbTdVmVo²; I CbLj; *om*. EaMoPcTcVoVp

Qui merito facinorum suorum ab ecclesia pulsi sunt, si ab aliquo episcopo aut⁴ presbitero vel clerico⁵ fuerint in⁶ communione⁷ suscepti etiam⁸ ipsi pari crimine cum⁹ eisdem teneantur¹⁰ obnoxii¹¹.

ID 14.28a] +C 11 q 3 c 29a

De eodem add. Pa

⁹ suscepti etiam pari cum crimine in mg. Pa

99

Concil. IIII Cartag. cap. lxxi¹

Qui communicaverit vel oraverit cum excommunicato² sive clericus sive³ laicus, excommunicetur⁴.

ID 14.28b] C 11 q 3 c 19 is widely var.

100

Ex Sardicensi concilio¹, cap. xv²

 $^{^3}$ viii BdCaCbCeFbGcLdLfLjMgMhMjMkMoMqOaPaPkPrPtPwSbTbVmVo $^2;$ ii Be; lxxi Lm; vii DaEgTc; ? Pf; ix Ra; iii Vo; om. Ea

⁴ aut BdBeCaCbCeFbGcLdLfLjMgMhMjMkMoMqOaPaPfPhPtPwSbTcVm; an Vo; *om.* PkTb ⁵ vel clerico *BdBeCbCeDaEgFbGcLdLjMgMhMjMoOaPaPcPkPrPtRaSbTdVmVp; vel clero CaLmMkMqPhTb; vel diacono Lf; aut clerico PfPw; aut diacono vel clerico Tc; an clerico Vo; *om. Brant*

⁶ in *CaCbEgGcLdLfLjLmMgMhMjMkMoMqOaPkPtPwTbTc; om. Pf

⁷-ione *BdBeCaCbLdLfLjLmMhMjMkMoMqOaPfPkPwQaTb; -icatione GcMg; -ionem Tc

⁸ etiam *BdBeCaCbGcLdLfLjLmMgMhMjMkMoOaOcPfPkPtTb; et Ra; om. Tc

pari crimine cum eisdem ten. *BeCaCbDaDbLdLjMgMjMoObOcPwRaTcTdVoVp; pari cum crimine eisdem ten. BdFbGcPfPrSlTbVm; pari (patri CePk) cum crimine eisdem ten. CeMkMmPk; cum eisdem pari crimine ten. Lf; pari cum crimine ten. eisdem Lm; pari cum crimine eiusdem ten. Mq; pari crimine etiam isdem Oa; eisdem ten. Pa*Brant*; ipsi pari cum crimine eisdem ten. Pa²Ph²; pari cum eisdem crim. Pt; pari cum <eis> crimine teneantur (*corr. to* –eatur) Sb

¹¹ obnoxius DaSb; obnoxum LfPh. refugiens sui episcopi regulare iudicium add. Brant with Gratian; om.

^{*}AbBdBeCaCbCeDaDbEcEgFbFcGcKaLbLdLfLgLjLmMfMgMhMjMkMmMoMqObOcOdOeOfPaPcPdPfPhPkPrPtPwQaRaSdSeSgSlTbTcVmVoVpWaWbWc

¹ Conc. - lxxi GcMgMqOaPkPrTb; In eodem conc. cap. lxxii Be; Conc. Cartag. cap. lxxi CaObOdPw; Cartag. conc. IIII cap. lxxi CbEg; Conc. IIII Cartag' cp. lxxvii (?) Da; Conc. Cart. IIII cap. lxxi Oc; Item. Concil' III, cap. viii Pf; Item Qa; Conc. Cath. III c. ii Ra; Ex concilio IIII Cartag. cui interfuit Augustus cap. lxxi (Cesar Tc) PcTc; Ex conc. III Cartag. cp. ii Vo; Conc. Cartag. II c. lxiii Vp De eodem *add*. Pa

²-ato *CaGcMgMqPfPhTc; -atis Tb; sive presbiter add. in mg. Ra²

³ sive clericus sive *CaMgOaObOcOdPfRaSgTbTc; si Brant

⁴ si clericus, deponatur add. Brant, om.

 $^{{\}rm *BeCaCeDbEgFbGcLgMfMgMhMjMkMmMoMqOaObOcOdOeOfPdPfPhPkPtQaRaSeSgTbTcVmVoVpWc}$

¹ Ex Sard. conc. (VIII *add.* Vo) PfTcVo; Sardicense concilium BeCaCeEaGcLdMqPaPrQaTbVp; Sardicensi conc. LnMg; Sardicense concilio Oa; Sardinensi conc. Ra

² xv *BeCaGcLdLnMgMqOcPfPkRaTbVo; xvi DaSbVp; xx Tc

Sive diaconus sive³ presbiter sive quis clericorum ab episcopo suo⁴ communione fuerit privatus et⁵ ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ad quem confugit⁶ eum ab episcopo suo fuisse abiectum, non oportet ut ei communionem indulgeat. Quod si⁷ fecerit sciat se convocatis episcopis⁸ causam esse dicturum. *ID 14.25, cf 6.3571*

De eodem add. Pa

101

¹Cap. vi²

Si quis a proprio episcopo communione privatus est³, non ante suscipiatur⁴ ab aliis quam suo reconcilietur episcopo⁵, aut certe ad sinodum que congregatur occurrens pro se satisfaciat.

ID 14.27] C 11 q 3 c 2, widely var.

102

Nicholaus¹ Epiphanio archiepiscopo²

Sancimus ut si quis presbiter pro aliquo neglectu aut³ crimine a proprio excommunicatus episcopo fuerit⁴, ab alio episcopo non communicetur. Si vero ante audientiam communicare presumpserit, dampnationis in se illatam cognoscat sententiam.

ID 14.39]

³ sive *CaPfQaTbTc; seu Mg

⁴ a add. Ca, om. *MgPfTbTc

⁵ et *CaMgPfTb; om. Tc

⁶ -git CaMgPfTb; -gerit Tc

⁷ repeated Tc

⁸ eius add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹ Item add. Pf, Constant' Antioc' add. Da, Conc. Antiocenum add. Sb; De eodem add. PaVo; om.

^{*}BeCaLdLnMgTbTc

² Constant' Antioc' add. Da

³ est *CaMgPfTb; fuerit Tc

⁴ susc- *BeCeOaPaTb; rec- CaGcMgMqPfTcTdVo

⁵ rec. ep. *CaMgPfPhTc; ep. rec. Tb

¹ papa add. EaTc, om. *BeCaGcMgOaPfTbVo

² Ep. arch. om. Ea; arch. in mg. Ra². De eodem add. Pa

³ negl. aut ss Be

⁴ ep. fuer. BdBeCaCeGcMgMqOaPaPhPkPrRaPfTcVmVo; fuer. ep. *TbVp

103

Canones¹ apostolorum, cap. xi²

Si quis³ cum⁴ excommunicato saltem in domo locutus fuerit vel oraverit, iste a communione privetur.

ID 14.40a1

¹ Can. CaEaMgPfTb; Ex canonibus Tc

104

Iohannes VIII clero¹ et ordini² Salernitano³

De⁴ illis presbiteris qui tempore sanctissimi decessoris⁵ nostri domni pape Nicholai excommunicati sacrum misterium contingere presumpserunt, ipsi in se dampnationis sicut sacri canones statuunt sententiam intulerunt, tamen quia⁶ miseratio apostolica veniam solet prestare correctis⁷, ob multitudinem misericordie illis hanc indulgentiam exhibemus, ut sancta⁸ communione saginati⁹ studeant tribus continuis¹⁰ annis per ebdomadam omni secunda et sexta feria aut¹¹ a vino aut aceto¹² penitus ieiunare, et ultra lugenda nequaquam committere.

ID 14.35] +C 11 q 3 c 109

BdCaCeDaGcLgMgOcOdOfPcQaPwRaSbTdVpWcBrant; carne followed by erasure Fb; acete Mq; ab aceto Pk; ad acetu over erasure Pq; alto Pr; carne Tc

105

¹Iohannes VIII² Michaeli³ regi Bulgarorum

² cap. xi *om*. Ea. De eodem *add*. Pa

³ Deus Pw

⁴ cum *BeCeDa²GcMgMqPaPfRa²TbTcVmVo; non Pr; om. CaDaOaPr²RaTd

¹ corr. fr. cleros Pf

² et ord. om. Mq

³ Sebernitano Be. v. *add. in mg.* Be²

De sacerdotibus qui <in> excommunicatione ministrant add. Pa

⁴ De *CaMgPfTb; Ve Tc

⁵ dec- BeMqOaPfTbVo; predec- CaDaGcMgTcVp

⁶ tamen quia *CaMgPfPrTc; quia tamen Tb

⁷-ectis *BeGcMgMqPfTbVo; -eptis CaOaRaTc

⁸ sancta *CaMgTbTc; om. Pf

⁹ saginati *CaMgPfPrTc; signati Tb

¹⁰ continuis *CaMgPfTc; om. Tb

¹¹ aut CaMgTbTc; om. Pf

¹² aceto *BeDbOaOePaPfPhPr²PtTbVmVo; a carne

¹ De excommunicatis *add. in mg.* BeDaCa, *in text* EaTd, Quod nullus recipiat sacramenta ab excommunicato *add.* Pa

² Ioh. VIII *CaMgTbTc; Ioh. VI Be; Idem Pf

Si ab his quos⁴ excommunicatos habebamus sacramenta quecumque suscipitis, constat quia idololatriam non ut⁵ Catholici essetis, sed ut schismatici efficeremini, reliquisse⁶ videmini.

ID 14.36]

³ Nicholai Vo

106

¹Nicolaus² Higmaro³ Remorum archiepiscopo⁴

Excellentissimus rex Carolus apostolatum⁵ nostrum consuluit quid agendum sit de his qui communicant cum his qui cum⁶ Ingeltrude⁷ sepe dampnata communicant⁸ femina⁹, quoniam eam cum communicatoribus¹⁰ et fautoribus suis¹¹ pari vinculo anathematis retineri constat astrictam¹². Quapropter nunc¹³ beatitudini tue iniungimus, ut super 14 hoc nostra auctoritate freta curam de his sumere studeat, et quia docta divinitus sanctitas tua valde¹⁵ novit aliud esse ex necessitate, aliud ex ignorantia, atque aliud quod¹⁶ ex studio delinquitur; istudque¹⁷ posterius duobus prioribus strictius¹⁸ esse puniendum, idcirco solerter invigilet et cauta¹⁹ discretione singulorum modos diiudicet, quatenus hi qui ex necessitate vel ignorantia delinquunt

⁴ om. Ln

⁵ non ut *CaMgTbTc; ut non Pf

⁶ reliquisse *BeCaEaOaPfTbTcVo; accepisse vel rel. GcMgOa (vel repetisse add. ss Mg); accepisse Pt

¹ De his qui communicant excommunicatis in mg. Ca, in text EaTd, Quod minori penitentia sint corrigendi qui excommunicatis ignorancia aut necessitate communicant add. in mg. Ce. De illis qui communicant pro diversis causis diversa sententia add. Pa

² papa *add*. Tc, *om*. CaMgPfTb

³ Higmaro Pf; Heannario Be?; Hamario Ca; Harmanno Fb; Haunarico Gc; Haimario DaMgPkPrTd; Humerio Mq; Hinmaro Oa; Aimario PaPh; Himario PcTc; Hymaro Pt; Hicmaro Ra; Aimaro Tb; Hinemaro Vo; Eunaro Vp; Heimah' We

⁴ Hig. – arch. om. Ea. Quod minori penitentia sunt corrigendi qui excommunicatis ignorantia aut necessitate communicant add. in mg. Be²CaDaLn²

ss after nostrum Be

⁶ cum *Be² GcMgPfTbTc; om. BeCa

⁷ Ingeltrude *BeCaMgOaPfVo; Engeltrude Tb; Ingeldrude Tc. nomen eiusdem mulieris add. in mg. Ln² ⁸ cum his qui – communicant ss Fb

⁹ comm. fem. *BeGcMgPfTbVo; fem. comm. CaTc

¹⁰ comm- *CaMgPfTb; excomm- Tc

¹¹ suis *CaMgPfTb; om. Tc

¹² con. ast. *MgPfTbTc; ast. con. Ca

 $^{^{13}}$ in mg. Vo

¹⁴ super *CaMgPfTb; supra Tc

¹⁵ div. sanct. tua valde *CaMgPfTb; valde div. sanct. tua Tc

¹⁶ quod *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁷ istudque *GcMgMqOaPh; istud quoque BeCaRaTc; istud PfVo; illudque Tb

¹⁸ str- *CaMgPfTb; distr- Tc

¹⁹ cauta *CaPfTbTc; causa Mg

auctoritate nostra per te²⁰ absolvantur. Si tamen ipsa eorum ignorantia vel necessitas vera et non simulata, vel non²¹ ex voluntate processerit, quia ut bene nosti, plerique sunt qui possunt quidem, sed nolunt recta nosse. Unde Psalmista de huiusmodi, Noluit, inquit, intelligere²² ut bene ageret. Illos autem qui studio suo obligantur, et²³ contemptu interdicta nostra postponunt, nonnisi digna satisfactione preveniente volumus²⁴ a te prorsus²⁵ absolvi.

ID 14.46] C 11 q 3 c 102

²⁰ per te ss Mg

107

Urbanus II¹ Genebaldo² Constantiensi³ episcopo⁴

Sanctis quippe canonibus cautum constat, ut qui⁵ excommunicatis communicaverit⁶, excommunicetur⁷. Ipsi tamen penitentie atque absolutionis modos eo moderamine decrevimus⁸, ut quicumque seu ignorantia seu timore seu necessitate negotii cuiusquam maximi et maxime necessarii, eorum se⁹ convictu, salutatione, oratione osculove contaminaverit, eum¹⁰ minoris penitentie medicina societatis nostre participium¹¹ sortiatur. Eos vero qui aut spontanee aut negligenter inciderint, sub ea volumus discipline cohercione¹² suscipi ut ceteris metus incutiatur.

ID 14.45b] +C 11 q 3 c 110

²¹ non *CaMgPfTb; om. Tc

²² intelligere *CaMgTbTc; om. Pf

²³ ss Pf

²⁴ nolumus Td

²⁵ a te pr. *BePhTbVo; a vobis Ca; pr. a te DaFbGcMgPcPfTcVp; prorsus MqTd; propsus Oa; prorsus a vobis Ra

¹ II *CaPhMgPfVo; episcopus Pc; papa II Tb; papa Tc; om. Be

² Genebaldo BeCaDaEaGcMgRaTc; Gebenardo CePaPhQe; Gebeardo Oa; Genedaldo PfRa²; Genenardo Tb; Gebehardo Vo; Genedaldo Vp

³ Constrensi Be

⁴ De eodem *add*. Pa

⁵ cum add. BeCaPcPfPhPkTcVo², eum add. Vo, om. *GcMgTb

⁶ -averit *CaMgPfTb; -arit Tc

⁷ -etur *CaMgPfTb; -entur Tc

⁸ decrev- *CaPfTbTc; decern- Mg

⁹ se MgPf(*short lacuna follows*)TbTc; seu Ca

¹⁰ eum GcMgTbTc; cum Ca; erasure Pf

participium *BeCaDaGcPfPrTbVo; participem MgOa; participationem Tc

disc. -ercione BePfQaTbTcVo; -ercione disc. Ca; disc. -ercitione Mg

108

¹Ex² epistola Gregorii ad Herimannum³ Metensem⁴ episcopum⁵

Quis dubitet sacerdotes Christi⁶ regum et principum omniumque fidelium patres et magistros censeri? Nonne miserabilis insanie esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare⁷, et iniquis obligationibus⁸ illum sue potestati subicere, a quo credit⁹ non solum in terra, sed etiam¹⁰ in celis se ligari posse et solvi? Hec¹¹ sic¹² beatus Gregorius in epistola ad Mauritium imperatorem directa commemorat. Constantinus magnus¹³ imperator, omnium regum et principum fere totius orbis dominus, evidenter intelligens, in sancta Nicena sinodo post omnes episcopos ultimus¹⁴ residens, nullam iudicii sententiam supra eos dare presumpsit, sed illos etiam dominos vocans, non suo debere subesse iudicio¹⁵, verum se ad illorum¹⁶ pendere arbitrium iudicavit¹⁷. Supradicto quoque Anastasio¹⁸ prelibatus papa Gelasius persuadens ne ille intimatam suis sensibus veritatem arbitraretur iniuriam, subintulit dicens, [109] Duo sunt quippe¹⁹, imperator et²⁰ auguste, quibus principaliter mundus hic²¹ regitur, auctoritas sacrata²² pontificum et regalis potestas, in quibus tanto gravius pondus est²³ sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum²⁴ in divino reddituri sunt examine rationem. Et paucis interpositis inquit, Nosti itaque inter hec ex illorum

¹ v. (*om.* Ea) De absolutione *add. in mg.* Bd, *in text* Ea, Quod omnium regum et principum sacerdotes Christi magistri sint et patres *add. in mg.* BeCaDaLn², Quod sacerdotes Christi omnium regum et principum magistri sunt et patres *add. in mg.* Ce, Quod sacerdotes omnes reges et principes excommunicare possint *add.* Pa, Quod imperatores et reges excommunicentur *add. in mg.* Tc²

² Ex BeCaGcMgPfTc; om. MqRaTb

³ Helim- Ea; Berimannum Vo

⁴ Remensem Vp

⁵ Ex – episcopum] Geronimus ad Herimannum Lc

⁶ Christi sac. Vo. et add. BeCaMgPfTb; om. *TcVo

⁷ con. sub. *CaMgPfTb; sub. con. Tc

⁸ coblig- Tb

⁹ credit *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁰ etiam *BeMgPfTc; et CaTb

¹¹ Hec *CaPfQaTbTc; Nec Mg

¹² sic MgPfTbTc; sicut Ca

¹³ magnus *MgPfTbTc; maximus Ca

 $^{^{14}}$ ss \bar{Sb}^2

¹⁵ sub. iud. CaPfTbTc; iud. sub. Mg

¹⁶ se ad ill. CaMgPfTb; ad ill. se Tc

¹⁷ arb. iud. *CaMgPfTb; iud. arb. Tc

¹⁸ Anastasio *CeGcOaPaPfPhPrSbTcVo; Athanasio BeCaDaMgRaTd²; Anasthasio Tb; Anatasio Td

 $^{^{19}}$ quippe *BeGcMgOaPfRaTbVo; inquit CaTc; inquit quippe Ra^2

²⁰ et MgPfTbTc; om. *Ca

²¹ mund. hic *CaMgPfPhTc; hic mund. Tb

²² sacrata BeGcMgOaPfPhVo; sacra CaTbTc

²³ pond. est CaMgPfTb; est pond. Tc

reg. hom. *CaPfTbTc; hom. reg. Mg

te²⁵ pendere iudicio, non illos ad tuam velle²⁶ redigi voluntatem. Talibus ergo²⁷ institutis talibusque fulti auctoritatibus, plerique pontificum²⁸, alii reges²⁹, alii imperatores excommunicaverunt. Nam si speciale³⁰ aliquod de personis principum requiratur³¹ exemplum, beatus Innocentius papa Archadium imperatorem quia consensit ut³² sanctus Iohannes Chrisostomus a sede sua pelleretur³³, excommunicavit. ³⁴Alius item³⁵ Romanus pontifex³⁶ regem Francorum³⁷ non tam pro suis iniquitatibus quam pro eo quod tante potestati erat inutilis a regno deposuit, et Pipinum Caroli imperatoris patrem in eius loco substituit, omnesque Francigenas a iuramento fidelitatis absolvit. Quod etiam³⁸ ex frequenti auctoritate agit sancta ecclesia cum³⁹ milites absolvit a vinculo iuramenti, quod factum est⁴⁰ his⁴¹ episcopis, qui apostolica auctoritate a⁴² pontificali gradu deponuntur. Et beatus Ambrosius licet sanctus⁴³ non tamen universalis ecclesie episcopus, pro culpa que ab aliis sacerdotibus non adeo gravis⁴⁴ videbatur. Theodosium magnum imperatorem excommunicans ab ecclesia exclusit. Qui etiam in suis scriptis ostendit, quod aurum non tam pretiosius sit plumbo quam regia potestate sit altior sacerdotalis, hoc modo circa principium sui pastoralis scribens, Honor, fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adequari. Si regum fulgori compares et principum diademati, longe erit inferius⁴⁵ quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cum videas regum colla⁴⁶ et principum submitti genibus sacerdotum, et exosculata⁴⁷ eorum

²⁵ ss Tb

²⁶ ss Sb²

²⁷ ergo *CaMgPfTb; itaque Tc

²⁸ ponticum Ca

²⁹ al. reg. repeated Ca

³⁰ spirituale Pc

³¹ req- *CaMgTbTc; exq- Pf

³² ut *CaMgPfPhTc; quod Tb

³³ pel- *CaMgPfTb; expel- Tc

Nota de depositione regis *add. in mg.* Oe; Quod inutiles debeant deponi *add. in mg.* Tc² item *BeDaFbOa²PfPhTbVo²Vp; autem BdCaGcLgMgOeOfPwQaTc; tem Oa; int' Vo

³⁶ Rom. pont. *BdBeCaCeDaEaFcLcOaObOcOdOeOfPaPfPkPtPwRaSbSgTdVo; Rom. Zacharias pont. FbGcLgMgPrVmVpWc; Rom. pont. Zacharias MqPcTc; Rom. pont. scilicet Zacharias PhTb; Zach. Rom. pont. Qa; Zazarias Rom. pont. Sl

³⁷ reg. Franc. in mg. Ra²

³⁸ etiam *MgPfTbTc; et Ca

³⁹ cum *CaMgPfTb; dum Tc

⁴⁰ est *CaMgPfTb; de Tc

⁴¹ temporibus *add*. Ca, *om*. *MgPfTbTc

⁴² a *CaPfTbTc; om. Mg

⁴³ sanctus *CaMgPfPhTc; magnus Tb

⁴⁴ esse add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁴⁵ erit inf. *CaMgPfTb; inf. erit Tc

⁴⁶ reg. colla *CaMgPfTb; colla reg. Tc

dextera orationibus eorum credant se communiri⁴⁸. Et post pauca. Hec cuncta, fratres, ideo nos premisisse debetis cognoscere⁴⁹, ut ostenderemus nihil esse in hoc seculo⁵⁰ excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri. Nonne, sicut ait beatus Gregorius recordande memorie, Vigilius papa⁵¹ contra Theodoram, tunc augustam, dampnationis promulgavit⁵² sententiam⁵³? Sic quoque Charibertus Parisiorum rex cum Ingobergam⁵⁴ legitimam uxorem suam reliquisset, et duas sorores Meroflidem⁵⁵ et Marchovevam⁵⁶ in uxores duxisset, a beato Germano Parisiorum episcopo excommunicatus est, et cum⁵⁷ resipiscere nollet, non multo post divino iudicio ipse⁵⁸ defunctus est.

ID 5.378] +D 96 c 9, Quis dubitet - posse et solvi; +D 95, c 10, Duo quippe to credant se communicari only

⁴⁷ exosc- MgPfTb; osc- Ca; oc- Tc

⁵⁰ nihil esse in hoc sec. *CaMgPfTb; in hoc sec. esse nihil Tc

110

¹Gregorius² in V libro registri sui³

Predecessorum nostrorum statuta sequentes, eos qui excommunicatis fidelitate aut sacramento⁴ astricti sunt, apostolica auctoritate a sacramento⁵ absolvimus, quousque ipsi⁶ ad satisfactionem veniant, et ne eis antea⁷ fidelitatem observent, prohibemus.

⁴⁸ communiri *BeCaPfTbVo; communicari GcTcVo; communicare Mg

⁴⁹ cogn- *CaMgPfPhTc; agn- Tb

⁵¹ Vig. papa *BeCePa²PhPrTbVm; Iulius BdCaDaPfRaSbTd; Iulius papa GcMgTcTd²Vo; Virg. papa Pa

⁵² damp. prom. CaMgPfTc; prom. damp. PhTb

^{53 -}iam *CaPfTbTc; -tia Mg

⁵⁴ Ingob- GcPfTb; Ingolb- BeCaRa; Ingelb- Mg; Goh- Oa; Glob- Tc; Ingobertam Vo

⁵⁵ -flidem GcOaPfVo; Metroflidem Be; -lfidem CaMgRa; -fildem Tb; -fidem Tc

⁵⁶ -evam BePfTbVo; -enam CaGcMgOaRaTc

⁵⁷ cum *CaPfTbTc; om. Mg

⁵⁸ ipse CaPfTbTc; om. MgPt

¹ vi. (*add.* Bd) De illis qui excommunicatis fidelitate aut sacramento astricti sunt, quod (non *add.* Bd) possunt sine periurio absolvi ab illo sacramento *add. in mg.* Bd, *in text* EaLaPh;Quod apostolica auctoritate a iuramento (a iur. *om.* Ln) possunt absolvi qui excommunicatis iuramento sunt astricti *add. in mg.* BeCaCeDaLn²; De excommunicatis qui fidelitate aut sacramento astricti sunt quod possunt sine periurio absolvi *in marg.* Lj², De illis qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt quod possunt sine periurio solvi *add.* Pa

² VII *add.* BeCaFbLdMgMqOaPaPkPtRaSbTdVpWc, III *add.* Cb, VI *add.* CeGcLnPcPfPrTc, VIII *add.* Da, IIII *add.* Vo, *om.* APhTb

³ vi add. in mg. Be²

⁴ sacr. *CaCbMgPfPkTbA; om. Tc

⁵ astricti - sacr. CaPf(Qa)TbTcA; om. Mg

⁶ ipsi MgPfTbTcA; episcopi Ca

Ars. 713 fo. 137v] +C 15 q 6 c 4 var.

111

Urbanus II Ebredunensi¹, Vapicensi², Diensi episcopis³

Iuratos Wigoni milites⁴ comiti ne ipsi quamdiu excommunicatus est serviant prohibete. Quod si sacramenta pretenderint, moneantur oportere Deo magis⁵ servire quam hominibus. Fidelitatem enim⁶ quam Christiano principi iuraverunt⁷, Deum⁸ eiusque sanctos⁹ adversanti et eorum precepta calcanti¹⁰, nulla¹¹ cohibentur auctoritate persolvere.

Ars. 713 fo. 137v] +C 15 q 6 c 5

112

¹Ex concilio Triburiensi², cap. xxx, cui interfuit Arnulfus rex³

Quesitum est in eadem sinodo pro quibus causis quemlibet hominem episcopali auctoritate vinculo⁴ anathematis ligari oporteat. Atque unanimi⁵ cunctorum sententia decretum est, pro his tribus criminibus fieri debere, cum ad sinodum canonice iussus venire contempnit⁶, aut postquam illuc⁷ venerit, sacerdotalibus

⁷ antea CaPfQaTbTcA; sanam Mg; amodo Mq

¹ Tred. Ra; Red- Vp

² Ebr- Vap- OaPfTbVoA; episcopo Vap. CaFb; Edr- Vap- BedaEaMqPrTc; Vap- Gc; Vap- Edr- Mg; Eoredunensi, Vapincensi Ph; Edredensi Vap. Pt

³ Di. ep. MgOaPfTbTcA; om. CaFb; Di. om Mq. Whole insc. om. here but placed before c 112 Da De eodem add. Pa

⁴ Wig- mil. BeCaGcMgMqRaVoA; Vulgo<ni> mil. Ce; Ningni milites Oa; Guig- mil. PaPfPt; Uing-mil. Tb; mil. Hugoni Tc; Ugoni mil. (mil. *after* comiti) Vp

⁵ op. Deo magis CaMgPfPhTcA; Deo magis op. Tb

⁶ enim CaMgPfPhTcA; om. Tb

⁷ iur. CaPfMgPhTcA; om. Tb

⁸ Deum BeMqPfTbVoA; Deo CaMgRaTc; Domino Ph

⁹ eiusque sanctos BeMqOaPfVoA; eiusque sanctis CaFbGcMgPhRaTc; sanctosque eius Tb

¹⁰ iuraverunt add. Tb, om. CaMgPfPhTcA

¹¹ iuraverunt Deum eiusque – nulla ss Fb

¹ Quibus de causis homines debeant excommunicari (anathematizari DaLn) *add. in mg*. BeCaCeDaLn², (iii *add*. Bd) De excommunicatione *add*. BdEa, De licita excommunicat' *add*. Pa

² conc. Trib. CaEaMgTbTc; Trib. conc. Pf

³ Arn. rex BeCaOaPfTcVo; rex Arn. GcMgTb. For the insc. to Da see c 111

⁴ repeated Mg

⁵ cum add. Mg, om. *CaPfTbTc

⁶ -empnit *BeGcLcMgMqOaPfPrTbVo; -empserit CaRaTc

⁷ illu Tc

respuit⁸ obedire preceptis, aut ante finitam cause sue examinationem⁹, a sinodo profugus abire presumit.

ID 14.122] +C 11 q 3 c 43, widely var.

⁸ -uit *CaMgPfTb; -uerit Tc

⁹ obsc. corr. Tc

113

 $^{1}Ex^{2}$ decr' Bonefacii pape, cap. v^{3}

Nulli liceat⁴ ignorare omne quod Domino⁵ consecratur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quicquid semel fuerit⁶ consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, et ad ius pertinet sacerdotum. Propter quod quia⁷ inexcusabilis erit omnis qui⁸ a Domino et⁹ ecclesia cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel eripit¹⁰, usque ad emendationem ecclesieque satisfactionem ut sacrilegus diudicetur¹¹. Et si emendare noluerit, excommunicetur.

ID 14.87] +C 12 q 2 c 3

¹ Ut barbati monasteriis redditi [sic] add. in mg. Ca (not Ln), De eodem add. Pa

114

¹In decr' Nicholai², cap. xvi³

Nicholaus papa Romanus episcopis omnibus⁴. Illi qui peregrinos vel⁵ oratores⁶ cuiusque⁷ sancti, sive clericos⁸, monachos vel⁹ feminas aut inermes pauperes depredati fuerint, vel bona eorum rapuerint, vel in malum eis obviaverint, anathematis

² In Vo

³ v *BeCaMgPfTb; cv Tc; om. Vo

om. Ce

⁵ omne quod Domino *BeGcMgOaPfTbVo; quod Deo Ca; omne quod Tc

⁶ semel fuerit *BeCaGcMgPfPrVo; fuerit semel PhTbTc

⁷ quod quia BeGcOaPfPhTcVo; quia Ca; quod MgTb

⁸ lacuna follows Pf

⁹ ab *add*. Tb. *om*. *CaMgPfPhTc

¹⁰ et add. Mg, om. CaPfTbTc

¹¹ sacr. diud- BeGcMgOaPfTbVo; diud. sacr. Ca; sacr. iud- Tc

¹ Qui in remotis partibus peregrinant, qui prope *add. in mg.* Ca (*not* DaLn), De eodem *add.* Pa, De peregrinis *add. in mg.* Tc²

² pape *add*. EaMgTbVo, *om*. BeCaGcMqOaPfTc

³ cap. xvi BeCaMgPfTb; cap. xv Mq; om. Tc

⁴ ep. omn. CaMgPfTb; omn. ep. Tc

⁵ vel CaMgPfTb; et Tc

⁶ corr. fr. arat- Mg

⁷ cuiusque CaMgPfTb; cuuscumque Tc

⁸ sive cler. GcOaPfTbVo; sive cler. sive BeEaCaRaTc; cler. sive Mg

vinculo feriantur, nisi digne emendaverint. ¹⁰Pax vero illa quam treviam ¹¹ Dei ¹² dicimus sic observetur sicut ab archiepiscopis 13 uniuscuiusque 14 provincie constituta 15 est. Oui autem eam¹⁶ infregerit, excommunicationi subdicatur¹⁷. Hec igitur et cetera¹⁸ huiusmodi¹⁹ quicquid in sacris canonibus habetur authenticum sancta²⁰ prefata sinodus fore censuit observandum.

JL 4044, cf Hoffmann, Treuga, 2191 + C 24 q 3 c 25 to excommunicationi subdatur only

```
<sup>9</sup> mon. vel. BeCaEaGcMgOaPfTbVo; sive mon. vel Mq; sive mon. Pk; sive laicos sive Tc
<sup>10</sup> De treuga Dei add. in mg. Tc<sup>2</sup>
11 treugam Gc; treuguam (vel treviam in mg) Ra
```

115

¹Actio prima V Sinodi²

Vane³ profertur a quibusdam qui dicunt non⁴ oportere⁵ post mortem hereticos anathematizari, et segui in hoc⁶ doctrinam sanctorum patrum, qui non solum⁷ viventes hereticos condempnaverunt, sed et⁸ post mortem utpote in sua⁹ impietate¹⁰ mortuos anathematizaverunt¹¹ sicut eos qui iniuste¹² condempnati sunt revocaverunt¹³ post

¹² Domini (ss) Ra

¹³ episcopis *add*. Gc²Mg, *om*. CaPfTbTc

⁻que ss Tb -uta CaMgTbTc; -utum Pf

¹⁶ eam CaMgPfTb; om. Tc

¹⁷ subdicatur PfTb; subdatur BeCaGcMgMqOaPrVo; subiaceat Tc

¹⁸ cetera BeCaOaPfTbVo; cuncta GcMgTc

¹⁹ et add. Mg, om. CaPfTbTc

²⁰ sancta CaMgPfTb; sacra Tc

¹ (vii. add. Bd) De hereticis post mortem excomunicandis in mg. BdLj²Tc², in text EaPaPh; Quod heretici in infidelitate mortui post mortem etiam possunt excommunicari add. in mg. BeDa, cf c 116; Hereticos post mortem excommunicandos add. at head of leaf Pf²

² vii add. in mg. Be²

³ Vane BdBeCaCbCeEa²FbGc²MfMgMoPaPcPhPrQeSlTbVmWc; Sane AdBbDaDbEaEgFcGcHaLgMhMkMmMqOaObOePaPc²PdPfPqPtPwPyRaSbSeSgTcTdVoVpVq*Bran* t; Unde Pk; Mane Qa

⁴ non BdBeCaCeDaFbGcMfMgMhMiMkMgPaPc²PfPkPrRaSbTbTdVmVoWc²: om. EgOaPcPtPwTc

⁶ in hoc *BeCaCbEgMfMgMjMkPcPfPkPtVo; in hac Mh; in hoc possumus PaTb; om. Tc

⁷ non solum *om*. Pa (*in* CePk)

⁸ et *BeCeOaPaPkTbVo; etiam Td; om.

CaDaEaEgGcLgMfMgMhMjMkMoMgPrPwQaRaSeSlTcVmWc

utpote in sua] in sua in (subs. canc.) Ra partly in mg.

impietate *BeCaCeDaEaEgGc²LgMfMhMjOcPqPr²QaRaSe²TcVmVoWc; pietate FbMgMkMqPrSeS1; potestate GcPaPk (Gc add. in mg. iniquitate); pravitate PhQeTb 11 sed (et) post - anath.

^{*}AbBeCaCeDaEaEbEcEgFbGcLgMfMgMhMjMkMoMqOaOcPaPcPhPkPrQaQeRaSdSeSlTbTcTdV mVoVtWaWbWc; om. AaBdCbDbFcKaLbObOdOfOePfPtPwSbSgZaBrant; sed etiam mortuos Vosm. 12 iuste Mf

¹³ corr. fr. invoc- Mh

mortem, et in sacris diptichis¹⁴ scripserunt, quod factum est in Iohanne et in¹⁵ Flaviano religiose memorie episcopis¹⁶ Constantinopolitanis.

ID 14.62a] C 24 q 2 c 6a

¹⁴ carthis add. ss Ca², in cartis add. ss Ld²; vel cartis add. ss Mg

116¹

²Actio V. Augustinus³ ait⁴

Si forte isti libri ita designant traditorem suum sicut designavit Dominus⁵
Iudam, legant⁶ in eis nominatim⁷ et expresse vel Cecilianum vel eius ordinatores eorumdem⁸ librorum fuisse traditores et si non eos⁹ anathematizavero, ipse coniudicer tradidisse. Item¹⁰. Que modo recitata sunt, Augustinus¹¹ sancte¹² memorie convenienter¹³ statuit teneri¹⁴ ab initio¹⁵ in ecclesia. Impium enim dogma iam¹⁶ culpatum et condempnatum, et eos qui tali dogmati obnoxii¹⁷ sunt anathematizari vult ecclesie traditio, licet¹⁸ mortui essent. Ideo et sancte memorie Augustinus dixit¹⁹, Si modo convinceretur Cecilianus de his que inferuntur ei, etiam post mortem²⁰ illum anathematizo. Item²¹. Multi episcopi congregati et quedam de diversis causis ad ecclesiasticum statum pertinentibus disponentes de episcopis statuerunt defunctis qui

¹⁵ in *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁶ rel. mem. ep. *CaMgPfTb; ep. rel. mem. Tc

¹ Lc *has fragment only, run on from c 112 without a break*, Multi episcopi congregati et quedam – anathemati subiciantur.

² Quod heretici in infidelitate mortui post mortem etiam possunt excommunicari *add. in mg.* Ca, De eodem *add.* Pa

³ V. Aug.] VI. Aug' Ph; Augustini Vo

⁴ Actio – ait om. Da (in Sb)

⁵ des. Dom. *BeGcMgPfTbVo; Dom. des. CaTc; designaverit Dom. Oa

⁶ -ant *CaMgPfPhTc; -unt Tb

⁷-tim *MgPfTbTc; -ti Ca

⁸ -dem in mg. Ra²

⁹ si non eos *BeGcMgOaPhTcVo; nisi eos CaPf; si eos non Tb

¹⁰ Item *CeOaPaPhPkTbVm; om. BdBeCaFbGcMgPcPfPwSbTcVo

¹¹ Aug. CaMgPfTbTc; om. Ph

¹² sancte *CaMgPfTb; om. Tc

¹³ obscure in Pf

¹⁴ teneri MgPfTbTcVo; retineri Ca [tenenti *Idpma*]

¹⁵ ten. ab in. *CaMgPfTb; ab in. ten. Tc

¹⁶ iam BeMgOaPf(*lacuna follows*)TbVo; iam in CaPh; om. Tc

¹⁷ -oxii *CaPfTbTc; -oxi Mg

¹⁸ etiam add. Mg, om. *CaPfTbTc

¹⁹ dixit BeCaMgOaPfPhVo; dicit Tb; ait Tc

²⁰ eius add. CaMgTc, om. *BeGcOaPfPhTbVo

²¹ Item *BeCaMgPfPhTbVo; om. PcTc. New canon in GcPcVo

suas facultates hereticis relinquunt, ita ut et²² post mortem²³ anathemati subiciantur. Sunt autem²⁴ etiam²⁵ Augustini sancte memorie epistole dicentes quod, si qui²⁶ in vita sua non²⁷ recte sapuerunt, licet non condempnati fuissent adhuc viventes ut²⁸ demonstrato peccato²⁹ isti et post mortem anathemati subiciantur. Item³⁰. Et si vera sunt que³¹ Ceciliano obiecta sunt, et nobis aliquando³² possent monstrari, ipsum mortuum anathematizaremus³³. Item³⁴. Dicis licere mihi etiam de mortuis iudicare³⁵, quia iudicium non tantum de vivis sed etiam³⁶ de mortuis fieri potest. Item.³⁷ Rambulas³⁸ sancte memorie episcopus³⁹ factus Edissene⁴⁰ civitatis, qui in sacerdotibus resplenduit⁴¹, Theodorum Mops venustum⁴² etiam post mortem in ecclesia⁴³ anathematizavit⁴⁴. Item.⁴⁵ Etiam Romanorum ecclesia ante paucos annos Dioscorum qui fuit papa eiusdem ecclesie et⁴⁶ post mortem anathematizavit, cum nec in fidem peccasset, et hoc sciunt omnes qui hic⁴⁷ degunt Rome⁴⁸, et maxime qui in dignitatibus existunt, qui etiam eidem Dioscoro communicatores permanserunt usque ad eius mortem. Item.⁴⁹ Etiam Origenem⁵⁰ si ad tempora Theophili sancte memorie vel superius aliquis recurrerit, post mortem inveniet anathematizatum. Quod etiam

²² et *Ca²MgPfTbVo; om. Ca; etiam Tc ²³ mortem *Ca³MgPfTbTc; om. Ca ²⁴ autem *CaMgPfTb; om. Tc ²⁵ ss Vo ²⁶ qui *MgPfTbVo; om. CaTc 27 non *MgPfTbTc; nec Ca ²⁸ ut *CaMgOaTcVo; lacuna Pf; in PhTb ²⁹ suo *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb ³⁰ New canon in Vo ³¹ a *add*. Tb, *om*. *CaMgPfTc ³² -quando *CaMgPfTb; -quomodo Tc ³³ corr. fr. -izamus Ca ³⁴ Item BeCaMgTbTc; om. Pf. New canon in Vo ³⁵ iud- *CaMgPfTb; diud- Tc ³⁶ etiam *CaMgPfTc; om. PhTb ³⁷ New canon in Vo ³⁸ Rambulas BeCaGcMgMqOaPfPkPwVo; Rambulans PhTb; Rabanus Tc ³⁹ corr. fr. -pis Mg ⁴⁰ corr. to Idess- Tc ⁴¹ resp- BePfTc; exp- CaGcMgQaTb; rex plenduit Oa ⁴² Mops venustum BeMg; inops vetustum Bd; inops venustum (venestum PaPkPrVm) CaCeDaGcMqPaPfPkPqPrPwQaTbVm; in obs venestum Ph; in nops venustum Ra; om. OaTcVo ⁴³ in eccl. in mg. Ra² ⁴⁴ in eccl. anat. *CaMgPfTb; excommunicavit Tc. Dicis licere mihi etiam – anath. in mg. Ce² ⁴⁵ New canon in Vo ⁴⁶ et *CaGcOaPfTbVo; etiam BeMgTc ⁴⁸ Rome BePfQaTbTc; R. Gc²OaVo; om. CaGcMg

⁴⁹ New canon in Vo

⁵⁰ Etiam Or. *CaMgPfPhTc; Or. etiam Tb

non⁵¹ in isto fecit et vestra sanctitas et Vigilius religiosissimus papa antiquioris Rome. Item.⁵² Sancta sinodus dixit⁵³, Sufficiunt quidem⁵⁴ que dicta⁵⁵ et prolata sunt ecclesiasticam traditionem demonstrare, quod oportet hereticos et⁵⁶ post mortem anathematizari⁵⁷.

ID 14.62b] C 24 q 2 c 6c

⁵¹ non CaGc(vel nunc in mg.)PfTbTc; nunc MgPf²; om. Be

117

Actio IV¹

Sancta sinodus dixit, Augustini² religiose memorie, qui inter³ episcopos Africanos⁴ splenduit, diverse epistole recitate sunt significantes quod oportet hereticos et⁵ post mortem anathematizari.⁶ Talem autem ecclesiasticam traditionem et alii Africani⁷ reverentissimi⁸ episcopi servaverunt, sed et⁹ sancta Romana¹⁰ ecclesia quosdam episcopos et post mortem anathematizavit, licet pro fide in vita sua non essent accusati, et utrumque apud nos habita gesta significant.

ID 14.63] C 24 q 2 c 6d

⁵² Item om. Vo, which begins a new canon here

⁵³ et vestra sanctitas – dixit ss Fb

⁵⁴ quidem *CaMgPfTc; om. PhTb

⁵⁵ dicta *BeCeOaPaPfTbTcVo; predicta GcMgQa

⁵⁶ et *BeMgPfTbVo; etiam CaGcTcWc

⁵⁷ anathematizari *CaMgTbTc; anathemazari Pf

¹ Actio IV *BeCaDaEaMgMqOaPfTbVo (MgMq *in mg with no break*); Actio III Bd; Item La; Actio VIII Pc(*mg*.)Tc; *for* Gc *see below; om*. CePaWc. De eodem *add*. Pa

² Actio IV add. Gc

³ ceteros *add*. Tb, *om*. *BdCaMgPfPhPkTc

⁴ Africanos *MgOaPfTbTc; Africa vos Ca

⁵ et *BeCaPfTbVo; etiam MgTc

⁶ Sancta sinodus – anathemat. om. Vc, add. ss Vc²

⁷ -ican Ca

⁸ reverentissimi *CaMgPfTb; religiosi Tc

⁹ et MgPfTbTcVo(ss); etiam Ca

¹⁰ san. Rom. *CaTc; Rom. san. BeGcMgMqOaPfPhRaVo; Rom. Tb

118¹

²Leo³ Rustico Narbonensi episcopo⁴

De communione privatis et ita⁵ defunctis⁶ horum causa Dei iudicio observanda⁷ est, in cuius manu fuit ut talium obitus non usque ad communionis remedium differretur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus⁸, mortuis communicare non possumus⁹.

ID 14.60] C 24 q 2 c 1

119

Gregorius¹ papa Fausto² magistro militie³

Mortuos suscitasse legimus Christum⁴, in errore mortuos⁵ absolvisse non legimus. Et qui hoc certam⁶ faciendi solus⁷ habuit potestatem, beato Petro apostolo⁸ principaliter mandat, Quecumque ligaveris super terram, erunt ligata et in celo, et quecumque solveris super terram erunt soluta et in celo. Super terram inquit, nam in alligatione defunctum nusquam dixit absolvendum.

ID 14.61] C 24 q 2 c 2b – the earlier form of the canon before enlargement

¹ supplied with tie mark Lm²

² viii. Quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis (*corr. fr.* communicantis) *in mg*. Bd; De communione privatis et ita defunctis quorum causa Dei iudicio reservanda est (*om.* Be) *add. in mg*. BeCaDaLn²; Quod sit communicandum ex nomine excommunicatis Ea

³ papa *add*. PtTc, *om*. *CaGcMgPfTbVo

⁴ episc. *CaMgPfTbVo; om. Tc. cp. vi add. Da (not Sb). viii add. in mg. Be²

ss To

⁶ De communione – defunctis treated as rubric Pa

⁷ obs. MgPfTbTc; res- Ca

⁸ -avimus *BeCaMqRaTb; -amus GcMgOaPfTbVo

⁹ poss. non comm. before corr. Tb

¹ Gregorius CaMgOaPfPkQaTb; Leo Tc

² Fausto CeGcMqPfPrQaTb; Faustino BeCaFbTcTd²; Faustro EaOaVo; Fausti Mg; Faustio Td

³ malicie Mq; militum Pc (where whole insc. is in mg.). Pa has neither insc. nor rubr.

⁴ etiam add. Mg, om. *CaPfQaTbTc

⁵ mortuos *BeCeGcMgMqOaRa²TbTc; om. Ca(lacuna follows)DaPaPfRaSbTdVo

⁶ certam *BeCeGcOaPaPhPrTb; tamen CaDaMgMqPfQaSbTdVo; certamen Pk; tum (vel certam *in mg* Ra²) Ra; *om.* Tc

⁷ solus *CaMgPfTb; certam Tc

⁸ apostolo *CaMgTb²Tc; om. Pf

120

Ex concilio Epaonensi¹, cap. xi²

Si aliquis³ excommunicatus⁴ fuerit mortuus, qui iam sit confessus, et testimonium habet bonum, et non poterat venire ad sacerdotem, sed preoccupavit eum mors in domo aut⁵ in via, faciant pro eo parentes eius oblationem ad altare, et dent redemptionem⁶ pro captivis.

ID 14.114b] +C 26 q 6 c 11 var.

121

¹Ex eodem concilio², cap. x^3

Si episcopus ante dampnati absolutionem obitu rapiatur, correptum⁴ aut penitentem successorem licebit absolvere.

ID 14.114a] C 11 q 3 c 40

122

¹Ex concilio Magontiensi², cap. v^3

Quesitum est ab⁴ aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum⁵ ad ecclesias deferenda sint, et oblationes pro eis offerende et misse celebrande an non? Quibus respondemus, Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus et digne

¹ Epaon- *EaDaGcLcMqPfPrQaRaTbVo; Apagnensi ? Be; Pandensi CaFb; Paudensi Mg; Epagn-PcTc; Opanonensi Pt; Parisiensi Vp

² De eodem *add*. Pa

³ aliquis BeCaCePfTbTcVo; quis FbGcMgMqPrQaWc

⁴ comm- Ce

⁵ aut *CaMgPfPhTc; vel Tb

⁶ dent red. *CaMgPfTb; red. dent Tc

¹ Quod successor (episcopus *add*. Ce) possit absolvere quos predecessor episcopus excommunicavit (-erit Be) *add*. *in mg*. BeCaCeDaLn², Quid fiat si episcopus obitu rapiatur ante absolucionem dampnati *add*. Pa

² Ex eod. conc. BeCaGcMgTbTcVo; Ex concilio Epaonensi Oa; Item Pf

³ xi Vo

⁴ correptum *BeCaCeDaEaFbGcOaPaPfQaTcTdVo; correctum MgMqPcPhTb

¹ Utrum cadavera eorum qui suspenduntur ad ecclesiam deferri debeant, et si sit pro eis offerendum *add. in mg.* BeCaDaLn², Quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis *in marg.* Lj²Tc² (*cf c 123*), De suspensis in patibulis utrum debeant ad ecclesias defferri vel pro eis orari *add.* Pa, De suspensis *add. in mg.* Tc²

² Mag- *CaPfQaTb; Mog- Mg

³ Ex - v *CaCbMgPcPfTbVo; Ex - Mag. Qa; om. with no break Tc

⁴ corr. fr. pro Ra²

penitentibus communio in fine⁶ secundum canonicum⁷ iussum danda est⁸, cur canones interdicunt⁹ eis qui pro¹⁰ peccatis suis¹¹ penam extremam persolvunt, et confitentur vel¹² confiteri desiderant. Scriptum est enim, Non iudicat Deus bis in idipsum.

ID 14.124] +C 13 q 2 c 30

```
<sup>5</sup> illorum *BeCa<sup>2</sup>GcMgOaPfRa<sup>2</sup>Tb; eorum CaRaTcVo
```

123

¹Urbanus² Guilmundo³ episcopo

Sane quod⁴ super Ricardo Borelli filio vestra fraternitas⁵ egisse⁶ innotuit pro zelo Dei et animarum caritate laudamus. Sed non adeo timendum⁷, non adeo vobis est ab eius eleemosinis abstinendum. Inter ceteros quippe nostre fidei patres beatus Leo doctor egregius quibus, inquit, vivis non communicavimus nec mortuis communicare debemus. Constat ergo quoniam quibus vivis, ut ex opposito loquamur, communicavimus⁸, mortuis quoque communicare⁹ possumus. Nos plane inter duo oppugnantia positi, impiis quidem¹⁰ et schismaticis¹¹ communicare nullo modo possumus, istis autem, licet peccatoribus¹² et predonibus dispensative¹³ pro tempore communicamus¹⁴, quia et hactenus ecclesiam¹⁵ sustentaverunt, et se fideliores in posterum pollicentur. Alioquin oportet de his mundi partibus exire, sub qua etiam

⁶ comm. in fine in mg. Ra²

⁷-onicum *BeCaGcMgOaPfPhVo; -onum TbTc

⁸ sec. can. – est *mostly in mg*. Sb

⁹ -unt *CaMgPfTb; -ant Tc

¹⁰ ss Ph

suis *CaMgPfTb; om. Tc

vel *CaMgPfTb; et Tc

¹ Ut quibus vivis communicavimus (-amus Be) communicemus et mortuis et e contrario *add. in mg.* BeCa, Ut quibus – et mortuis *in mg.* Ln², Quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis *add.* Pa, Quid sit communicandum non ex nomine excommunicandis *add. in mg.* Tc² papa II *add.* Vo

³ Guilm- BeOaPfPh; Gilm- CaFb; Guim- CePaPtVo; Guitm- EaQa; Wilm- GcMgMqPr; Guilim- Ra; ? Tb; Wolm- Tc; Vilielmo Vp; Willimundo Wc

⁴ corr. fr. quo Ra

⁵ vestra frat. *CaMgPfTb; frat. vestra Tc

⁶ egisse *MgPfTbTc; om. Ca

⁷ est add. Pf, om. *CaMgTbTc

⁸ -avimus *CaOaPhRaTc; -amus BeGcMgPfTbVo

⁹ non add. PcTc, om. *CaFbMgPfTb

¹⁰ quidem *BeGcPfTbVo; quippe CaMgRa; quod Oa; om. Tc

¹¹ communicare possumus – schismaticis ss Fb

¹² peccatoribus *CaMgTbTc; peccantibus Pf

¹³ dispative Tc

¹⁴ -camus *MgPfTbTc; -cavimus Ca

¹⁵ et hact. eccl. *CaMgPfTb; eccl. et hact. Tc

sponsione nos eis nuper in beati Petri natalitiis¹⁶ absolutionem indulsimus.¹⁷ Quia ergo predictus vir neque nominative excommunicatus, neque communicans¹⁸ cum excommunicatis ex nomine exiit¹⁹, sed in Domini sui fide atque servitio, licet nobis eius²⁰ dispensative, id est quandiu eos nos²¹ patimur, eleemosinis communicare, et defuncti animam Christiane religionis moribus adiuvare²².

ID 14.68] C 24 q 2 c 3

¹⁶ -itiis *CaMgPfTb; -itio Tc

124

¹Ex concilio Parisiensi tempore Ludovici²

De³ illicita excommunicatione, lex Iustiniani⁴ catholici imperatoris, quam probat et servat⁵ ecclesia catholica, constitutione⁶ cxviii⁷, capitulo cccli, decrevit ut nemo episcopus⁸, nemo presbiter excommunicet aliquem⁹ antequam causa probetur, propter quam¹⁰ ecclesiastici canones hoc fieri iubent. Si quis autem adversus ea aliquem excommunicaverit, ille quidem qui excommunicatus est maioris sacerdotis auctoritate ad gratiam sancte communionis redeat. Is¹¹ autem qui non legitime¹² excommunicavit¹³ in tantum abstineat¹⁴ a sacra communione tempus¹⁵ quantum maiori sacerdoti visum fuerit, ut¹⁶ quod iniuste fecit ipse¹⁷ iuste patiatur. Et hinc

¹⁷ Vo mg has a large drawing of a lion, with the note: Raimundus me fecit, anima sua fruatur boni

¹⁸ corr. fr. excomm- Ra²

¹⁹ vel obiit add. ss Da

²⁰ nobis eius *BeCaTbTd; vobis est Ce; vobis eius GcMgPaPfRaVo; vobis eis OaPa²; eius vobis Tc

²¹ nos CaMgPfPhTc; non Tb

²² adiuvare *CaEaGcMgPfTb; adiunare RaTc; vel adiuvare (?) in mg. Ra²

¹ (iiii. *add*. Bd) Item de illicita excommunicatione *in mg*. BdLj², Quod iniuste excommunicatus maioris sacerdotis auctoritate possit absolvi *add*. *in mg*. BeCaDaLn², De illicita excommunicatione *add*. Pa, Quod sit communicandum non ex ratione excommunicatis *add*. Ph

² temp. Lud.] cap. v Vp

³ Ne Wc

⁴ -iniani *CaMgTbTc; -iani Pf

⁵ prob. et serv. *CaMgPfPhTc; serv. et prob. Tb

⁶ const- *GcMgPfRaTbTc; inst- CaRa²

⁷ cxviii *BeCaMqOa²PfPrTbVo; centesimo quadragesimo viiito Gc; cxxviii MgQa; cxviiii Oa; cxxxiii Tc

⁸ et add. GcMg, om. *CaPfTbTc

⁹ -quem *BeGcOaPfTbTcVo; -quam CaMg

propter quam *CaMgTbTc; corr. fr. qua to quia Pf

¹¹ Is *MgPfTbTc; His Ca

¹² non. leg. *MgPfTbTc; leg. non Ca

¹³ -avit *BeGcMgOaTbVo; -averit CaPfTc

¹⁴ abstineat *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁵ tempus BeCaGcOaPfRaTbVo; temporis MgTc; vel episcopus in mg. Ra²

¹⁶ ut *CaMgPfTb; et Tc

sanctus Gregorius ad Iohannem episcopum iniuste excommunicantem inter cetera scripsit dicens, Cassatis prius atque¹⁸ ad nihilum redactis predicte sententie tue decretis, ex beati Petri¹⁹ apostolorum principis auctoritate decrevimus xxx dierum spatio sacra te²⁰ communione privatum, ab omnipotenti²¹ Deo tanti²² excessus veniam cum summa penitentia ac lacrimis exorare. Quod si hanc sententiam nostram te cognoverimus implesse remissius²³, non iam tantum iniustitiam, sed et²⁴ contumaciam fraternitatis tue cognoscas, iuvante Domino, severius puniendam, quia nemo prepropere vel prepostere, scilicet non²⁵ commonitus²⁶ neque conventus²⁷ est iudicandus. De conventione²⁸ huiusmodi²⁹ patratoris³⁰ manifestorum criminum³¹ lex dicit, ³²Quicumque tribus auctoritatibus iudicis conventus vel tribus edictis ³³ fuerit ad iudicem provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam exstinguit, fuerit vocatus³⁴, et presentiam suam apud³⁵ eum judicem a quo ei denuntiatum est³⁶ exhibere³⁷ noluerit, adversus eum quasi in contumacem iudicari potest, quin immo nec³⁸ retractari per appellationem negotia possunt, quotiens in contumacem fuerit iudicatum. Et hanc sententiam de tribus auctoritatibus conventis³⁹ ex⁴⁰ evangelica veritate Celestinus ad Nestorium scribens, et Ephesina sinodus de eodem decernens⁴¹, et beatus Gregorius ad Iohannem scribens comprobant⁴². De peremptorio autem

```
<sup>17</sup> ipse *CaMgPfTc; om. Tc
atque pr. subs. corr. Tb
<sup>19</sup> Petri *MgPfTbTc; om. Ca
<sup>20</sup> te here BePfTbVo; om. CaGcMgOa; before lxxx Tc
<sup>21</sup> -enti CaMgPfTb; -ente Tc
<sup>22</sup> tanti *CaMgPfTb; om. Tc
<sup>23</sup> impl. rem. *CaMgPfTb; non impl. Tc
<sup>24</sup> et *CaMgPfTb; om. Tc
<sup>25</sup> non *CaMgPfTb; neque Tc
<sup>26</sup> corr. fr. communicatus Pc; confessus add. ss. Ra
<sup>27</sup> conventus *BeCeOaPaPhPkPqPrTb; convictus BdCaDaGcMgMqPcPfPwRaSbTcTdVo
<sup>28</sup> autem add. Mg, om. *CaPfTbTc
<sup>29</sup> huiusm- *CaMgPfTb; huiuscem- Tc
<sup>30</sup> scilicet add. Mg, om. *CaGcPfTbTc
<sup>31</sup> -inum *CaMgPfTc; -en Tb
<sup>32</sup> De tribus auctoritatibus add. in mg. Tc<sup>2</sup>
<sup>33</sup> edictis *CaMgTbTc; dictis Pf
<sup>34</sup> voc- CaMgPfTb; provoc- Tc
35 apud *CaMgTbTc; ante Pf
<sup>36</sup> est *CaMgTbTc; om. Pf
<sup>37</sup> -ere *CaGcPfTbTc; -eri Mg
<sup>38</sup> immo nec *MgPfTbTc; nimmo non Ca
<sup>39</sup> -tis *CaMgPfTb; -tus Tc
<sup>40</sup> ex *MgPfTbTc; om. Ca
<sup>41</sup> dec- *GcMgTb; disc- BeCaPfTc
```

42 -bant *GcMgPfRa²TbTc; -bavit CaRa

scripto Africanum concilium monstrat de Cresconio ut si conventus resipiscere⁴³ detrectaverit⁴⁴, suo contemptu⁴⁵ et contumacia⁴⁶ faciente, auctoritate iudiciaria⁴⁷ protinus excludatur. Et item, beatus Gregorius de sententia in contumacem scribens ad Maximum presumptorem Salonitanum episcopum dicit, Hortamur ut ad nos venire omni postposita excusatione festines, quatenus servata iustitia, hec de quibus accusaris et cognoscere⁴⁸ et finire secundum canonica instituta, Christo revelante, possimus. Ita autem fac ut ad veniendum amplius iam moras non⁴⁹ ingeras, nec⁵⁰ ipsa te⁵¹ magis absentia obnoxium⁵² his que⁵³ dicuntur assignet, et nos in te hec res non solum propter dicta crimina, que purgare subterfugis, sed etiam propter inobedientie culpam durius scilicet ut in contumacem cogat ex concilio ferre iudicium.

ID 14.21] C 24 q 3 c 6

43 ..

125

¹Decretum Gregorii² VII³

Quoniam multos, peccatis nostris⁴ exigentibus, pro causa excommunicationis perire quotidie cernimus, partim ignorantia, partim nimia simplicitate, partim timore, partim etiam necessitate, devicti misericordia, anathematis sententiam ad tempus prout possumus temperamus. Apostolica itaque auctoritate⁵ ab anathematis vinculo hos subtrahimus, videlicet uxores, liberos, filios, servos, ancillas, seu mancipia⁶, nec non rusticos et servientes⁷, et omnes alios qui non adeo curiales sunt ut eorum consilio scelera perpetrentur, et eos qui ignoranter excommunicatis communicant, sive illos

⁴³ resipiscere CaMgPfTb; respicere Tc

⁴⁴ detre- *CaPfTbTc; detra- GcMg

⁴⁵ contemptu *BeCaPfTcVo; cont. sua GcMg; contentu Tb

⁴⁶ et contumacia *CaMgTbTc; contumaciam Pf

⁴⁷ iudiciaria *MgPfTbTc; fiducioria Ca

⁴⁸ cogn- *CaMgPfTb; recogn- Tc

⁴⁹ non *BeCaGcMgOaVo; nec PfTb; ne Tc

⁵⁰ nec BeCaCeGcOaPfPhTbTdVo; ne *MgPaTc

⁵¹ iam *add*. phTb, *om*. *CaMgPfTc

⁵² abs. obn. *CaMgPfPhTc; obn. abs. Tb

⁵³ que *Mg?PfTbTc; quo Ca

¹ Quod innocentes pro crimine alieno non debent excommunicari *add. in mg.* BeCaCeDa, Non facile excommunicandum *add.in text* Ea, *in mg.* Gc, Innocentes – excommunicari *add. in mg.* Ln²; De eodem *add.* Pa, Qui communicantes cum excommunicatis non sint excommunicati *add. in mg.* Tc²

² pape *add*. Tb, *om*. *BeCaCbMgPfPhTc

 $^{^3}$ ix add. in mg. Be 2

⁴ nostris *CaMgPfTb; meis Mg; om. Tc

⁵ prout possumus *add*. Tc, *om*. *CaCbMgPfTb

⁶ lacuna in mid-word Pf

qui communicant cum eis qui⁸ excommunicatis communicant⁹. Quicumque autem aut arator aut peregrinus sive viator in terram excommunicatorum devenerit, ubi non possit emere vel non habeat unde emat, ab excommunicatis accipiendi licentiam damus. Et si quis excommunicatis¹⁰ non pro sustentatione superbie, sed humanitatis causa dare voluerit, non prohibemus.

ID 14.43] C 11 q 3 c 103

⁷ seu mancipia *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb

126

Epistola¹ Augustini ad Auxilium² episcopum³

Si habes⁴ de hac re sententiam certis rationibus⁵ vel scripturarum testimoniis exploratam⁶, nos docere digneris quomodo recte anathematizetur⁷ pro patris peccato⁸ filius, aut pro mariti uxor, aut pro domini servus, aut⁹ quisquam in domo etiam nondum natus, si eo tempore quo universa domus est anathemate¹⁰ obligata nascatur, ne eis¹¹ possit per lavacrum regenerationis in mortis¹² periculo subveniri. Hec enim corporalis est¹³ pena qua legimus quosdam contemptores Dei cum suis omnibus qui eiusdem impietatis participes fuerunt¹⁴ pariter interfectos. Tunc quippe ad terrorem viventium mortalia corpora¹⁵ perimebantur quandoque etiam moritura. Spiritualis¹⁶ autem pena qua fit quod scriptum est, Que ligaveris super terram erunt ligata et in

⁸ cum add. BdBeCaSb, om. *MgPfTbVo

⁹ sive illos - communicant

^{*}BdBeCaCbDbEaFbGcLcLgMgOaObOcOdOeOfPa²PcPfPhPqPwPtQaRaSbTbVmVoWc*Brant*; sive illos – qui excommunicati sunt Mq; *om* PaPkTc*Migne*

¹⁰ -atis *CaDbMgPfTb; -atus Tc

¹ Epistola BeCaGcPfQaTbTc; Ex ep. LnVo; Excepta Mg

² Aux- *CaMgPfTb; Autilium Ce; Altillium Pa; Aus- Tc

³ Ep. – episc.] Sardicense concilium cp. xviii Da (not Sb), cf c 127

⁴ -es *BeMgPfTbVo; -ens Ca; -eas Tc

De eodem add. Pa

⁵ certis rationibus *BeCaGcMgOaTcVo; certis rationis Pf; rationibus certis PhTb

 $^{^6}$ approbatam (vel exploratam in mg.) Ra

⁷ si *add*. Tc, *om*. *CaMgPfTb

⁸ pat. pec. *CaMgPfTb; pec. pat. Tc

si add. Tb, om. *CaMgPfPhTc

est an. *CaMgPfTb; an. est Tc

¹¹ eis CaMgPfTb; eius Tc

¹² in mortis *BeGcMgTbTcVo; om. CaPf

¹³ enim cor. est *CaMgPfTb; est enim cor. Tc

¹⁴ -unt *BeGcMgPfTb; -int CaTc

¹⁵ mort. cor. *CaMgPfPhTc; cor. mort. Tb

¹⁶ -lis *CaPf(after obscure corr.)Tb; -l' Mg; -li Tc

celo, animas obligat de quibus dictum¹⁷ est, Anima patris mea est¹⁸, et anima filii mea est, anima que peccaverit ipsa morietur. Audistis fortassis¹⁹ aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiam anathematizasse peccantium²⁰. Ego autem si quis ex²¹ me quesierit utrum recte fiat, quid ei²² respondeam non invenio. Nunquam hoc facere ausus sum de quorumdam facinoribus unanimiter adversus ecclesiam perpetratis, nisi gravissime commoverer. Item. Quomodo possumus vel Deo vel hominibus iustam reddere rationem, si animas innocentes²³ pro scelere alieno quod non trahunt, sicut ex Adam in quo omnes peccaverunt originale peccatum spirituali supplicio puniamus²⁴? Etenim Classiciani²⁵ filius, etsi traxit ex patre noxam primi hominis, sacro²⁶ fonte baptismatis expiandam, tamen quicquid postea qui eum genuit peccati pater²⁷ eius admisit, ubi particeps iste²⁸ non fuit, ad eum non²⁹ pertinere quis ambigat? Quid dicam de coniuge, quid dicam de tot animabus in³⁰ universa familia?³¹ *ID 14.441 C 24 q 3 c 1a*

17

127

¹Sardicense concilium², cap. xvi³

Si quis episcopus forte iracundus, quod esse non debet, cito et⁴ aspere commovetur adversus presbiterum sive diaconum, et exterminare eum de⁵ ecclesia

¹⁷ dictum *CaMgPfTb; scriptum Tc

¹⁸ mea est *CaMgPfPhTc; est mea Tb

¹⁹ fortassis BeCaMgPfOaTbVo; fortasse Tc; forsitan Pk

²⁰ forte autem si fuissent interrogati, reperirentur idonei inde reddere rationem *add. Brant with Gratian*, *om.*

^{*}AaAbBdBeCaCbDbEcEgFcGcKaLbLgMgOaObOcOdOeOfPfPhPkPtPwQaRaSdSgTbTcVmVoWaWbWc

²¹ ex *GcMgOaPfTb; a CaRaTc

²² ei *CaOaPfRaTbVo; ei recte GcMgQa?Ra²; eam Tc

²³ an. inn. *CaMgPfTb; inn. an. Tc

²⁴ -mur, with vel mus in mg. Ra

²⁵ Classiciani *BeCaOaPfTbVo; Classicani Gc; Classiani Mg; Cassiani Tc

²⁶ sacro *CaPfTbTc; sacri Mg

²⁷ pec. pat. *MgPfPhTcVo; pat. Ca; pat. pec. Tb

part. iste *CaMgPfPhTc; iste part. Tb

²⁹ ad eum non *GcMgOaPfPhPk²Tb²TcVo; non ad eum BeCaPc; ad eum PkTb

³⁰ in *BeMgOaPfTbVo; vel CaGcTc; Ra *obsc. corr*.

³¹ quid dicam de – fam. in mg. Pa

¹ Ut si episcopus indiscrete excommunicaverit a finitimis redarguatur episcopis *add. in mg*. Be, Quod (Si Da) episcopus indiscrete excommunicaverit, a finitimis redarguatur (episcopis *add.* Da) *add. in mg*. DaLn² (for Ca see c 128), De eodem *add*. Pa, Iuste excommunicatus ante discussionem non recipiatur *add. in mg*. Tc

² Sardicense concilium *BeCaDaEaGcMgMq; Sardicense concilio LcOaPh; Ex Sardicensi concilio PfVo; Sardicensi conc. Tb; Ex Sardinensi conc. Tc

³ ii Fb; xvii Da (cf c 126); xviii Sb; x add. in mg. Be²

voluerit, videndum est ne innocens dampnetur aut perdat communionem. Et ideo habeat potestatem is⁶ qui abiectus est ut episcopos finitimos interpellet⁷, et causa eius audiatur ac⁸ diligentius tractetur, quia⁹ non oportet ei negari audientiam roganti. Et ille episcopus qui iuste aut iniuste eum abiecit¹⁰ patienter accipiat ut negotium discutiatur, ut vel¹¹ probetur sententia eius a plurimis vel emendetur. Tamen priusquam¹² omnia diligenter et fideliter examinentur; eum qui fuerit a communione separatus nullus debet presumere ut communioni societ¹³.

ID 14.15] C 11 q 3 c 4

⁴ quod esse - et *in mg* Mg

128

¹Ex² Agathensi concilio, cap. ii

Episcopi si³ sacerdotali moderamine postposito, innocentes ac⁴ minimis causis culpabiles excommunicare presumpserint, aut⁵ ad gratiam festinantes recipere fortasse noluerint, a vicinis episcopis cuiuslibet provincie litteris moneantur, et si parcere noluerint communio illis usque ad tempus sinodi a reliquis episcopis denegetur.

ID 14.16] C 11 q 3 c 8a

129

Gregorius¹ Magno episcopo Mediolani²

Comperimus quod Laurentius quondam frater et coepiscopus noster³, nullis te culpis exstantibus, communione privaverit. Ideoque huius precepti nostri auctoritate

⁵ de *CaMgPfTb; ab Tc

⁶ is *MgPfTbTc; his Ca

⁷ corr. fr. -at Ca

⁸ ac *CaMgPfTb; et Tc

⁹ quia *MgPfTbTc; quoniam Ca

abiecit *BeGcMgRaTbVo; abicit CaPfTc; obiecit Oa

¹¹ vel *BeGcMgOaRa²TbTcVo; om. CaOa²PfRa

¹² illa *add*. Tb, *om*. *CaMgPfPhTc

¹³ societ *GcMgPfTbTc; restituatur (vel societ add. ss) Ca

¹ De eodem *add. in mg*. Be, iin text Pa, Si episcopus indiscrete excommunicaverit a finitimis redarguatur episcopis *add. in mg*. Ca, Non temere excommunicare *add. in mg*. Tc²

² Ex Agat. conc. PfTcVo; Agatense concilium BeCaDaEaGcMgMqSbTb; Agatense concilio OaPh

³ Ep. si CeMgPfPhTbTc; Ep. qui Mq; Si ep. Oa; Ep. PaPk

⁴ ac *MgPfTbTc; aut Ca

⁵ aut *BeCaEaGcMgOaPfPh; om. Tb; ut Tc; an Vo

¹ Gregorius *CaMgOaPhPkSbTcVo; ? Tb; om. DaPf

² Mediolani BeCaPcPfPkTbVo; Mediol' Mg; Medensi Tc De eodem *add*. Pa

munitus, officium tuum securus perage, et communionem sine aliqua sume formidine⁴.

ID 14.17] C 24 q 3 c 2

³ noster *CaMgPfPhTc; om. Tb

130

Gregorius Maximiano¹ Siracusano² episcopo³

Frequenter me admonuisse vos recolo, ut in proferenda⁴ sententia esse precipites nullatenus deberetis⁵. Et nunc ecce cognovi quia reverendissimum virum abbatem Eusebium, commota⁶ furore vestra fraternitas⁷ excommunicavit, quod ego valde miratus sum.

ID 14.18]

¹ -ianus Vo

131

¹Epistola Augustini ad Auxilium² episcopum³

Precor ut ignoscas precanti veniam⁴ excommunicato⁵, si agnoveris⁶ culpam. Si autem nihil eum peccasse prudenter advertis⁷, fac quod sanctum virum facere oportet, ut si tibi⁸ contigit⁹ tanquam homini quod utique homo dicit in psalmo, Turbatus est pre ira oculus meus, exclames ad Deum, Miserere mei, Domine¹⁰, quoniam infirmus sum, ut porrigat tibi dexteram suam, et comprimat iracundiam tuam, et tranquillet

⁴ sume form. *MgPfTbTc; form. sume Ca

² Siracusano *BeCaGcMgOaPcPfVo; om. PaPkTc

³ om. Vo. De eodem add. Pa

⁴ in prof- *CaMgPfTb; pro inf- Tc

⁵ nul. deb. *BeMgOaPfPhTcVo; nul. haberetis Ca; deb. nul. Tb

⁶ -ota *CaMgPfPhTc; -oto Tb

⁷ fur. vestra frat. *CaEaPf?PhRaVo; fur. frat. vestra BeGcMgTc; vestra fur. frat. Oa; fur. nostra frat. Tb

¹ Hereticus excommunicare non debet *add. in mg.* Tc²

² Aux. *CaMgPfTb?; Aus- Tc

³ De eodem *add*. Pa

⁴ prec. ven. *CaMgPfTb; precanti (corr. fr. peccati) ven. Pc; ven. prec. Tc

⁵ corr. fr. -atos Ca

⁶ -eris CaMgPfTb; -erit Tc

⁷ adv- *MgPfTc; av- CaPhTb

⁸ tibi CaMgPfPrTbTcTd; om. Ph

⁹ -igit *BeCaGcMgOaPh; -igerit PfVo; -ingit TbTc

¹⁰ Domine *CaMgPfPhTc; Deus Tb

mentem tuam ad videndam¹¹ faciendamque iustitiam. Aufer gesta ecclesiastica que perturbatior quam consideratior forsitan fecisti.

ID 14.19]

¹¹ vid- *MgMqTcVo; evid- BeCaGcPfPhPrRaTb; emendandam Oa

132

Rabanus de pressuris¹ ecclesiasticis, libro I²

Non in perpetuum dampnamur cum iuste iudicamur, dicente psalmista, Nec dampnabit illum³ cum iudicabitur illi. Multi denique sacerdotum culpam zelo Dei se persequi profitentur⁴, sed, dum indiscrete hoc agunt, sacrilegii facinus incurrunt; et dum precipites quasi ad emendandum ruunt⁵, ipsi quoque multo magis⁶ deterius cadunt.

ID 14.20] C 24 q 3 c 5

De eodem add. Pa

133

¹Alexander² II Willelmo³ marchioni⁴

Audivimus quod Henricus Ravennas dictus archiepiscopus nisus⁵ te sit excommunicare, quod⁶ quia excommunicatus te excommunicare⁷ non potuit, apostolica auctoritate⁸ te tuosque absolventes mandamus exinde non curare.

ID 14.57] C 24 q 1 c 4

¹ de press. *CaMgPcPfTbTcVo; episcopus viris CePaPk

² lib. I *CaMgPfPkTb; om. Tc

³ illum *CaMgOaPfPhVo; eum TbTc

⁴ prof- *BeGcOaPfTbTcVo; conf- CaMg

⁵ et dum precipites - ruunt *DaMgPfTbTc; om. Ca

⁶ in add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹ Excommunicatus excommunicare non potest add. in mg. Tc²

² Alexandrinus Fb

³ Willel- BeMqPfTbVo; Will'o Ca; Willermo EaQa; Guillemo GcPhRa; Willihelmo Mg; Gillermo Oa; W. Pt; Wiel- Tc; Guilielmo Vp; Guilgelino Wc

De eodem add. Pa

⁴ -ionis Vo

⁵ nisus *BeDaGcMgMqPaPfPrTbTcVo; iussus CaTd; missus EaPt(vel nisus ss Ea); iuste Fb (omitting te); nuus Oa

⁶ quod *MgPfTb; qui Mq; que Pc; nec potuit Tc

quod quia excomm. - excomm. *DaMgPcPfPtRaTb(Tc)Vo; om. CaOa

⁸ ap. auct. *CaPfTbTc; auct. ap. GcMg

134

¹Nicholaus papa Michaeli augusto²

Ait³ Celestinus papa orientalibus episcopis scribens⁴, Si quis ab episcopo Nestorio aut⁵ ab aliis qui eum sequuntur ex quo talia predicare ceperunt⁶ vel excommunicatus vel exutus est seu antistitis seu clerici dignitate, hunc⁷ in nostra⁸ communione et durasse et durare manifestum est⁹, nec iudicamus eum esse remotum quia non poterat quemquam eius removere sententia, qui se¹⁰ iam prebuerat ipse¹¹ removendum.

ID 14.58] C 24 q 1 c 35

135

Idem ad clerum Constantinopolitanum¹

Aperte, inquit, sedis nostre sanxit auctoritas nullum sive episcopum sive clericum seu² professione aliqua Christianum, qui a Nestorio vel eius similibus ex quo talia predicare ceperunt vel³ loco suo vel communione deiecti sunt, vel eiectum vel⁴ excommunicatum videri. Sed hi omnes in nostra⁵ communione et fuerunt et hucusque perdurant, quia neminem⁶ deicere⁷ vel removere poterat qui predicans talia titubabat.⁸ Intellexisti imperator ex supra memoratis non potuisse ut non dicamus⁹ prelatum suum saltem quemlibet removere qui fuerant¹⁰ olim remoti¹¹, nec¹² deicere¹³ quemquam iam¹⁴ ante prostrati¹⁵.

¹ Quod ab hereticis excommunicatus (-tis Da) non sit a commuione privandus *add. in mg.* CaDaLn²

² om. Ea. De eodem add. Pa

³ Item Fb; Sic Pa; []it Pk

⁴ in mg. Ea

⁵ aut *CaMgPfTb; vel Tc

⁶ ex quo - ceperunt *CaCbMgPfQaTb; om. Tc

⁷ -ate hunc *MgPfTbTc; -atem hec Ca

⁸ nostra CaGcMgPfPh; ?? Tb; vestra Tc

⁹ est *CaMgTbTc; om. Pf

ipsum add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹¹ ipse *Be²CaGcMgMqOaPfPhRaVo; om. BeTbTc

¹ Constantianum Oa. De eodem *add*. PaRa

² seu *MgPfTbTc; sive Ca

³ Li fo.96v ends; text recommences on fo. 97r in 6.12 below

⁴ repeated Tc

⁵ nostra *BeDaGcMgPfTbVo; vestra CaTc

⁶ quia neminem *CaMgPfTb; qui Tc

d're Ca

Non possunt quemquam removere iam remoti, nec deicere quemquam iam ante prostrati *in mg*. Pt³ ut non dicamus *CaMgPfTb; *om*. Tc

^{10 -}ant *CaMgPfTb; -at Tc

ID 14.59] C 24 q 1 c 36

11 -oti *CaMgPfTb; -otus Tc

136

¹Ex decretis Gelasii² pape, cap. ii

Quicumque igitur intra anni spatium civiliter sive³ publice causam suam coram suis⁴ excommunicatoribus non peregerint, ipsi sibi audientie⁵ clausisse⁶ aditum videantur. Quod si obstinato animo sine communione defuncti fuerint, nos illius⁷ causam iuxta beati Leonis predecessoris nostri sententiam divino iudicio reservantes, quibus vivis non communicavimus⁸, mortuis communicare non possumus.

Explicit liber quintus⁹

AdBdBeCaDaDbEaFbHaLgMhMkMmMoMqObOcOdOeOfPcPdPfPhPqPwQeSbSeSgSITbTcTdVmV oVp; Explicit quinta pars et liber decimus Pa; Explicit pars quinta Pt (adding fourteen canons)Ra; om. BeCeGcMfMgMjPkPrWc. Bb ends. Require retro in mg. Lf

¹² nec *CaMgPfPhTc; om. Tb

¹³ deicere *MgPfTbTc; dicere Ca

¹⁴ iam *CaMgPfPhTc; om. Tb

^{15 -}ati *CaMgPfTb; -atus Tc

¹ Quod (*om.* Be) qui infra annum coram suo excommunicatore causam suam peragere neglexerit ulterius in ea causa non audiatur *add. in mg.* BeCaDaLn², De illis qui non peragunt causam suam infra anni spatium <coram> excommunicatoribus suis *add.* Pa, Ante annum coram excommunicatore causa agatur *add. in mg.* Tc²

² Gaii Vp

³ sive *CaMgPfTb; vel Tc

⁴ corr. fr. suas Tc

⁵ sue add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁶ auditum vel add. Pf, om. *CaMgTbTc

⁷ illius CaGcLdPaPfPrRaTbTdVo; illorum BeMgTc; vel illorum add. ss Ld²

⁸ -avimus *CaMgPfTb; -amus Tc

⁹ Expl. lib. quintus